

Bällsta, Vallentuna sn.

Litteratur: R. Dybeck, Runa, fol., s. 71; UFT h. 3 (1873), s. 83; E. Brate, Berättelse öfver en resa sommaren 1903 för undersökning af runinskrifter (ATA).

Dybeck uppger i sin uppsats *Roslagen. Antiquariska anteckningar* (i: Runa, fol. h. 5), att han under vandringar i Vallentuna iakttagit »ett stort antal hittills obekanta minnesmärken, vilka undersöktes och antecknades. Ett större stycke af en runsten upptäcktes å en oupptagen gärdesbacke på Bällstads egor, öster ut från gården.» I *UFT* citeras den sista meningen av Dybecks uttalande och där- efter tillägges: »Inskriften kommer väl framdeles att allmängöras.» Detta blev emellertid ej fallet. Dybecks uppgift är den enda, som finnes om fragmentet, vars inskrift sålunda är oss okänd.

I sin »Berättelse» för år 1903 omtalar Brate: »Gamla personer hade reda på att en dylik sten skulle finnas och hade letat efter den, emedan en belöning utlofvats åt upphittaren; de hade vändt på en hel mängd stenar men förgäfves.»

Under inventeringen av runinskrifterna i Stockholms län 1935 söktes stenen förgäves, och även senare har den efterforskats utan resultat. Någon anledning att betvivla riktigheten av Dybecks uppgift torde emellertid knappast finnas.

227. Grana, Vallentuna sn.

Pl. 142.

Litteratur: B 64, L 467, D 2:107. J. Bureus, F a 6 s. 172 n:r 48 (Rhezelius), F a 5 n:r 443, F a 1 s. 98; M. Aschaneus, F b 18 s. 171 f.; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 169; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 34, Vallentuna sn, 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 87; G. Stephens, ONRM 2, s. 702; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 64; kopierad i ONRM 2); Dybeck, D 2:107; Brate foto 1904 (ATA); S. Lindqvist foto 1918 (ATA).

Runstenen står i södra kanten av en kulle i åkern, 70 m. V om det vägshål, som vägen till Sälna bildar med stora vägen Vallentuna kyrka—Fresta kyrka. Vägshållet ligger 400 m. N om Grana-gårdarna. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Aschaneus uppger (i F b 18) som runstenens plats »Grana Norgården, på en högh. Där wid byn sköna högar och griffter. Versus meridiem.» Bureus (F a 5): »Grana i Norra gården.»

Röd granit. Höjd 1,42 m., bredd 0,78 m. Ristningen är tydlig och i stort sett väl bevarad. Endast nedtill har ett stycke flagat av, varvid inskriften skadats. Aschaneus anmärker (a. a.): »Stylus est purus scissus. Distinct. stellularis 4 stimulis.»

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Aschaneus, Rhezelius och Hadorph):

× ul[k]il × lit × raisa × istain × iftir × fraistain × brupur isin × a[uk × k]u[ntru] × ifti sun sin ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Ulfkell let ræisa stein æftir Frøystæin, broður sinn, ok kuntru æftir sun sinn.

»Ulvkel lät resa stenen efter Frösten, sin broder, och kuntru efter sin son.»

Till läsningen: 2 l har endast vänstra kanten av hst i behåll. Aschaneus och Rhezelius läsa t, men då ingen bst synes till vänster om hst torde l vara säkert; Hadorph läser l; 3 k är numera försvunnet genom den stora flagringen nedtill på stenen. Alla uppteckningar ha k. 5 l har nedre delen av hst och hela bst i behåll. 45 u har numera endast vänstra kanten av hst bevarad; av de följande runorna till sk före 53 i är endast övre delen av 48 u i behåll. Det skadade partiet av slingan är 34 cm., vilket ger plats för 7 runor. — Aschaneus: 2 t; det stora avståndet mellan 18 i och 20 i på teckningen beror enbart på att Aschaneus beräknat avståndet fel, då han tecknade av runristningen. På stenen är avståndet mellan ru-

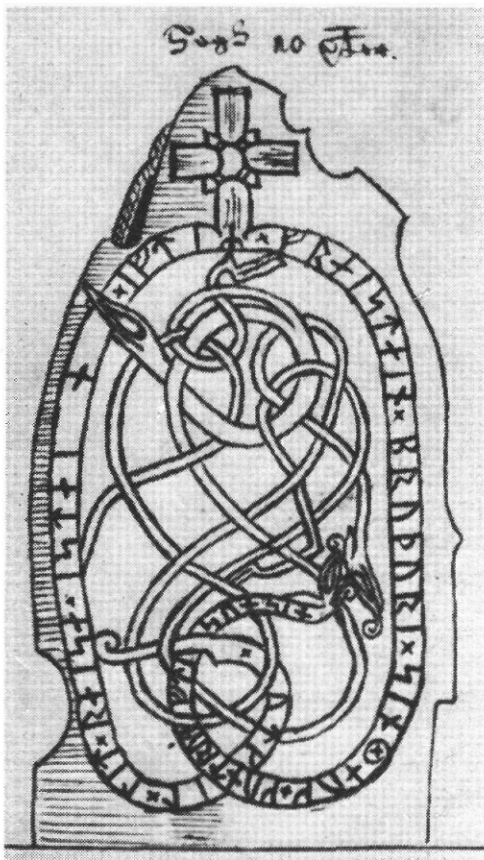

Fig. 223. U 227. Grana, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

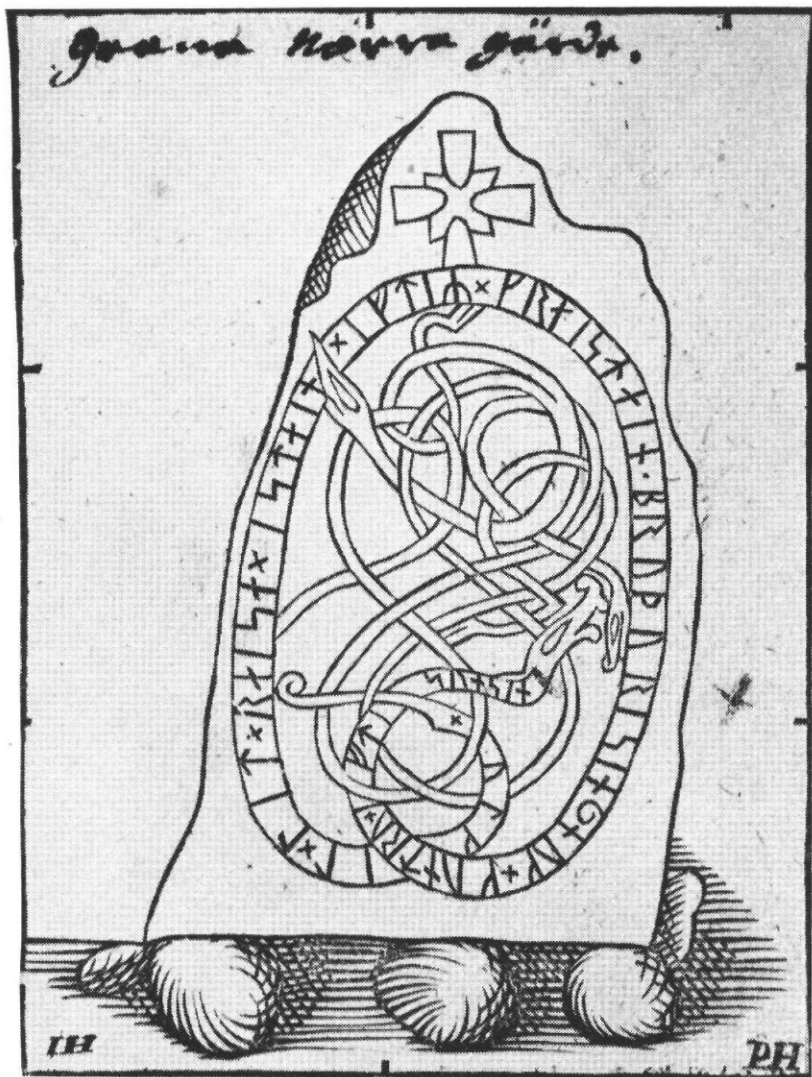

Fig. 224. U 227. Grana, Vallentuna sn. Efter B 64.

norna fullt normalt. Sk efter 40 *i*; sk efter 52 *u* har formen av en punkt; sk saknas efter 62 *n*. — Rhezelius (läsningen uppenbarligen i beroende av Aschaneus): sk före 1 *u* saknas; 2 *t*; 9 *s*; sk efter 40 *i*; sk efter 52 *u* är liksom hos Aschaneus en punkt; sk efter 56 *i* (punkt), efter 59 *n* (punkt). — Hadorph (och Helgonius): 25 *k*; sk efter 43 *n* saknas; sk efter 62 *n* har på träsnittet formen av en punkt. Detta har senare i *Monumenta* strukits över och rättats till ett kors. — Dybecks teckning visar, att stenen redan då genom flagring var i det närmaste lika skadad som nu: 3 *k* bortfallet; sk efter 19 *n* har formen av en punkt; sk saknas efter 43 *n* och efter 62 *n*. — Brate: På fotot saknas sk före 53 *i*, men av anteckningarna framgår, att han har observerat det.

Två gånger är i denna inskrift *s*-ljudet tecknat *is* (*istain*, *isin*). Denna egendomlighet påträffas i ett 10-tal runinskrifter, se U 144, s. 221. Ett par av dessa inskrifter ligga i närheten av Grana. Det förefaller sannolikt att åtminstone U 152 och U 272 ha utförts av samme man, som har ristat Grana-stenen. I dessa tre inskrifter förekomma formerna *istain* och, i två av dem (U 152, 227), *isin*; de visa också nära släktskap i huggningsteknik och utsmyckning.

Om namnet *Ulfkell* se U 100, s. 137.

kuntru har med all sannolikhet varit namnet på Fröstens moder. Brate föreslår att uppfatta namnet som »Gundrø? f.» och sammanställer den senare leden med isl. *þreyja*, *þrá*. Förslaget är ej tilltalande, men det är onekligen svårt att här finna ett passande kvinnonamn. Troligen måste man räkna med en felristning, möjligen för *Guðrun*. Ett kvinnonamn *kunþruþr* förekommer i en annan uppländsk inskrift, L 261.

Frøysteinn är ett i runinskrifter, särskilt uppländska, vanligt namn, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75.

228. Grana, Vallentuna sn.

Litteratur: J. Bureus, F a 6 s. 172 n:r 49 (Rhezelius), F a 5 n:r 444; M. Aschaneus, F b 18 s. 173 f.

Avbildning: Aschaneus, teckning (a. a.).

Aschaneus antecknar från sitt besök i Grana: »Wthi millan gården i Grana, finnes dänne sönderslagne R. ¼. wthi wngsmuren in muradt.» Rhezelius anger fragmentets plats vara »I Grana i millan gården», och samma uppgift återfinnes i F a 5. Sedan vet man intet om dess öden. Fragmentet söktes förgäves 1935 och 1936.

Fragmentets mått (enligt Aschaneus): 0,60 × 0,45 m.

Inskrift enligt Aschaneus:

iiuk · si . . . aii

(utanför slingan) **tit**
10

Till läsningen: 7 **a** har på teckning ett tvärstreck mitt på hst. Runan skulle också kunna läsas som **n** eller möjligen som **e**. Aschaneus uppfattar den (a. a. s. 174) som ett **a**. 10 **t** och 12 **t** ha bst endast till vänster om hst.

Rhezelius: - - **iiuk · si** - - - **ain** - - **lit** · Bureus (F a 5):
- - - **iauk × si . . . ain . . . lit . . .**

Det är icke möjligt att med ledning av de bevarade runorna med någon säkerhet rekonstruera inskriftens lydelse.

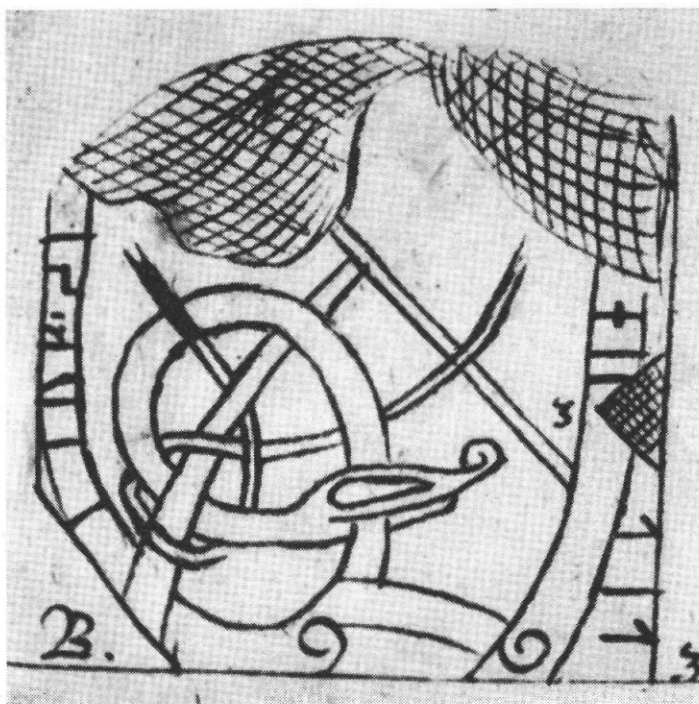

Fig. 225. U 228. Grana, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

229. Gällsta, Vallentuna sn.

Pl. 143.

Litteratur: B 1135, L 453, D 2:103. J. Bureus, F a 6 s. 173 n:r 52 b (Rhezelius), F a 5 n:r 449, F a 1 s. 99, F a 10:1, n:r 180; M. Aschaneus, F b 18 s. 7 f.; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 164; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 34, Berättelse för år 1863 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 84; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 104.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus, teckning a. a.; P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 1135); Dybeck, D 2:103; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står i en åkerren, 20 m. S om en liten bro, vid en körväg som i nord-sydlig riktning går mellan åkrarna. Platsen är belägen 200 m. SSV om Grävelsta—Surstavägens skäl i Gällsta, där U 232 står. Denna sistnämnda runsten och U 231 finnas utmärkta på Geologiska kartbladet »Rydboholm», men platsen för U 229 har ej betecknats, säkerligen därför att denna sten låg omkull i åkern, då den geologiska undersökningen utfördes (1868—70). Stenen restes 1937 ett 10-tal meter ÖSÖ om den plats, där den tidigare låg.

Enligt Aschaneus ligger runstenen »Wthi Gällestad Söder ängen, wid vägen.» Under sin avbildning antecknar han: »Versus orientem, ligger, 1633 nyfunnen.» Rhezelius (F a 10:1) anger endast, att stenens plats är »I Gällestadh Eng.» I *Ransakningarna* uppges blott en runristning från Gällsta: »Vthi Gällestad Engh ett Bergh medh Runaskrift men ingen förstår dess innebärande.» Det är sannolikt, att *Ransakningarna* med dessa ord syftat på U 229. Ingen

runristning i fast berg är känd från Gällsta, och denna stora bukiga runsten gjorde onekligen, då den låg omkull, intryck av att vara jordfast. På baksidan av träsnittet i *Monumenta* är antecknat: »Waltuna sochn. Gällsta Söder Eng liggande wid gamla vägen i Upl.» I *Bautil* är U 229 ej placerad på Vallentuna sn utan mot arbetets slut (s. 312) i avdelningen: »Ännu några Stenar af åtskilliga Härader och Socknar i Upland.» Runstenen har icke, som eljest också i denna avdelning är regel, fått någon uppgift om sin plats. Nedtill på s. 22 läses emellertid: »N:o 75. ok 76. Gällesta by». Ett av dessa nummer syftar säkerligen på U 229. — Dybeck meddelar: »Stenen är i Gällstads äng, sydväst från byn. Omkring honom finnes ett lågt och oredigt stenrör.» I en not tillägger Dybeck: »En på 1600-talet nämnd *runskrift i ett berg i Gällstads äng* är af mig förgäfvnes sökt.» Dybeck syftar här säkerligen på den troligen oriktiga uppgiften i *Ransakningarna*. I sin »Berättelse» för år 1867 meddelar han: »Af Gällstads tre bekante runstenar funnos vid första besöken blott två, den ena vid byvägen (Runurk. 101) och den andra i södra ängen. Dessa granskades.» *UFT* (h. 3) uppger, så gott som ordagrant efter D 2:103, att stenen »står(!) i Gällstad äng, s. v. från byn. Omkring honom finnes ett lågt oredigt stenrör.» I h. 5 (1876), s. 126 rättas emellertid uppgiften: »Stenen är ej stående utan liggande.» När Brate besöker Gällsta 1904, antecknar han: »Runstenen ligger på ett stenröse i åkern sydväst om Gällstad öster om byvägen från Gällstad till Grana. Genom min försorg restes stenen på ena sidan.»

Runstenen har sålunda, alltsedan den 1633 upptäcktes, legat i den åker, i vilkens kant den 1937 restes. (Våren 1929 påträffades i samma åker, endast ett par meter ifrån den plats där U 229 då låg, en korsprydd sten, U 230. Dessa båda stenar utgöra möjligen ett monument, se nedan U 230.) Ristningsytan är bukig och flerstädes ojämn. Ristningen är väl bibehållen.

Ljusröd granit. Höjd 2,65 m., bredd 1,25 m.

Inskrift:

halfntan - auk - tubi - litu - risa - stin - at - huta - fapur - sin - sun - þorbiarn - ybir - risti - ruan
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Halfdan ok Tobbi (Tubbi) letu reisa stein at Udda, faður sinn, sun Þorbiarn[AR]. Öpir risti runa[R].

»Halvdan och Tobbe (Tubbe) läto resa stenen efter Udde, sin fader, Torbjörns son. Öpir ristade runorna.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Dessa ha i regel formen av korta lodräta eller något lutande streck. Sk efter 15 i är ett kort vågrätt streck. Avståndet mellan 34 f och 35 a är större än normalavståndet mellan runorna; detta förklaras av en ojämnhet i stenytan. Bst i 36 þ utgår från ramlinjerna; även inskriftens andra þ (r. 45) har denna typ. 53 y är troligen stunget; prickerna är dock något otydliga. 64 a är säkert; i 65 n är hst skadad ovanför bst; runan är säker. — Rhezelius: efter 38 r läser han ett i; sk saknas efter 52 n, 56 r, 61 i; 65 n ej iakttaget.

På teckningen i F a 10:1 förekomma några misstag: efter 38 r läses ett i; 47 u; mellan 50 a och 51 r läses ett i; runan 65 n uppfattas som sk. Inskriften är något felplacerad på teckningen; den slutar till höger för högt upp i runbandet, men felet har tydligen observerats; en med bläck i slingan dragen linje skall säkerligen antyda, att runorna skola nå längre ned på denna sida (se fig. 226). — Bureus (F a 5): Sk äro hos honom kors utom i tre fall. Sk också efter runan 65. Efter 38 r har Bureus, i likhet med Rhezelius, ett i; 64 n; 65 a. — Aschaneus: efter 38 r läses ett i; 47 u; mellan 50 a och 51 r läses ett i; 65 uppfattas som sk. Detta är sålunda alldeles samma läsning som i F a 10:1, men på Aschaneus' teckning sluta runorna nedtill till höger på fullkomligt riktig plats. Att de två i-runor, som läsas hos dessa under-

Fig. 226. U 229. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 227. U 229. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

sökare, äro sprickor i stenen, torde tydligt framgå av pl. 143. — Hadorph och Helgonius: efter 41 **n** är på skiljetecknets plats insatt nedre hälften av en **i**-runa; 53 **u**; 61 **n**; runan 65 uppfattas som **sk**. — Dybeck (1857): 14 **r**; D 2:103: 53 **u**; runan 65 **n** uppfattas som **sk**. — Brate: 35 **a**: »v. kst till **a** rätt otydligt på grund af knotter i stenen, det högra fullt tydligt.» 53 **y**: »pricken i **y** ett lodrätt streck». 62—65: »Det sista ordet är **runar**, men blott **ru** äro fullt tydliga. De tre följande runorna äro dels mycket matta; dels äro de afsedda att läsas upp och ned i förhållande till de föregående, hvarför **n** och **a** te sig, som om de bytt plats och **r** har fått form af **m**, af hvilken runa blott en svag skugga synes. Det +, som B 1135 och D II 103 anbringa i slutet af inskriften, kan jag icke varsna; det skulle ock stå i strid med öfriga skiljetecken.» Brate läser sålunda: **ruanm**.

Öpir har tydligen glömt två runor efter 52 **n** — gen.-ändelsen **-ar**. I det sista ordet 62—65 har han, just där slingan kröker, kommit att förväxla **a**- och **n**-runan. I stället för **runa** har han därigenom ristat **ruan** (jfr sista runan i U 210). Brate ser därefter ett svagt **m**, som sålunda skulle, om man vände på det, ge ett väntat **r**. En sådan runa har emellertid aldrig huggits här; några spår av den kunna i alla händelser icke iakttagas på stenen. Dessutom är det långt ifrån säkert, att Öpir i sitt språk haft ett **r** i slutet av detta ord. Det förhåller sig nämligen så, att flera exempel på **r**-bortfall i detta ord kunna konstateras i hans ristningar. Noreen har iakttagit bortfallet, och han formulerar (*Altschwedische Grammatik* § 321, b) ljudlagen om **r**-bortfallet på följande sätt: »Im auslaut durch dissimilation, wenn das wort noch ein **r** (altes oder aus **r** entstandenes) in derselben oder nächst vorhergehende silbe enthält.»

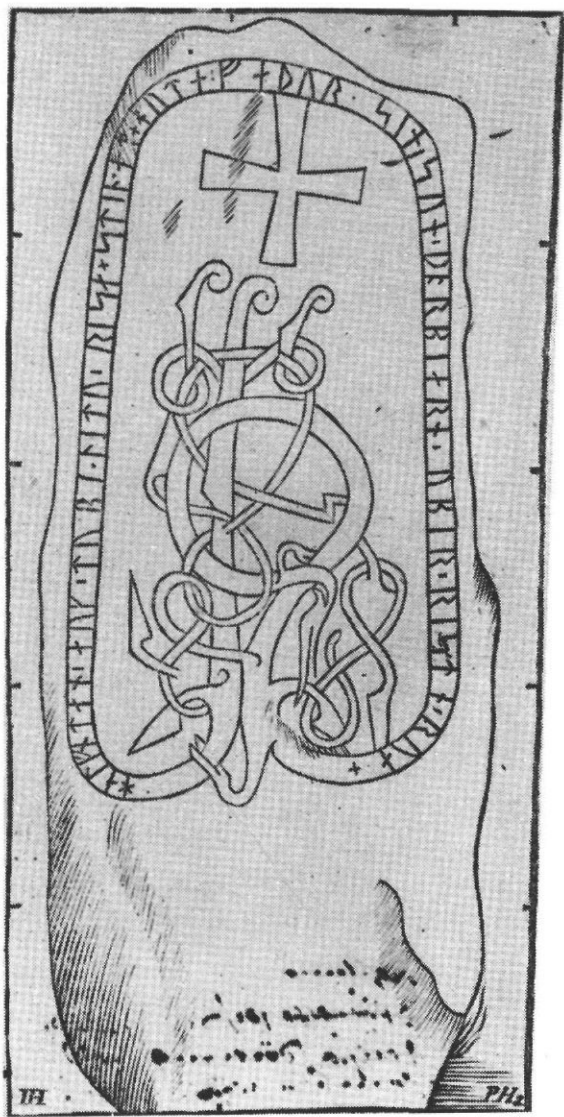

Fig. 228. U 229. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter B 1135.

Namnet *Halfdan* återfinnes, skrivet på samma sätt med ett *n* inskjutet mellan *f* och *t*, på Öpirstenen vid Vassunda prästgård (B 325, L 19). Om namnet, som har varit relativt vanligt, se Sö 188 och E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf* (1927), s. 46. Namnet förekommer också på en annan Gällsta-sten, U 231; det betecknar i båda dessa fall samme man, se nedan.

Inskriftens andra namn, som skrives **tubi**, uppfattades av C. Säve (*UFT*) som: »Dumbe(?)». I verkligheten återger skrivningen ett mansnamn *Tobbe* (*Tubbe*), som också är känt från Danmark och Norge. Namnet har tydligen före medeltiden varit relativt sällsynt, åtminstone i skrift. Det är, så vitt jag vet, endast belagt 6 gånger i svenska runinskrifter. Av beleggen äro 5 från Uppland och ett från Skåne: U 229 och 231, L 65 Säby, Skokloster sn; L 104 Uppsala domkyrka; L 794 Hässelby, Harbo sn; det skånska belägget är från Gårdstånga, DR 331. De båda exemplen från Gällsta syfta på samma person, se nedan.

Namnet, som är ett kortnamn till *Þorbiorn*, torde ha uppkommit i barnspråket och sålunda vara av samma typ som de av Brate behandlade *Toke*, *Toste*, *Tolle* o. s. v. (i: I. Flodström, *Sverges folk*, s. 206). Ännu i dag kan som bekant ett smeknamn *Tobbe* bildas till namn på *Tor-*, främst till *Torbjörn*. Om namnet se f. ö. O. Rygh, *Gamle personnavne i norske stedsnavne* (1901), s. 267 f.; H. Ekholm, *Vidhemsprästens anteckningar* (1915), s. 107 f.

Det är av intresse, att inskriften också upplyser oss om att *farfaderns* namn har varit *Þorbiorn*. Sonsonen *Tobbi* (*Tubbi*)

har tydligen efter hans död uppkallats efter honom.

Namnet *Þorbiorn* tillhör runinskrifternas vanligaste namn.

Faderns namn, som här skrives **huta** (ack.), är däremot sällsynt, och olika tolkningsförslag ha framställts. C. Säve uppfattar det (*UFT*) med tvekan som ett *Hundi* och Brate (*Svenska runristare*, s. 104) som ett *Guti*. Intet av förslagen är tilltalande. **huta** torde böra tolkas som en skrivning för mansnamnet *Uddi* (*Oddi*) med det hos Öpir välkända tillägget av uddljudande **h**. Detta namn blir under medeltiden »täml. vanl.» (Lundgren-Brate) och det är också säkert styrkt i runinskrifter (Sö 164; L 1069 Högs k:a, Hälsingland; L 1252 Bjurbäcks bro, Bredaryds sn, Småland). Även en stark form av namnet: **utr** *Uddr* är vanlig i runinskrifterna, se Sm 29, s. 96 och U 60 (s. 83).

Ovan har i förbigående påpekats, att Öpir uteglömt gen.-ändelsen (-*ar*) i **þorbiarn**, vilket ej är enastående hos denne föga noggranne ristare. Utelämnandet av runorna har föranlett C. Säve att tolka inskriften: »Halfdan och Dumbe(?) läto resa sten efter Hunde(?), sin fader, (nl. och efter) Thorbjörn (hans?) son. Ubbe riste runorna.» Det kan emellertid icke råda någon tvekan om att Torbjörn är Uddes fader.

U 229 är uppenbarligen den äldsta av de tre Gällsta-inskrifterna. Detta framgår bl. a. utav namnen. Udde Torbjörnssons söner, *Halfdan* och *Tobbi* förekomma nämligen också på de två andra Gällsta-stenarna, U 231 och 232; den förra är rest efter *Halfdan* av hans fyra barn, den senare (U 232) efter *Tobbi* av hans tre söner.

Vid behandlingen av U 210 har jag sökt visa, att Halvdan Uddesons dotter Hedinvi blivit

gift med Holmgöt i Åsta. Vi få sålunda ganska god kunskap om Gällsta-släkten, se släkttavlan nedan under U 232.

I denna inskrift, som alltså är den äldsta, skrives **risa stin**, medan båda de yngre beteckna diftongen med **ai : raisa stain**. Däremot skrives på den äldsta stenen **auk**, medan de yngre inskrifterna ha formen **uk**. Slutligen kan anmärkas, att U 229 använder prep. *at*, medan de yngre stenarna ha *aftir*.

230. Gällsta, Vallentuna sn.

Pl. 144.

Litteratur: Handlingar i ATA.

Äldre avbildningar: G. A. Hellman foto 1934 (ATA).

I april 1929 påträffades i en åker 3—4 m. SÖ om den plats, där U 229 låg, en sten prydd med ett kors av intressant form. Det är möjligt, att de båda stenarna ha utgjort ett monument. Den korsristade stenen flyttades 1933 av markägaren till gårdsplanen på Gällsta n:r 4, där den restes 40 m. ÖSÖ om mangårdsbyggnaden.

Ljusgrå granit. Höjd över marken 0,94 m., bredd 0,44 m.

Korset är försett med stång, som nedtill prydes av två hängande, bladliknande flikar. Detta är ett tidigt exempel på den korsform med bladornament, som senare under medeltiden når en rik utveckling. Av allt att döma tillhör Gällsta-stenens kors senare delen av 1000-talet, och ristningen torde sålunda vara samtidig med U 229, vid vilkens sida den påträffades. Mot antagandet att Halvdan och Tobbe också låtit resa den korsmärkta stenen talar, att U 229 endast omnämner en sten. Stenarnas olikhet i yttre avseende — den ena ovanligt stor, den andra ovanligt liten — tyckes också strida emot ett sådant förhållande.

231. Gällsta, Vallentuna sn.

Pl. 144.

Litteratur: B 58, L 455, D 2:102. J. Bureus, F a 5 s. 194 (endast platsangivning enligt Rhezelius), F a 10:1 n:r 174 (Rhezelius), F f 6 n:r 198; M. Aschaneus, F b 18 s. 5; J. Peringskiöld, F l 5:1 n:r 11, Monumenta 3, bl. 165; O. Celsius, SR 1 s. 364, SR 2 s. 102, 592; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA), Berättelse för år 1867, 1868; UFT h. 3 (1873), s. 84 f.; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 111.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus, teckning (F b 18); Bureus, kopparstick (F f 6); J. Peringskiöld, teckning (F l 5:1); Peringskiöld och Hadorph, träsnitt (i F l 5:1, Peringskiölds Monumenta och B 58); Dybeck, D 2:102; E. Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står rest invid byvägen Grävelsta—Sursta, i västra dikeskanten, 150 m. N om vägskelet vid Gällsta, där U 232 står. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Ryd-boholm».

Bureus antecknar i F a 5 (nedtill på s. 194): »J Gällestad skref Jon Håkanson äro 3 Runestenar en i hwart Gerdet och en i engen.» Egendomligt nog finnes ingen annan uppgift om denna runsten i F a 5. I F a 10:1 är den emellertid avbildad, och platsen anges vara »J gärdet Nordan byn». Ovanför kopparsticket i F f 6 läses: »Wallentuna i gärde nordan till.» Något utförligare är Aschaneus, som över sin teckning (F b 18) antecknar: »Wti Gällestad norgården litet ifrå grinden, wid vägen.» Under teckningen tillägger han: »Versus occidentem ligger, 1633. nyfunnen.» Peringskiöld (F l 5:1): »Walltuna Sochen och Gällestabby Nordergärdzbacka, baklänges.» (Samma uppgift på träsnittet i Monumenta 3). I B 58 upptages run-

Fig. 229. U 231. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 230. U 231. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

stenen felaktigt under rubriken »Mölneby wid Slottehags backe». Celsius antecknar: »locus mihi ignotus.»

I sin »Berättelse» 1867 (ATA) skriver Dybeck om U 231, att denna runsten, »som varit i norra gårdet», förgäves sökts av honom vid de »första besöken». Dybeck »ansåg honom förlorad, till dess, i September månad, en tolfårig gosse upplyste att stenen blifvit, på tillsägelse af förre häradsdomaren J. Söderlund, sprängd i tu stycken, hvilka nu stodo såsom grindstolpar vid Söderlunds gård i Gällstad. Kommen dit en afton fann jag ganska riktigt de två runristade grindstolparne och sjelfve gamle häradsdomaren stående midt emellan dem. Nå, här har jag grisen i grind, tänkte jag och rök utan omsvep an med mitt ärende. Hvar ifrån äro desse stenar tagne? — Från *mitt eget* gårde. — Hvem har sprängt stenen i tu stycken? — En dalkarl, på min tillsägelse. — Och häradsdomaren, en gammal erfaren lagkarl, har kunnat befalla sådant? — Marka ä mi och förthy äfven stenen; för resten kunde inte sjelfva *landtmätarn* läsa de här seffrorna - - - så ingen kan komma åt mig! o. s. v. — Jag anmälte förhållandet hos Konungens Befallningshafvande och har der äfven besvarat Söderlunds gjorda invändningar.» I slutet av samma »Berättelse» finnes i förteckningen över runstenar, som under år 1867 blifvit »dels upptagne ur jorden, dels hopnitade, samt å nyo reste» en post rörande »En do. i Vallentuna sn och Gällestad». Hopnitningen av U 231, som ännu synes (se pl. 144), har sålunda utförts det året och kostat 10 riksdaler. I »Berättelsen» 1868 meddelar Dybeck: »Den i sista Berättelsen nämnde Gällstadstenen (Lilj. 455), hvilken blifvit sprängd och använd till grindstolpar, står nu hopnitad på sin förra plats.» — I *Sveriges runurkunder* omtalas slutligen: »Denne för icke länge sedan itusprängde och till grindstolpar använde runsten står nu, åter hopnitad, på sin rätta plats i Gällstads norra gårde. De stycken af stenens öfre del, hvilka vid sprängningen afföllo, hafva icke återfunnits.» Ordagrant det samma står att läsa i *UFT*. Brate anmärker (»Anteckningar» 1904): »Runstenen är klufven längs efter och de båda häl-

terna äro hopsatta med en järnkrampa, som går igenom stenen och på baksidan hålles af skrufvar. Stenens topp saknas.» Brate omnämner också, att det »öfverallt i bygden» berättades, »hurusom fadern till en af åborna i Gällstad, Söderlund, kilat itu stenen för att använda den till en grindstolpe men af vederbörande ålagts att köra den tillbaka till dess plats och sätta ihop den. Sonen till åverkaren är nu en 70-års gubbe.» (Händelsen omtalades f. ö. också för mig.)

Gnejsgranit. Höjd 1,30 m., bredd (nedtill) 1,18 m. Ytan är relativt ojämn. Ristningen är skadad genom borrhålen längs stenens mitt, och toppstycket, som lossnade vid sprängningen på 1860-talet, har icke kunnat återfinnas.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre uppteckningar):

ipinui · uk · austain · uk · ulfr · uk · ola[fr · litu · raisa · s]tain · iftir halftan fapur sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Hedinvi ok Øystein ok Ulfr ok Olaf letu ræisa stæin æftir Halfdan, faður sinn.

»Hedinvi och Östen och Ulv och Olov läto resa stenen efter Halvdan, sin fader.»

Till läsningen: Sk saknas vid inskriftens början och sannolikt vid dess slut, efter 47 **n**, troligen efter 54 **n** och efter 59 **r**. I 2 **p** utgår bst från huvudstavens ändar, vid ramlinjen (D), jfr **p**-runans form i t. ex. U 229. 4 **n** har, i likhet med de övriga fyra **n**-runorna, endast bst på huvudstavens högra sida. 5 **u** är skadat i toppen; 12 **t** har skadats upptill, men bistavens ändpunkter äro bevarade. Sk efter 15 **n** är otydligt; 17 **k** har förlorat övre delen av hst. Av 26 **a** är endast övre hälften bevarad; efter denna runa är ristningsytan bortsprängd. Ristning kan där-efter först iakttagas i stenens högra kant. Inskriften börjar åter med högra bst av den för övrigt förlorade runan 39 **t**. 42 **n** har hst skadad omedelbart under bst. I 51 **f** finnas endast svaga spår av den övre bst. — Aschaneus: 20 **i**; 27 **k**; 43 **a**; sk efter 47 **n**, 54 **n** och 59 **r**. — Rhezelius: 20 **i**; 27 **i** (namnet läses sålunda **olair**); sk efter 32 **u** uppfattas som ett kors; 43 **a**; sk efter 47 **n**; 50 **l** överhoppat; sk efter 54 **n**, 59 **r** och 62 **n** (detta sista **n** är på teckningen rättat från dubbelsidigt till ensidigt). Kopparsticket (F f 6) saknar alla sk; 20 **i**; 43 **a**. — Peringskiöld och Hadorph: sk mellan alla orden och i slutet. — Dybeck: sk efter 21 **r** saknas; 26 **a** helt bevarat; den bevarade bst i 39 **t** ej observerad; sk efter 47 **n** och 59 **r**. — Brate («Anteckningar»): sk efter 59 **r**; (*Svenska runristare*): 26 **i**.

Om det sällsynta kvinnonamnet *Hedinvi* se U 210, där ett försök göres att visa, att båda beläggen beteckna samma person.

Øystein var däremot under vikingatiden ett av de vanligaste namnen i Norden, och detsamma gäller ju *Ulfr*. Det tredje, numera fördärvade, namnet har upp- enbarligen av Öpir skrivits **olaf**r. Detta motsvarar natur- ligtvis den isl.-fno. namnformen *Óláfr*. Den andra for- men (*Óleifr*) förefaller, av runinskrifternas skrivningar att döma, att ha varit den vanligare i Uppland och Södermanland.

Om *Halfdan* se U 229.

Brate upptager (*Svenska runristare*, s. 111) denna inskrift bland Öpirs ristningar. Antagandet är med

Fig. 231. U 231. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

stor sannolikhet riktigt. Även den tredje Gällstainskriften (U 232) är troligen utförd av denne ristare. Av detta och av det förhållandet, att också U 210, som Hedinvi Halvdansdotter låter resa åt sin make, utförts av Öpir torde framgå, att denne ristare i dessa trakter har varit verksam under lång tid (se Brate a. a., s. 111). Ristningarna visa vid sidan av påfallande överensstämmelser också vissa olikheter, som göra det troligt, att de ristats med ett ganska avsevärt tidsmellanrum. Den här behandlade inskriften torde i tiden ligga emellan U 229 och U 232. Att den måste vara yngre än den förra, är uppenbart redan av innehållet. Då *Halfdan* nämnes före *Tobbi* i U 229, torde han ha varit den äldste sonen, och någon sannolikhet finnes då för, att han har dött först av de båda bröderna. Den följande ristningen (U 232) gör också i sin yttre anordning ett yngre intryck än de båda andra runstenarna.

232. Gällsta, Vallentuna sn.

Pl. 145.

Litteratur: L 454, D 2:101. J. Bureus, F a 6 s. 173 n:r 52 (Rhezelius), F a 5 n:r 448, F a 1 s. 99, F a 10:1 n:r 181; M. Aschaneus, F b 18 s. 13 f.; F. Burman i Nova Acta R. Societatis Scient. Upsaliensis, Vol. 5 (1792), s. 310; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 34, Vallentuna socken 1860 (ATA), Berättelse för år 1867, 1868 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 84; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 110.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning F a 10:1; Aschaneus, teckning (F b 18); Dybeck, D 2:101; E. Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står rest i västra kanten av byvägen Gällsta—Grana, mitt för en källa, 10 m. SV om det vägshål i Gällsta, som bildas av denna väg och byvägen Grävelsta—Sursta. Platsen är utmärkt på geologiska kartbladet »Rydboholm».

»Widh Gällestadh» enligt F a 6, F a 5 och F a 10:1. Bureus antecknar i F a 5 (s. 194): »J Gällestad skref Jon Håkanson äro 3 Runestener en i hwart Gerdet och en i engen.» Aschaneus anger platsen utförligare: »Sunnan före Gällestadh, wid vägen, och springkällan, står denna blå glittrande R. 4.»

Fig. 232. U 232. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

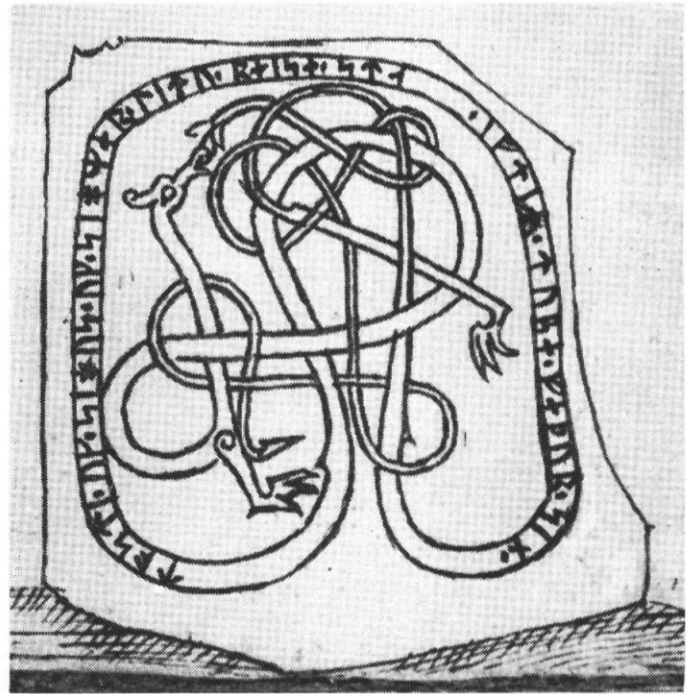

Fig. 233. U 232. Gällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

Inskriften har icke undersökts av Peringskiöld eller Celsius. Den tolkas, efter den gamla läsningen, av F. Burman (a. a.) och upptages av Liljegren (L 454), men f. ö. omnämnes den först av Dybeck (se U 229). Denne påpekar (*Svenska runurkunder*): »Äfven äro två stenar vid Gällstad (Liljegr. 453 och 454) i behåll.» I D 2:101 meddelar Dybeck om U 232: »En nyligen rest sten vid byvägen vester ut från Gällstad.» Samma upplysning återfinnes i *UFT*. Brate påpekar (»Anteckningar» 1904), att stenen »står något tillbakalutad men stödd af stenar på baksidan.»

Blågrå granit. Höjd 1,30 m., bredd vid foten 1,35 m., på mitten 1,30 m. Ytan är tämligen jämn. Ristningen är i stort sett väl bevarad.

Inskrift:

tosti · uk · sihus · uk · sihmar · litu · raisa · sta - - · iftir · tuba · faþur · sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Tosti ok Siguss ok Sigmarr letu reisa stæ(in) æftir Tobba (Tubba), faður sinn.

»Toste och Sigus och Sigmar läto resa stenen efter Tobbe, sin fader.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Bst i **a**- och **n**-runorna korsa hst; **o**-runan (2) har bst endast till höger om hst. 32 **a** har, eftersom övriga **a**-runor äro dubbelsidiga, antagligen förlorat bst till höger om hst i det stora bortfallet. Efter 32 **a** är stenen skadad 20 cm. På detta parti skulle fyra runor ha kunnat få plats. Ristaren har här sannolikt lämnat ett stycke på omkring 10 cm. utan runor. 36 **f** har en oregelbunden form, i det att övre bst utgår från i det närmaste samma punkt på hst som den nedre bst. 46 **p** har normal form och avviker sålunda från de **p**-runor, som finnas på U 229 och U 231. — Rhezelius: sk efter 29 **a** saknas; sk efter 51 **n**. (Denna läsning också i F a 5, med undantag av att sk efter 29 **a** där är insatt). Teckningen i F a 10:1: runan 3 **s** är överhoppad; sk efter 51 **n**. — Aschaneus: sk efter 51 **n**. — Dybeck (*Svenska runurkunder*): »Å den sednare» — därmed åsyftas U 232 — »är *Tosti* uttryckt med ↑↑↑↑. Der står vidare ↑↑↑, icke ↑↑↑↑, samt ↑↑↑, icke ↑↑↑↑.»; D 2:101: sk efter 5 i saknas.

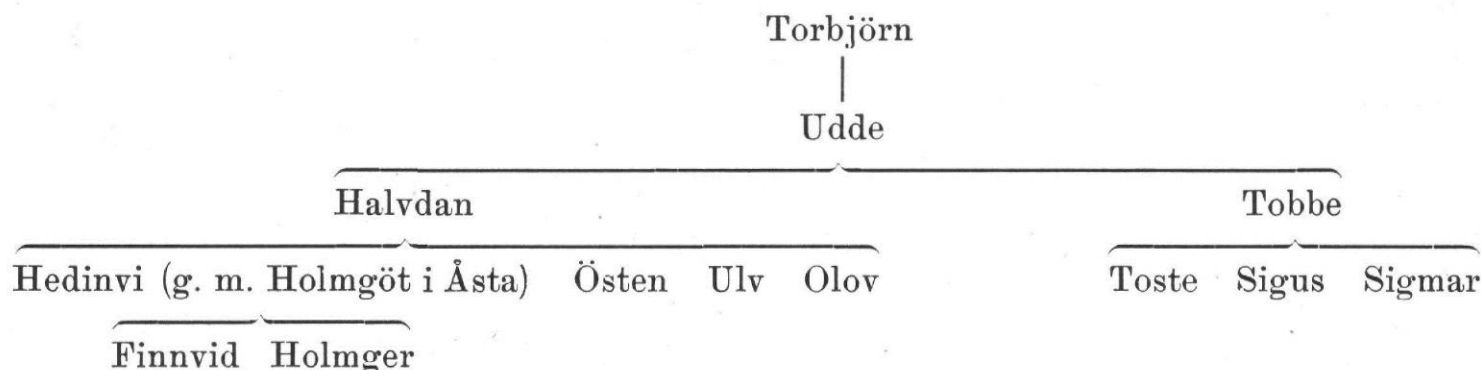
Tosti är kortnamn till *Þorstæinn*, se Sö 179. Namnet var under medeltiden »rätt vanligt» (Lundgren-Brate), och det är även känt från ett 10-tal andra svenska runinskrifter (från Uppland, Södermanland, Östergötland, Västergötland, Småland, Öland och Skåne). Namnet var, i likhet med andra kortnamn, vanligare i Danmark och Sverige än på Island och i Norge. Namnet »hör på västnord. område tydligen till de lånfångna» (Lind, *Dopnamn*, sp. 1040). Det har också varit relativt vanligt i England, se E. Björkman, *Nordische Personennamen in England*, s. 144 f.

De båda andra sönerns namn, vilka ge exempel på variation, skrivas **sihus** och **sihmar**. Det förra namnet har diskuterats. Bugge anser (*ANF* 2, 1885, s. 164), att det är utvecklats ur *Sigfúss*; *f* > *v*, innan det faller. Bugge sammanställer skrivningen med **kupastr** (L 717), där ett *v*, uppkommet ur ett äldre *f*, fallit bort i uttalet; se även M. Lundgren, *ANF* 10, s. 180 f. Ett mansnamn *Sighus* (*Sigus*) påträffas i medeltida norrländska och finska diplom (Lundgren-Brate). Liljegren har, av okänd anledning, ändrat namnet till *Sikviþr*.

Den tredje och antagligen yngste sonen heter *Sigmarr*. Namnet är belagt ytterligare två gånger i runinskrifter (beläggen äro från Uppland), se U 43. Under medeltiden påträffas namnet några gånger i Uppland och Södermanland. Det ingår också i ortnamnet *Sigmarsholm* i Västmanland (*In sigmarsholm*, 1344). Jfr *Sigimerus*, *Sigismeres* (M. Schönfeld, *Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen*, 1911, s. 204 f.). Om *Tobbi* (*Tubbi*) se U 229.

Burman översätter inskriften (a. a.): »Tosti & Sikus & Sikmar lapidem erigendum curarunt memoriae Tupi patris sui.»

Ristningen är, som redan Brate har framhållit, med all sannolikhet utförd av Öpir; se U 231. Av Gällsta-släkten känna vi sålunda nu genom de tre runstenarna (U 229, 231, 232) följande medlemmar:

233. Kusta, Vallentuna sn.

Pl. 146.

Litteratur: B 71, L 457, D 2:99. J. Bureus, F a 6 s. 140 n:r 24 (Axehiellm), F a 5 n:r 455, F a 1 s. 100, F a 10:1 n:r 121 (Rhezelius); J. Hadorph, Resejournal (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 17, Monumenta 3, bl. 166; O. Celsius, SR 2, s. 103; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 85; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 111.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Peringskiöld, teckning (F 1 5:1); Peringskiöld och Hadorph, träsnitt (i F 1 5:1, Monumenta 3 och B 71); Dybeck, D 2:99; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står rest N om mangårdsbyggnaden, några få meter utanför gårdsplanens staket. Äldre uppgifter om runstenen äro sparsamma. Axehiellm anger dess plats endast med orden: »J Walentuna Sochn». I F a 5 saknas överskrift, men i marginalen är tillfogat: »Mölneby». En annan runsten från Kusta (U 234) behandlas där två sidor tidigare under riktig rubrik. I F a 10:1 upptages av de tre Kusta-stenarna endast U 233, men icke heller här finnes någon plats angiven; det är f. ö. enda gången i denna handskrift, som ett sådant förbiseende förekommer. Över teckningen i F 1 5:1 står emellertid: »Kusta Norr wijd byn. Waltuna Sochen», och samma uppgift är skriven med bläck på träsnittet i *Monumenta*. I Hadorphs »Resejournal» anges platsen vara: »Kusta tomt». (Liljegren: »N vid byen, i kanten af en liten stenkrets.») När Dybeck besöker platsen 1863(?), står runstenen »i trädgården norr om boningshusen». (Dybeck uppger i sin »Årsberättelse» 1863: »Vallentuna sockens samtliga runstenar granskades. De äro nästan alla i lägervall.») *UFT*: »Kusta är numera herregård, och stenen står på norra ändan af gården midt emot porten af stora bygningen.»

Ljusröd gnejsgranit. Höjd 1,30 m., bredd (nedtill) 1,07 m. Ristningsytan är vittrad och skrovlig.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

ilaf₅ r · uk · osmuntr · uk · istain · litu · risa · stain · iftir - olaf · fap₄₅ur · sin · in · k[upluk · at ·
 t]an₆₅ · sun si₇₀[n]

Æilaf_r ok Asmundr ok Øystein_n letu reisa stein æftir Olaf, faður sinn, en Guðlaug at Dan, sun sinn.

»Elov och Åsmund och Östen läto resa stenen efter Olov, sin fader, och Gudlög åt Dan, sin son.»

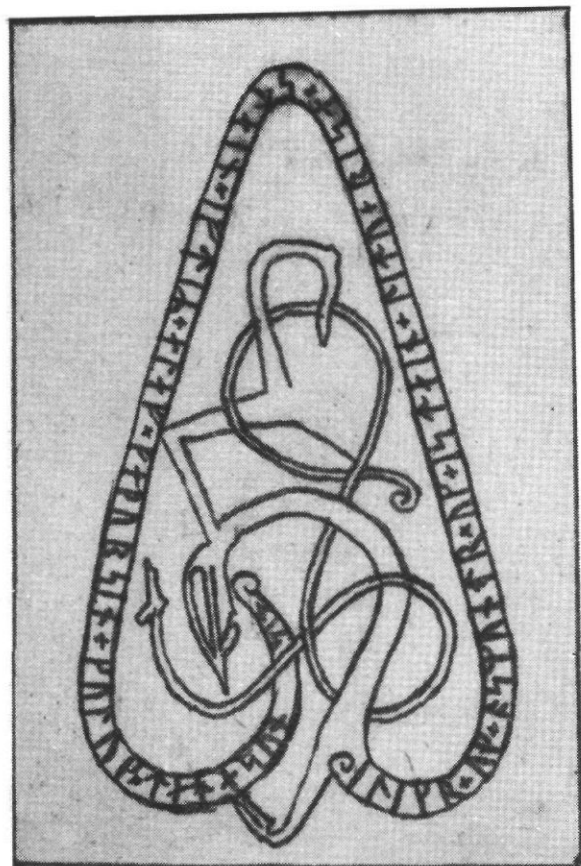

Fig. 234. U 233. Kusta, Vallentuna sn. Efter teckning av Rhezelius.

Till läsningen: Inskriften saknar sk i början och troligen i slutet. 3 a har en mycket kort bst; runan skulle därför möjligen också kunna uppfattas som ett e. Dock sannolikt a. 17 i har något över huvudstavens mitt en liten rund fördjupning, som ej är huggen. 24 i är skadat något över huvudstavens mitt; ej stunget. 25 t har av ristaren endast huggits till halv runhöjd, beroende på att stenytan ovanför varit otjänlig till ristning. 27 r har undre delen av bst skadad. 28 i är ej stunget. 36 i har en svag fördjupning mitt på hst; troligen ej huggen. 52 n har förlorat hst strax under bst; bst t. v. om hst osäker. I 54 n är bst lågt ansatt; ristningsytan här ojäm. 55 k har förlorat hst strax under bst. Foten av stenen är därefter avslagen. Efter 70 i finnas inga säkra spår av ristning; redan på Peringskiölds tid var stenen här skadad.

Axehielm: 3 i; 4 k; 41 a; runorna 53—54 ha hoppats över; 55—65: kuluk × tana ×; sk efter 68 n; efter 70 i läses ett n; sk efter 71 n. (Samma läsning föreligger i F a 5 och i stort sett på teckningen i F a 10:1). — Hadorph och Peringskiöld: 3 i; 24 e; 36 a; 55—65: kuþluk · at · tan ·. Av runan 71 n har endast ett stycke av övre delen antytts. (Denna läsning återges av O. Celsius). — Dybeck: 3 e; endast ett kort stycke upptill av 54 n; av 56 u synes övre delen; runorna 57—63 borta; 71 n helt bevarat(!). — Brate: »det är tvifvelaktigt, om första runan har prick, i synnerhet som prick annars icke förekommer uti inskriften»; 3 e (»uti ilefr har e en strecklik prick»); mellan runorna 43 a och 44 f sätter Brate in ett i. 71 n: »blott en antydning av kst på n i sin.

Inskriftens första namn skrives *ilafr*, vilket torde återge fornsv. *Elaf*. Detta namn blir under medeltiden »vanligt» (Lundgren-Brate). I runinskrifter förekommer »*Æilæifr* (jämte *Æilifr*) flerstädes» (Sö 220). Den här sannolikt föreliggande namnformen *Æilaf*r är eljest ej belagd i

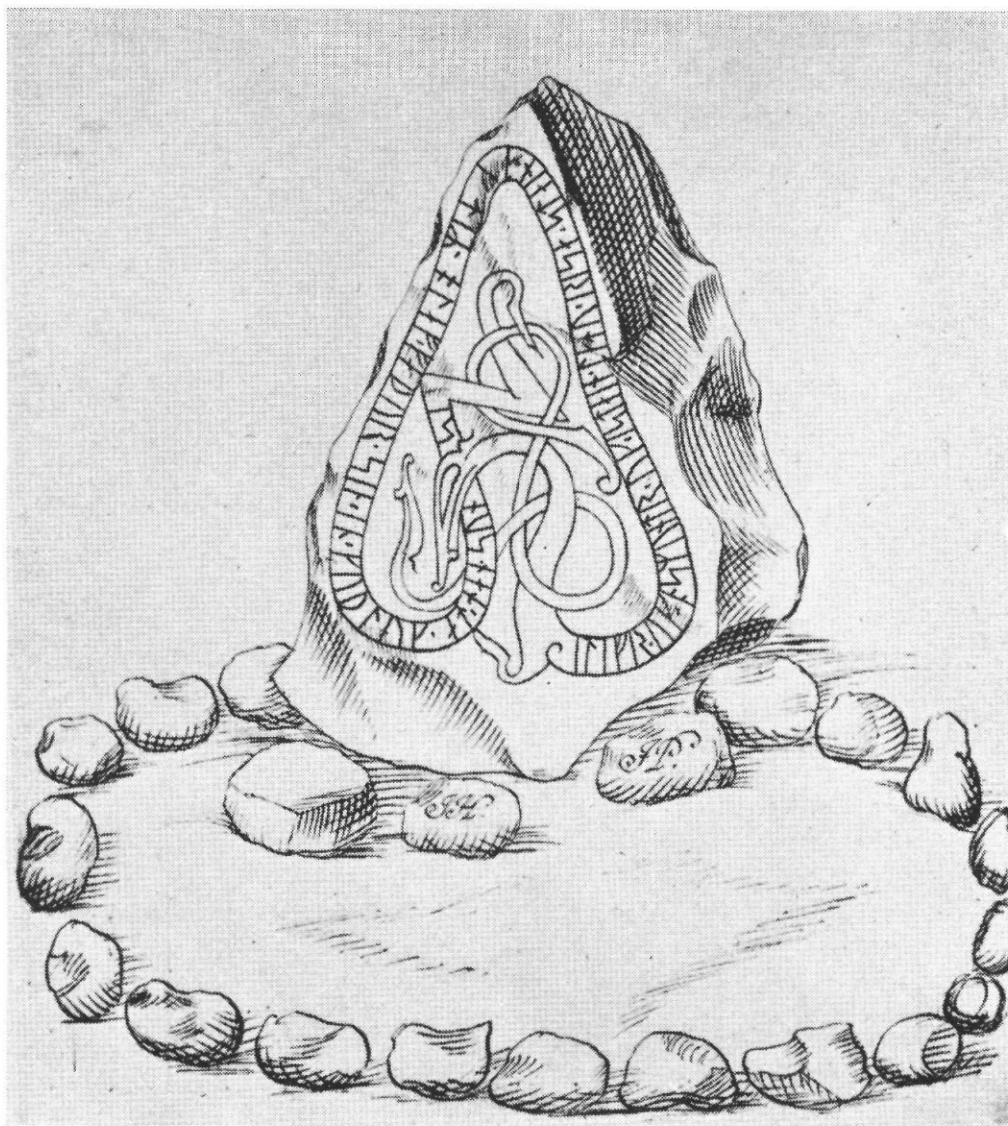

Fig. 235. U 233. Kusta, Vallentuna sn. Efter teckning av Peringskiöld.

runinskrifter. Då faderns namn är *Olafr*, har man troligen rätt att i äldsta sonens namn se ett exempel på variation.

Namnet *Asmundr* är vanligt i hela Norden. Det förekommer i närmare ett 40-tal svenska runinskrifter, i regel skrivet på samma sätt som i denna inskrift (**osmuntr**). Av dessa belägg syftar emellertid omkring hälften på samma person — runristaren Åsmund Kåreson. — Också *Øystæinn* är ett över hela Norden vanligt namn under vikingatiden. Skrivningen **istain** förekommer också på D 1:231, Tensta sn, Uppland. I runinskrifterna är namnet skrivet på många olika sätt: **aistain, austain, aystain, istain, ustain; aistin, austin, aystin, estin, hystin, istin, ustin, ystin**.

Guðlaug är ett i runinskrifter vanligt kvinnonamn, se Sö 263. Om namnet *Danr* se U 114.

Inskriften visar icke konsekvens vid beteckningen av gammal diftong: **risa** men **stain, istain**.

Brate upptager U 233 bland Öpirs ristningar med följande, ej starka, motivering: »Runstenens utsirning tvingar ej att antaga den vara ristad av Öbber, om den ock ej strider däremot; men uti **ilefr** har **e** en strecklik prick som på 31 Åstad» [d. v. s. U 210].

234. Kusta, Vallentuna sn.

Litteratur: L 458. J. Bureus F a 6 s. 142 n:r 34 (Axehiellm), F a 5 n:r 450, F a 1 s. 100; F. Burman i Nova Acta R. Societatis Scient. Upsaliensis, Vol. 5 (1792), s. 310; UFT h. 3 (1873), s. 85.

Runstenen stod enligt Axehiellm »Wid Kustad i Walentuna sochn». Någon närmare anvisning på platsen har icke kunnat påträffas. Stenen finnes icke omtalad i *Ransakningarna* och är icke avbildad i Peringskiölds *Monumenta* eller i *Bautil*. Troligen har stenen varit försvunnen ända sedan mitten av 1600-talet. Någon avbildning har tyvärr icke blivit bevarad. Vid ett par tillfällen (1935, 1936) ha denna och den likaså försvunna runstenen U 235 eftersökts, men utan resultat.

Inskrift (enligt Axehiellm):

ariki · auk · suir · auk · luna · situ · stain · pina · iftir · kunmut × fupor · sin
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Æirikr(?) ok suir ok Tonna(?) sættu stein þenna æftir Gunnmund, faður sinn.

»Erik(?) och **suir** och Tonna satte denna sten efter Gunnmund, sin fader.»

Det är naturligtvis högst osäkert, om inskriftens första namn varit *Æirikr*. En svag form till *Æirikr* finnes icke belagd, och även den »vanliga» formen av namnet är i runinskrifterna påfallande sällsynt. Endast tre upplänningar med namnet Erik förekomma i det stora materialet, U 29, L 601 Rimbo kyrka och L 605 Husby-Lyhundra kyrka (i dessa båda inskrifter avses samma person), samt L 774, Rotbrunna, Härnevi sn; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 40 och Arwid Johansson, *Evarix und jór* (i: *ANF* 49, 1933, s. 236). Av den grund att Liljegren, utan att på vanligt sätt ange detta, »förbättrar» Axehielms läsning till **Airikr**, har Kusta-stenens belägg på namnet Erik hittills ansetts säkert. Redan Burman ändrade på egen hand **ariki** till **airiki**.

Även inskriftens, eller kanske den axehielmska läsningens, andra namn **suir** är osäkert. Ordet *svær*, m. 'svärfader', som finnes i fsv., kan knappast komma i fråga. Ur ortnamnet *Svi(e)-sta(d)* konstruerar Lundgren-Brate ett mansnamn **Swie(r)*. Möjligt är, att vi här ha ett belägg på detta namn. Liljegren ändrar, utan att ange detta, namnet till **Svin**.

Det tredje namnet har troligen varit kvinnonamnet *Tonna* (*Tunna*). Man torde kunna räkna med att 16 l är en felläsning eller möjligen felristning för **t**; inskriftens alla **t**-runor ha bst på

båda sidorna om hst. Också detta namn ändrar Liljegren utan att antyda, att läsningen är en annan. Om namnet se Ög 77 och U 106.

Namnet *Gunnmundr* är också känt från västnordiskt område. »Egäntl. en sidoförm till *Guðmundr*. Se Noreen, *Altschwedische Grammatik* s. 197» (Lind, *Dopnamn*, sp. 417). Burman inför **Kuthmunt** och Liljegren **Kupmunt**.

Formen **fupor** är anmärkningsvärd. Det är att märka, att den har tre avvikelser från den normala formen **fapur**: **u** i rotstavelsen, **o** i ändelsen och **ϣ** i stället för **r**. Särskilt det sista är egendomligt och kan säkerligen icke riktigt återge ett uttal. Under sådana förhållanden är det högst tvivelaktigt, om man får fästa något större avseende vid rotstavelsens **u**. Det kan bero på ristarens allmänna osäkerhet i beteckningen eller på en omkastning av de båda vokaltecknen (**fupor** i st. f. **fopur**) vid återgivandet av en förskrift. Det finns emellertid i runinskrifterna ett antal former, som synas återge ett uttal med ljudlagsenligt u-omljud av *a*; jfr t. ex. U 32, 34, 341, Sö 115, 382. (Burman har **fathur**, Liljegren **fapur**.)

I F a 5 översättes inskriften: »Ericho et Svirus et Luno posuerunt saxum hoc in memoria Gun Mundi patris sui.» Carl Säve översätter (i *UFT*) enligt den av Liljegren »förbättrade» läsningen: »Erik och Sven och Duna (el. Tuna) satte denna sten efter Gudmund, sin fader.»

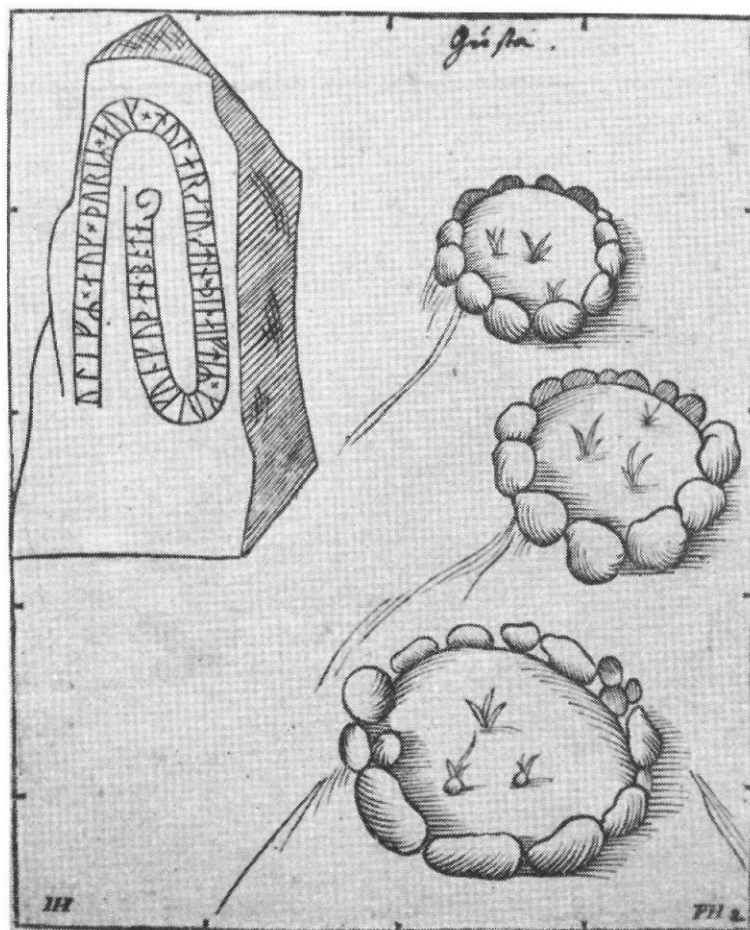

Fig. 236. U 235. Kusta, Vallentuna sn. Efter B 72.

235. Kusta, Vallentuna sn.

Litteratur: B 72, L 456. J. Hadorph, *Resejournal* (i: *Peringskiölds Monumenta* 3); J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 165; *UFT* h. 3 (1873), s. 85.

Avbildningar: Peringskiöld och Hadorph, träsnitt (i: *Peringskiölds Monumenta* och B 72).

Runstenen, som länge varit försvunnen, har tydligen stått i ett gravfält. Hadorph anger (i sin »*Resejournal*»), att stenen står i »Kusta Tompt». På träsnittet i *Monumenta* finnes endast 50—42683. *Upplands runinskrifter*.

bläckanteckningen »Gusta», och därifrån tages överskriften i *Bautil*. Vid ett par tillfällen (1935, 36) har stenen eftersökts utan resultat.

Stenarten har sannolikt varit granit.

Höjd (ungefärlig efter skalan i *Bautil*) 1,50 m., ristningsytans bredd 0,50 m. Stenen har tydligen haft en avsevärd tjocklek.

Inskrift (enligt Hadorph och Peringskiöld):

ulifr × auk × þurir + auk × tula rstu · stin × þina aiftir × kuikun kupan · bota

Olæifr ok Þorir ok Tolla (Tola) ræistu stæin þenna æftir kuikun, goðan bonda.

»Olev och Tore och Tolla reste denna sten efter Gunnmund(?), en god bonde.»

Olæifr är ett tämligen vanligt namn i runinskrifter. På U 233 förekomma namnen *ÆilafR* och *OlafR*.

Om kvinnonamnet *Tolla (Tola)* se Sö 155.

Runorna 39—44 **kuikun** återger ett mansnamn. Vilket detta har varit är svårt att bestämma.

236. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn.

Pl. 148.

Litteratur: B 67, L 460, D 2: 96. J. Bureus, F a 6 s. 171 n:r 44 (Rhezelius), F a 5 n:r 445, F a 1 s. 99; M. Aschaneus, F b 18 s. 197; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 167; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA), Berättelse för år 1867 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 85; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 73; O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 65; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 124 f.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 67); Dybeck, D 2: 96; Brate foto 1904 (ATA).

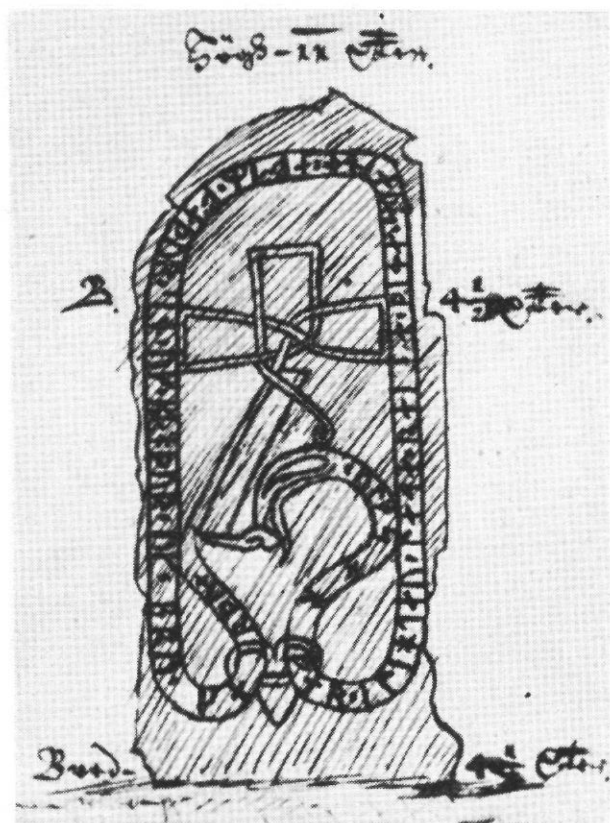

Fig. 237. U 236. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn. Efter teckning av Aschaneus.

Runstenen står rest på norra sidan av landsvägen Vallentuna kyrka—Fresta kyrka, ungefär 100 m. V om infartsvägen till Lindönäs. Endast denna runsten står numera kvar vid Gullbron. Rhezelius anger i F a 6 platsen vara »Widh Guldbron nore ändan», och samma platsuppgift återfinnes i F a 5. Aschaneus: »Wid för^{de} Guldbron, Norra hörnet, åt Vallentuna kyrkia.»

I *Ransakningarna* meddelas: »På Lindöö ägor finnes en Platz Gulebroo kallat och straxt hoos 4 Runstenar på skrefne medh Runaskrift, der samma städes ähr och Häradtz Rätte platz.»

Dybeck skriver i sin »Årsberättelse» 1867: »Vid Gullbron funnos på 1600-talet fem runstenar, af hvilka Bautil upptager tre. Jag lyckades återfinna bara en — likväl den märkvärdigaste — djupt sunken i vattninga ängen.» I *Sverrikes runurkunder* omtalar han: »Denne i flere afseenden märklige sten är af mig nyligen återfunnen, sunken i dyiga ängen vid Gullbron på Lindö egor, samt å nyo rest på fast stengrund å samma ställe.» Vid Brates besök (1904) låg runstenen »i en grop», och »blott en del af ristningen»

Fig. 238. U 236. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn. Efter B 67.

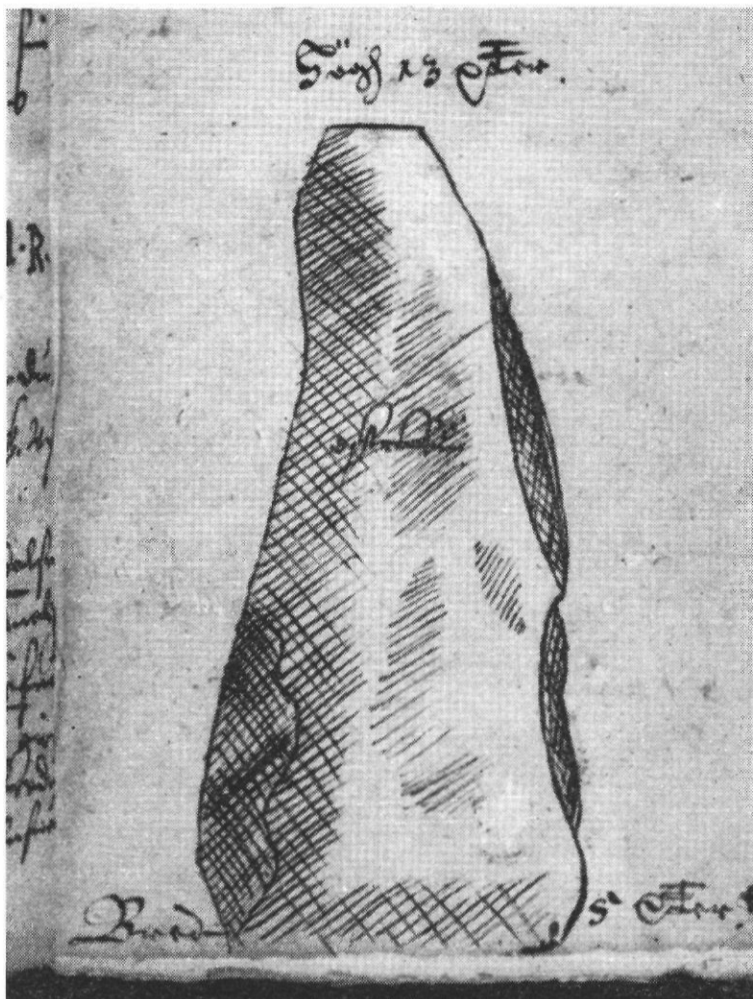

Fig. 239. Rest sten vid Gullbron, Vallentuna sn. Efter teckning av Aschaneus.

var synlig. »En närboende vid namn Vetterlund», berättar Brate, »vidtalades att mot ersättning lägga den på kant på dess breda sida med stenar under och runsidan vänd åt vägen, så att den skulle kunna undersökas och avbildas. Sedan detta skett, skyggade emellertid flera hästar för densamma och en slaktare, hvars häst äfven skyggade, tog i förargelsen och välte omkull stenen, så att runsidan nu ligger snedt uppåt, vänd från vägen, men äfven nu skygga hästarne, innan de bli vana vid den. Vetterlund säger sig skola resa stenen». Så skedde tydligen, ty 1935 stod stenen — ehuru mycket lutande — i åkern vid den gamla landsvägen, som då skulle plöjas upp. Den nya landsvägen gick 30 m. längre åt N, och dit flyttades runstenen och restes på en lämplig plats år 1937.

Ljusgrå granit. Höjd 1,80 m., bredd 0,73 m. Ytan är skrovlig; ristningen är jämförelsevis djupt huggen.

Inskrift:

· ulfs arfar · i linteu · lata · raisa · þisa · staina · eftir · faður · sinn · ok · broður · ok · bru ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

karpu × uiseti hiuk
65 70 75

*Ulfs arfar i Lindöy lata ræisa þessa stæina æftir faður sinn ok broður ok bro gærðu. Vi-
seti hiogg.*

»Ulvs arvingar i Lindö låta resa dessa stenar efter sin fader och broder och gjorde bron. Visäte högg.»

Till läsningen: Ristaren utnyttjar ofta stenyntans naturliga sprickor. Framför 1 **u** och ovanför sk en linje, som ej är huggen. 2 **l** har nedre delen av hst i en spricka, som går tvärs över ristningsytan. I 3 **f** nå bst icke upp till övre slinglinjen; detta gäller inskriftens alla **f**-runor (3, 7, 37, 40). Efter 4 **s** och 10 **i** intet sk. 15 **e** är stunget; pricken dock relativt otydlig. 18 **a** har hst i sprickan. Därigenom att ristaren har utnyttjat sprickan, blir runan lutande. 22 **a** säkert. 28 **s** har felhuggits: Visäte har med all sannolikhet först råkat hugga en hst från den övre ramlinjen till den nedre men observerat sitt misstag. Detta är förklaringen till att den övre delen av hst är djupare och bestämdare huggen än den nedre. Att Visäte här åsyftat att rista ett svensk-norskt **s** är otvivelaktigt (jfr U 238, runan 13 **s**). Brates förklaring, att den nedre hälften av runan »mähända tillkommit efter stenens ristning», förefaller ej tilltalande. Alla ristningens **s**-runor, med undantag för 4 **s**, äro svensk-norska. 32 **a** har en huggen punkt på den plats, där hst och bst korsa varandra. Runan skulle kanske därför med lika stor rätt kunna läsas som **e**. (Visäte tecknar ofta diftongen *æi* med *ei*.) 36 **e** är säkert stunget. 47 **n**, 49 **k**, 57 **k**, 65 **u** ha hst, 48 **u** och 64 **p** ha bst i naturliga sprickor. 69 **e** är stunget.

Ristningen har den svensk-norska runradens **s**- och **t**-runor. Det enda undantaget är 4 **s**, som har »vanlig» form. **o**-runan har formen \ddot{s} . I inskriftens fyra **f**-runor går varken övre eller nedre bst upp till ramlinjen. Sk äro i regel korta streck, men efter 65 **u** förekommer ett kors.

Rhezelius: 13 **h**, 15 **a**, 29 **n**, 36 **a**; runorna 66—75 saknas. (Samma läsning i F a 5, där emellertid runan 4 **s**, som hos Rhezelius riktigt återges som η , ändrats till svensk-norsk form **l**. Dessutom har sk i många fall utbytts mot kors.) — Aschaneus: 13 **h**, 15 **a**, 28 **n**, 36 **a**; runorna 66—75 saknas.

Helgonius: mellan 6 **r** och 7 **f** insättes ett **i**; denna felläsning beror uppenbarligen på att en korsande ornamentslinje uppfattats som en **i**-runa. Sk efter 10 **i**; 15 **i**, 28 **l**, 36 **i**, 38 **i**, 64 **a**, 65 **i**. (Det är denna bristfälliga läsning som återges hos Liljegren.) — Dybeck: sk (två punkter) efter 4 **s** och efter 10 **i**; 15 **i**, 28 **n**, 36 **i**, 69 **i**. — Brate: sk efter 4 **s** och efter 75 **k**.

»Ulvs arvingar i Lindö» namnges i U 237 och 238, vilka också ha ristats av Visäte. Den bro, som omnämnes i inskriften, har självfallet varit »Gullbron». Vid denna märkliga bro restes på 1000-talet fyra stenar (se kartan, fig. 242). Tre av dem ha varit runristade, den fjärde utan inskrift. U 236 har stått vid brons norra ända, mitt emot den oristade stenen. Vid brons södra ända ha U 237 och U 238 varit resta. Också den oristade stenen avbildas av Aschaneus (F b 18, s. 199), se fig. 239. »På samma Guldbroo, östra Hörnet, oskrefuen, Ligger nedfallen. är huijt gråå sten. Högh 13 qter. Bred 5 qter.» Det är säkerligen denna sten som åsyftas, då Dybeck i sin »Berättelse» 1867 i samband med sitt besök vid Gullbron skriver: »En annan sten, som äfven uppgräfdes i närheten, fanns vara en bautasten.»

Om brons namn skriver Aschaneus (a. a. s. 198): »Efter denna stens lydelse kunde wäll denna berömmelige broo, kallas Wlfs- eller ärfua broo, effter Vlfs ärfe hafua giordt dän, effter sin fädur och brodur eller ilighteu Broo, efter han hafuer gärdat dän op.» Aschaneus lämnar också (a. a. s. 200) en redogörelse för brons utseende: »Denna allmänkunnoga Broo, är als ende emellan 165. mannestegh lång. Bred 5. stegh. således, 1. frå väster endan till vatnet rinner — 60 steg. 2. Bron öfuer Vatnet — 4. St. 3. åter sten bron — 7. St. 4. åter andra trää bron — 4. St. 5. åter stenbron — 90 steg. Summarum — 165. stegh. — Nota, Eft alla dessa, som här Nämnpnes på dessa 3 R. η . kunde wäll Bron kallas Estbids — Sväins — Vlfs ärfes Sibbi — Sigurtres — Vfs — och illighteu — broo, som andra kallas, aft sine mästare! Men han kallas Nu guldbroo.» På s. 194 diskuteras också »Nomen pontis». Bron har fått namnet Guldbron »icke därför, att där guld till at finna, i Bärg eller stenar, eller flitande Vatn. 2. Eller han hette Gulle, som denna Vidnämnda Broo gjorde! Nota wtan derfore, at han är manligen och stäteligen gärdat. Ty alt skönt liknas vid guld in *pro* verb. sc. denna är en guldbroo eller är guld värd.»

Ortnamnet *Lindö* behandlas av O. von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 100. »... *lintiu* är medeltidens *Lindø* och nutidens Lindö, en ganska stor herrgård i Vallentuna socken. Första leden är subst. fsv. **linde* n. 'linddunge, lindskog' = fvn. *lindi* n. 'trä av lind, linddunge'.» (Jfr U 170, s. 261.) Den riktiga läsningen är emellertid *linteu*, och *eu* torde vara en skrivning för difftongen *øy*.

237. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn.

Pl. 148.

Litteratur: B 62, L 461. J. Bureus, F a 6 s. 171 n:r 45 (Rhezelius), F a 5 n:r 446, F a 1 s. 99; M. Aschaneus, F b 18 s. 195 f.; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal (i: Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld Monumenta 3, bl. 167; R. Dybeck, Berättelse för år 1867 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 86; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 76; O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 65; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 124 f.; A. Enqvist, Nyfunnet runstensfragment i Uppland, Fornvännen 1924, s. 66.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Helgonius och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 62); A. Enqvist foto 1924 (av ett återfunnet fragment, ATA).

Runstenen, som redan på 1600-talet var skadad, var länge helt försvunnen. Ett fragment återfanns 1923 inmurat i bakugnen på torpstället Nedernäset, som ligger strax N om landsvägen Vallentuna kyrka—Fresta kyrka, invid avtagsvägen till Lindönäs. Torpet ligger sålunda i Gullbrons omedelbara närhet. I grunden till detta torp påträffade ägaren under 1938 ytterligare ett stycke av samma runsten. De återfunna bitarna stå vid infartsvägens västra kant, mitt för Nedernäset. Det 1923 påträffade fragmentet mäter 0,83 × 1,00 m., det 1938 återfunna stycket 0,39 × 0,62 m. De båda fragmenten passa ihop. De återfunna bitarna utgöra högra mittpartiet av runstenen.

Enligt Rhezelius stod denna vid Gullbron »i södre hörnet». F a 5: »samma städs wid södre ändan». Aschaneus: »Vid samma Guldbroo, j Södra hörnet. Nota, dänna är öfuer alla en Land och Nampnkunnog broo. Skriften vändes norrått, mot dän andre» [= U 238]. Hadorph anför över läsningen i sin »Resejournal» endast »Gulebro stenen. den afslagne».

Röd granit. Höjd omkring 2,20 m., bredd omkring 1 m.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

[**karpar · auk · fuluhi · . . . s . . .**] ref · [**auk · sibi · auk · sihuat[r] · þe[i]r**] [**bereþr · lata · reisa · pina ·**

· **stein · at ·**] **fapur · sn · uf · auk · suein · [b]ropu[r] ·**] **sin · koþ ialb**] . . . (utanför slingan i kanten av

brottet mellan över- och underdel) **þiu** . . .

Gærðarr ok Fullhugi [ok Sig]ræifr(?) ok Sibbi ok Sighvatr, þærir brøðr lata reisa þenna stein at faður s[i]nn U[l]f ok Suein, broður sinn. Guð hialp[i] . . .

»Bröderna Gärdar och Fullhuga och Sigrev och Sibbe och Sigvat låta resa denna sten åt sin fader Ulv och åt Sven, sin broder. Gud hjälpe . . .»

Till läsningen: På de båda återfunna fragmenten finnas 33 runor. Säkert stungna äro 18, 38, 81 e, 81 e, 82 i och 83 n äro lätt skadade nedtill; sk efter 19 f, 36 r, 71 r, 73 n, 75 f, 78 k, 83 n, 92 n äro säkra. 40 r har hst och övre delen av bst i behåll. Av 94 o återstår endast övre hälften. — Då Rhezelius läste inskriften, var tydligen nedre hälften av stenen avslagen

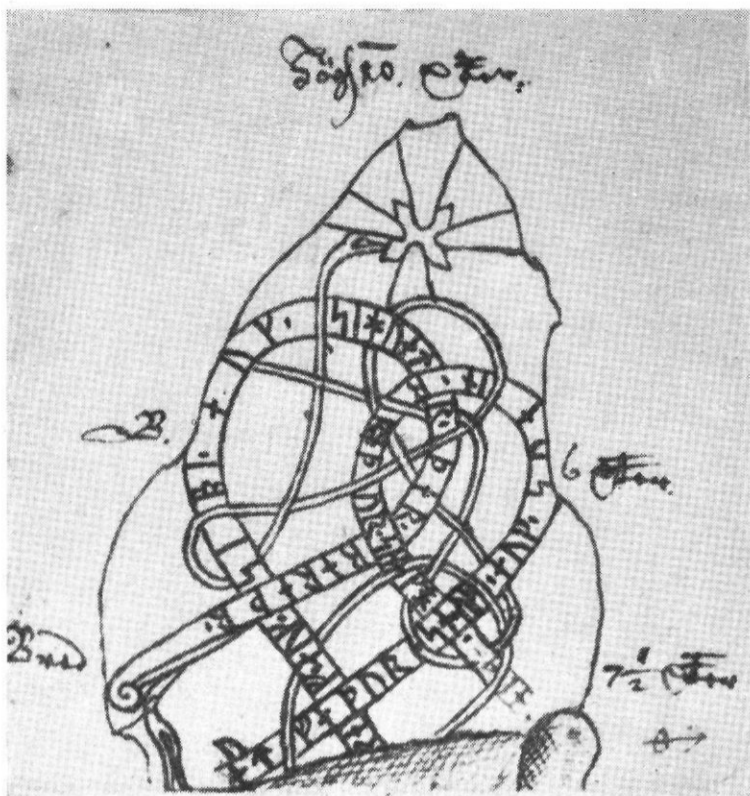

Fig. 240. U 237. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

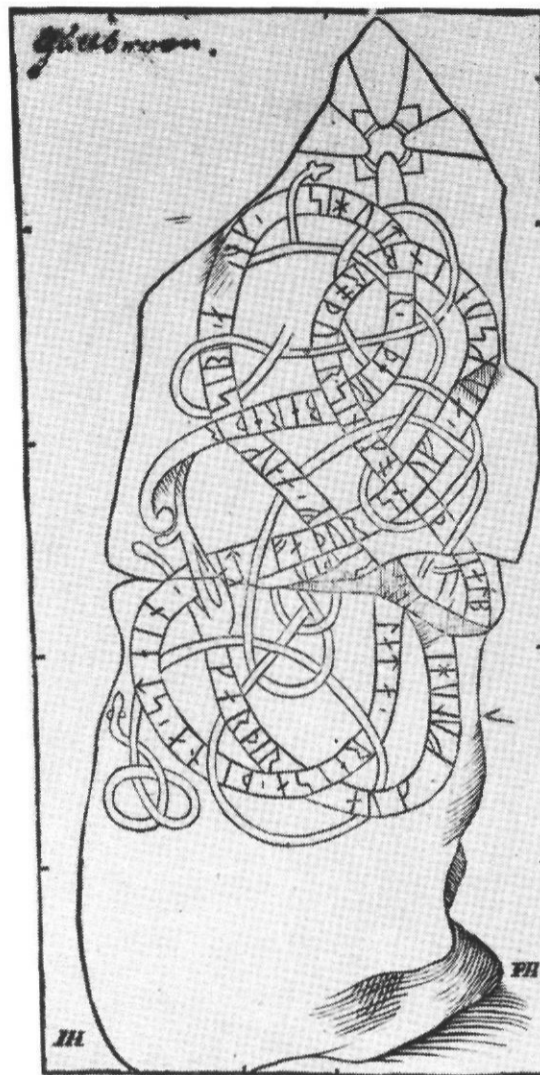

Fig. 241. U 237. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn. Efter B 62.

och oåtkomlig för undersökning: Runorna 1—16 saknas; 18 **a**; 39 **i** saknas; runorna 47—64 och 95—99 saknas; runan 94 **o** har följande utseende: \ddagger . Runorna 100—102 ha ej observerats. — Aschaneus: runorna 1—16 saknas; 39 **i** saknas; runorna 47—64 saknas; sk saknas efter 66 **t**; runan 94 **o** har alldeles samma utseende som hos Rhezelius. Efter 94 **o** markeras ett skadat parti och därefter läser Aschaneus **pin**·; runorna 100—102 ha ej observerats. — Hadorph (i »*Resejournal*»): 32 **k**, 34 **i**; sk efter 40 **r**; sk saknas efter 46 **r**; 48 **i**; sk saknas efter 89 **r** och 92 **n**; 96 **a**, 97 **n**; efter 97 läser Hadorph: **hialbi**·. — Hadorph och Helgonius: 5 **i**; sk saknas efter 6 **r**, 9 **k** och 15 **i**; 16 **s** saknas; 18 **i**; sk saknas efter 22 **k**; 34 **i**; sk saknas efter 46 **r**, 66 **t**, 71 **r**, 73 **n**, 78 **k**, 83 **n** och 92 **n**.

Om mansnamnet *Gærdarr* se U 72 (s. 96), om *Full(h)ugi* Sö 228.

Den tredje brodern har haft ett namn som slutar på **-ref**. Slutet är med all sannolikhet adj. *ræifr* 'glad', som bildar senare leden i några östnordiska namn, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 108. Det vanligaste namnet i denna grupp är *Sigræifr*. Hadorph (*Resejournal*) har sett ett **s** ett stycke framför 17 **r**. Därtill kommer, att inskriftens två återstående bröder ha namnen *Sibbi*, vilket är kortnamn av *Sigbiorn*, och *Sigvatr*. Under sådana omständigheter torde det icke vara för djärvt att antaga, att namnet varit *Sigræifr*. Nominativändelsen **r** skulle då saknas i detta namn, vilket ej är enastående, se Sö 293 (*sikraif*, nom.). F. ö. finnas hos Visäte exempel på att **r** saknas i slutet av ord.

Om namnet *Sibbi* se Sm 22 (s. 80) och om *Sigvatr* Sö 317. C. Säve uppfattar namnet, enligt B 62, som »*Sigvittr*» (*UFT*).

Emellan runorna 74 **u** och 75 **f** är säkerligen runan **l** överhoppad. Faderns namn *Ulv* förekommer nämligen i både U 236 och U 238. Även i det föregående ordet **sn** är den mellersta runan (**i**) utelämnad. Detta förorsakar översättningen »*Snuf* (eller: efter fader s(i)n *Uf*?)» i *UFT*.

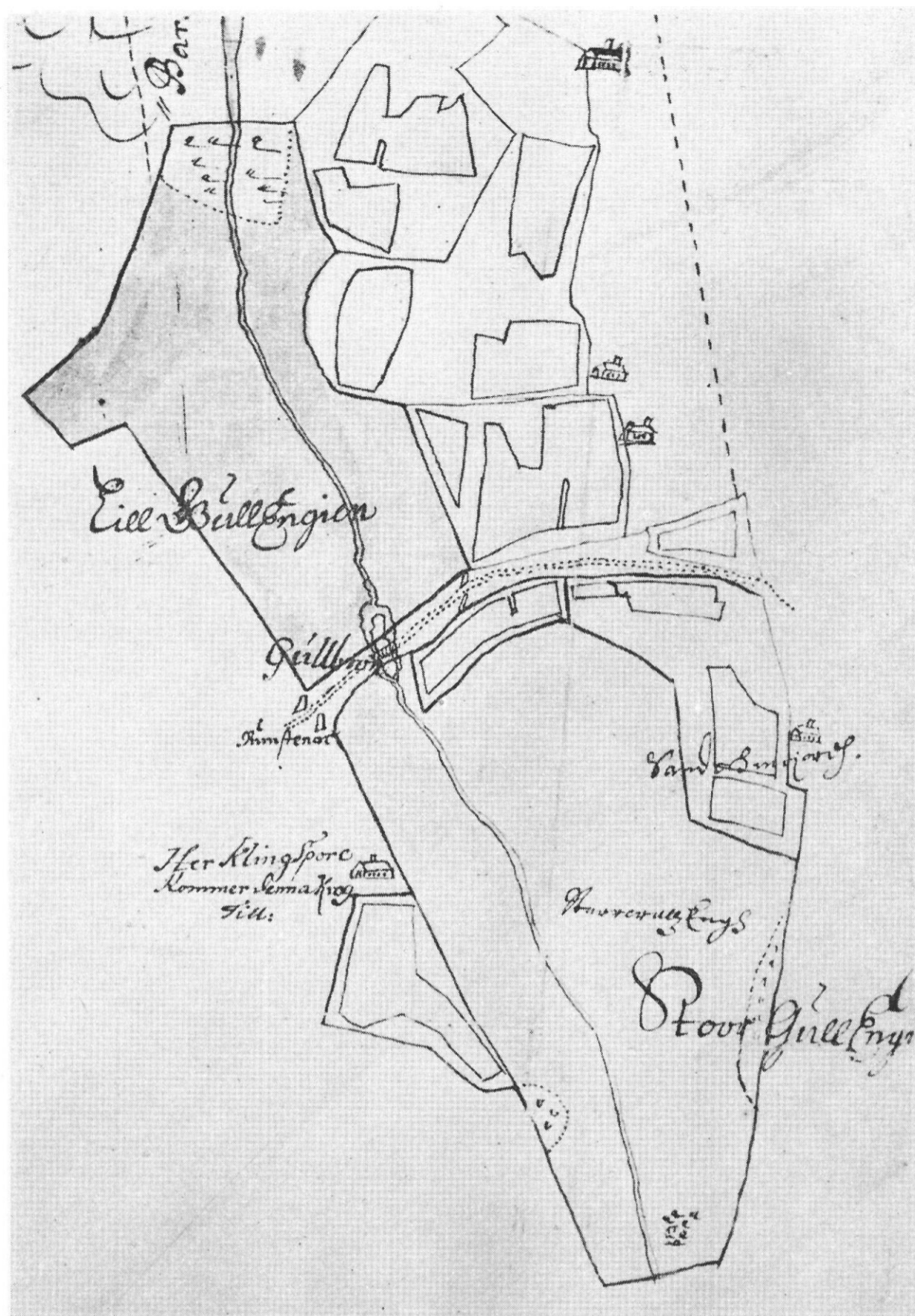

Fig. 242. Detalj av karta från år 1689 (Lantmäteristyrelsens arkiv, A 14:140).

Av flera skäl kan denna ristning föras till Visäte. Det är då anmärkningsvärt, att han här ej, såsom t. ex. i U 236, tycks ha använt **s**- och **t**-runor ur den sversk-norska runraden. I de fall (runorna 72, 79, 90), då de återfunna fragmenten möjliggöra kontroll av de äldre läsningarna, visa de sig i detta avseende riktiga.

Efter Ulv och Sven är också den närmast följande runstenen, U 238, rest.

238. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn.

Pl. 147, 149.

Litteratur: B 65, L 459, D 2:95. J. Bureus, F a 6 s. 91 n:r 223 (Bureus' egen uppteckning), s. 92 n:r 2 (Aschaneus), s. 172 n:r 46 (Rhezelius), F a 5 n:r 447, F a 1 s. 99; M. Aschaneus, F b 18 s. 193 f.; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 10, Monumenta 3, bl. 166; O. Celsius, SR 2, s. 104; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 85; E. Brate, Anteckningar 1908 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 76; O von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 65; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 124 f.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Peringskiöld, teckning (F 1 5:1); Hadorph och Peringskiöld, träsnitt (i F 1 5:1, Monumenta och B 65); Dybeck, D 2:95; Brate foto 1908 (ATA).

Runstenen står nu rest på en gravhög i skogsparken vid Lindö gård, 350 m. ÖSÖ om huvudbyggnaden och ungefär 90 m. Ö om en dansbana.

Stenen restes ursprungligen vid Gullbron, där den har stått vid brons södra ända mitt emot U 237. J. Bureus anger platsen sålunda: »Widh Gullebro i Waltuna then 4de.» Rhezelius lämnar en mera detaljerad uppgift: »Jbidem (Gullbron) söder ändan wester hörnet.» F a 5: »sammastäds i wästra hörnet». Aschaneus är utförligast, som ofta: »Vid Guldbron på Södra ändan, och Västra Hörnet. Skrifften wändes söderåt nu. Versus Meridiem.» Peringskiöld: »Lindö by och Gullbro sudre ändan i Waltuna Sochen.» Då Dybeck besökte Lindö, stod stenen »på en grafkulle bland andre sådana i Lindö skogspark, öster från gården», d. v. s. på sin nuvarande plats. Dybeck anmärker: »lärer fordom varit vid Gullbron, häradets forna tingställe.»

Ljusgrå granit (Aschaneus: »huijtröd S.»). Höjd 2,20 m., bredd 0,75 m. Ristningen är väl bevarad.

Inskrift:

· **astrip** · **lit reisa** · **pina** · **stein** · **eftir sun sin** · **suein** : **auk** × **ulf** × **bonta** · **sin** ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Astrið[r] let reisa þenna stein eftir sun sinn Svein ok Ulf, bonda sinn.

»Astrid lät resa denna sten efter sin son Sven och Ulv, sin make.»

Till läsningen: 13 **s** har övre stapeln neddragen, dock ej ända ned till ramlinjen, och stycket under utgångspunkten för mellanstapeln är betydligt grundare än runan för övrigt (jfr U 236, runan 28 **s**). 14 **a** är upptill skadat genom en flagring, som också tagit bort ett stycke av övre ramlinjen; 18 **a** har påfallande krokig hst; 25 **f** har följande utseende Ψ : ristaren har sannolikt först hoppat över **f** och i stället ristat närmast följande runa, **t**; då han märker sitt misstag, ändrar han runan till ett **f**. Efter 28 **r** troligen ej sk; efter 31 **n** en fördjupning, som ej är huggen. De tre följande runorna (32 **s**, 33 **i**, 34 **n**) gå ända ut till stenens kant; någon undre ramlinje har här troligen aldrig varit huggen. Efter 39 **n** finnes ett streck, som liknar en **a**-bst, och därefter två punkter, som förefalla att vara huggna. Dock är endast den övre punkten fullt säker.

Bureus: sk saknas vid inskriftens början, efter 34 **n**, 39 **n** och 53 **n**; sk efter 9 **t**; 11 **a**; runorna 15—18 saknas; 21 **a**; sk efter 28 **r** och 31 **n**; 37 **a**; 40 **a** saknas; runorna 43—45 (**ulf**) saknas; 47 **u**. — Aschaneus (F a 6): sk vid inskriftens början saknas; sk efter 9 **t**; 11 **a**, 21 **a**, 24 **a**; sk efter 28 **r**, 31 **n**; runorna 35—39 (**suein**) överhoppade; 44 **l** ser i avskriften ut som **t**, antagligen på grund av felskrivning. — Rhezelius: 4 **b**, i kanten rättat till **r**; sk efter 9 **t**; 11 **a**, 21 **a**, 24 **i**, 37 **a**. — Aschaneus: 4 **b**, sk saknas efter 6 **p**; sk efter 9 **t**; 11 **a**, 21 **a**, 24 **i**; sk sak-

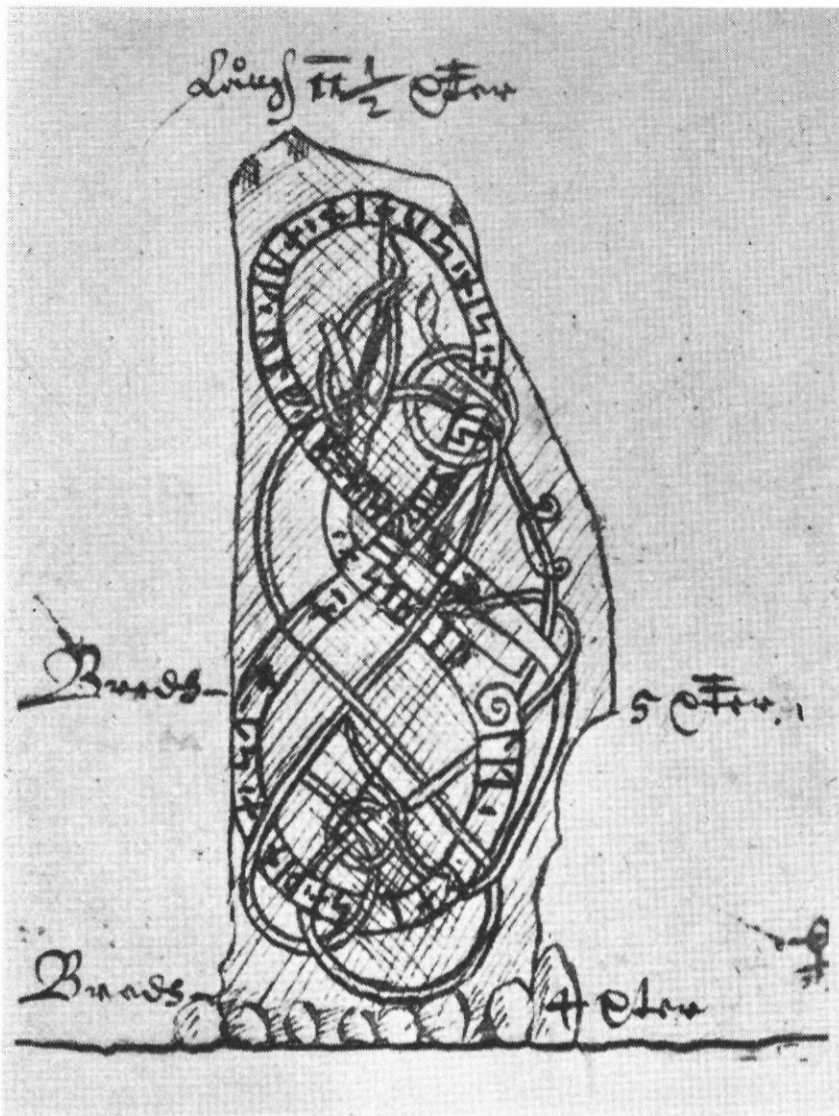

Fig. 243. U 238. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

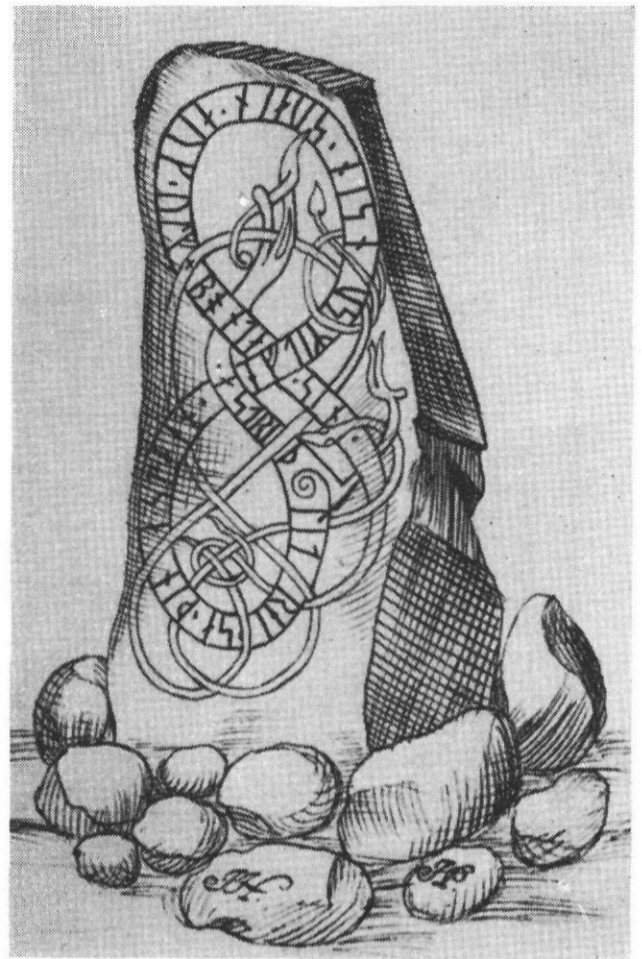

Fig. 244. U 238. Lindö, Gullbron, Vallentuna sn. Efter teckning av Peringskiöld.

nas efter 31 **n**, 50 **a** och 53 **n**. — Peringskiöld: sk saknas efter 6 **p**; 21 **a**, 37 **a**. (Denna läsning återges av O. Celsius.) — Dybeck: sk saknas efter 6 **p**; sk efter 31 **n**; 37 **a**. — Brate: sk efter 31 **n**.

Ristningen har den svensk-norska runradens **t**-runa. Däremot ha **s**-runorna »vanlig» form (**h**) utom i ett fall (**h**). I inskriftens **f**-runor går nedre bst icke upp till ramlinjen. **o**-runan har formen **z**.

Då ristaren tecknar första vokalen i *Astriðr* med **a**, torde denna form och ej den om-ljudda (*Æstriðr*) ha åsyftats. Om namnet se *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 632 *Asfriþr* och där cit. litt.

S. Lindqvist (a. a. s. 124) jämför Gullbromonumentet med Broby- och Harg-monumenten: »Likartadt är också det monument, som en Estrid jämte flera män reste vid Gullbron i Vallentuna, hon åt sin son Sven och åt sin make, Ulv i Lindö, de åt sin fader Ulv och åt sin broder Sven. Namnet Estrid torde emellertid ha varit så pass vanligt, att man ej utan särskilt starka skäl får räkna med, att samma kvinna åsyftas med detta namn å de tre nu nämnda monumenten.»

Också denna inskrift bär många drag, som utmärka ristaren Visäte: runornas form (**f**, **t**), utelämnad nominativändelse i namnet **astrip**, teckningen av diftongen *æi* (**ei**), ordföljden med namnet sist (**eftir sun sin ·suein**). Alla tre runstenarna vid Gullbron ha otvivelaktigt ristats av Visäte.

239. Lindö, Avunda, Vallentuna sn.

Pl. 149.

Litteratur: D 2:106. J. Bureus, F a 6 s. 171 n:r 43 (Rhezelius), F a 5 n:r 451, 452; M. Aschaneus, F b 18 s. 27; R. Dybeck, Berättelse för 1867 (ATA), UFT h. 3 (1873), s. 87; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Skrivelse till VHA Akad. den 11/7 1904 (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Dybeck, D 2:106; E. Floderus foto 1928 (ATA).

Runstenen står nu rest i norra dikeskanten av landsvägen Vallentuna kyrka—Fresta kyrka, ungefär 300 m. Ö om Gullbron, 150 m. Ö om avtagsvägen till Lindönäs, mitt emot den lilla höjd, på vilken tidigare Avunda legat.

Aschaneus antecknar på baksidan av sin teckning: »På Myreby Jorde och Steenbros väster enda, ligger dänna, blå R. S. *Nota*, Hafuer stått till Väster Norr.» Rhezelius: »På Myreby iorde och Stenbros westre ända.» Stenens inskrift uppdelas i F a 6 i två delar, med inskriftens slut som första del. Detta har haft till följd, att runstenen i F a 5 fördelas på två nummer, 451 och 452. Platsen anges vara »Myreby wid Broändan». Över n:r 452 antecknas, att på samma plats finnes »än ett stycke».

Då Dybeck besökte Gullbron, påträffade han »en hittills icke bekant runsten ett godt stycke öster ut från bron, i ett dike vid lägenheten *Afunda*». (»Berättelse» för år 1867). I *Sveriges runurkunder* anföres stenen också som »nyfunnen» under Ekeby: »Denne skadade sten, med matt och till en del förderfvad ristning, fanns för två år sedan i jorden uti en åker invid Gullbrovägen, midt för lägenheten *Afunda*, ungefär 200 famnar öster ut från Gullbron.» (Denna uppgift återfinnes så gott som ordagrant i *UFT*.) — Brate antecknar 1904: »Runstenen ligger ock nu midt emot *Afunda* i ett dike, så att gärdesgården går midt öfver densamma. *Afunda* lär förr hafva hört till Ekeby, som torde ligga 1½ km öster därom, men är nu afsöndrat därifrån. Det gärde, i hvars dike runstenen ligger, hör till Lindö.» I en skrivelse till Akademien den 11 juli 1904 påpekar han, att runstenen »skulle behöfva flyttas tvärs öfver vägen och uppläggas på kant på de berghällar som befinna sig invid lägenheten *Afunda*; denna dåligt bevarade ristning synes icke göra stenen värd kostnaden af en fullständig resning. Något aftal om utförandet af detta arbete har jag ännu icke hunnit träffa men vore glad att hafva tillåtelsen, tills jag får tillfälle att göra det.» Ännu 1916 anmäler emellertid Brate (se Brefserien B, ATA), att runstenen på Ekeby ägor vid *Avunda* »ligger i ett dike vid landsvägen, otillgänglig för undersökning». Någon tid senare lagades och restes stenen. Den flyttades år 1928, då landsvägen breddades, 1,5 m. åt N till den plats, där den nu står.

Glimmerrik ådergnejs. Höjd 1,35 m., bredd 0,88 m. Ristningsytan är starkt vittrad, och inskriften är därför delvis oläslig. Ristningen har breda, oskarpa linjer.

Inskrift:

ika lit hkua · staina · . . . a

5 10 15

(vänstra slingan:) - o - - a . . . - - - kru - . . .

20 25 30

»Inga let haggva stæina . . .

[b]o[nd]a . . . »

»Inga lät hugga stenarna [efter sin] make . . . »

Till läsningen: Av runan 2 är endast hst säker, men man kan möjligen i kanten av en flagring finna spår av bst till ett k. I 7 h har bst skadats till vänster om hst; i 8 k är bst

skadad vid hst; i 9 u har hst skadats mitt på; 16 a är otydligt. I runan 20 är endast hst säker. Tvärs över denna går en bred fördjupning, som kan vara spår av bst i ett n. I 22 a har hst fallit bort ovanför bst. Därefter är stenen på ett 45 cm. långt stycke så svårt skadad, att inga spår av ristning bevarats. (Skadan fanns redan, då Aschaneus ritade av stenen, se fig. 245). Av runan 23 återstår endast ett kort stycke av hst upptill. I runorna 24, 25 och 26 äro endast hst bevarade. Av runan 30 återstår endast nedre hälften av hst.

Aschaneus: 2 k helt bevarat; sk efter 3 a och 6 t; 16 a och det följande sk saknas; 17 a saknas; 18 a, 20 a, 21 t; efter 22 a det 45 cm. långa skadade partiet; därefter tre hst utan bst. På den fjärde har Aschaneus ritat en kort bst på högra sidan av hst, vinkelrätt mot denna. Efter 29 u en hst. — Rhezelius: samma läsning som Aschaneus, endast med den skillnaden, att 19 o här är ritat så att det något liknar ett f. — Bureus (F a 5): samma läsning, men 19 o är här ritat som f. — Dybeck (bilden är placerad upp och ned): 16 a saknas; Dybeck anmärker dock (a. a. s. 11), att »Rummet mellan † och skiljepricken medgifver †††††.» 17 a saknas; 20 i; 21 s?; 29 i. — Brate: »Efter **stain** tyckes ordet **aftra** kunna spåras, bäst ses a och skuggan av n. Därefter ses intet mera på denna vänstra(!) sidan af stenen. Högra(!) slingans inskrift börjar med **bonta**, hvars b dock är mycket matt. Därefter ses intet skiljetecken men må-

hända v. kst till n, men då något sådant icke här kan väntas, är det förmodligen en staf, som blifvit snedt ställd.» 24: »möjligen n, blott v. kst finnes jämte stafven»; 25: »är nästan säkert utan kst, alltså i; 26: »f(?); hvilket dock troligen är orätt, enär därefter de fullt klara runorna kru följa jämte nära hälften nedifrån af en staf utan kst, hvarmed det ser ut, som om inskriften slutat.»

Inskriften, som redan på 1600-talet varit svårläst och tydligen lika skadad som nu, ger i slutet ingen säker mening. Dybeck läser runan 29 som i, vilket föranleder honom att anmärka: »Stenen är möjligen ristad till minne af en Greklandsfarare.» Detta antagande saknar emellertid stöd i inskriften.

Runstenen har ursprungligen rests i nordvästra kanten av den vägbank, som lett över sänkan, som börjar öster om den plats, där runstenen nu står. Inskriftens **staina** (plur. ack.) syftar på ytterligare en eller flera stenar, som rests vid detta viktiga brobygge. Av bromonumentet återstår nu endast den delvis oläsliga runstenen U 239.

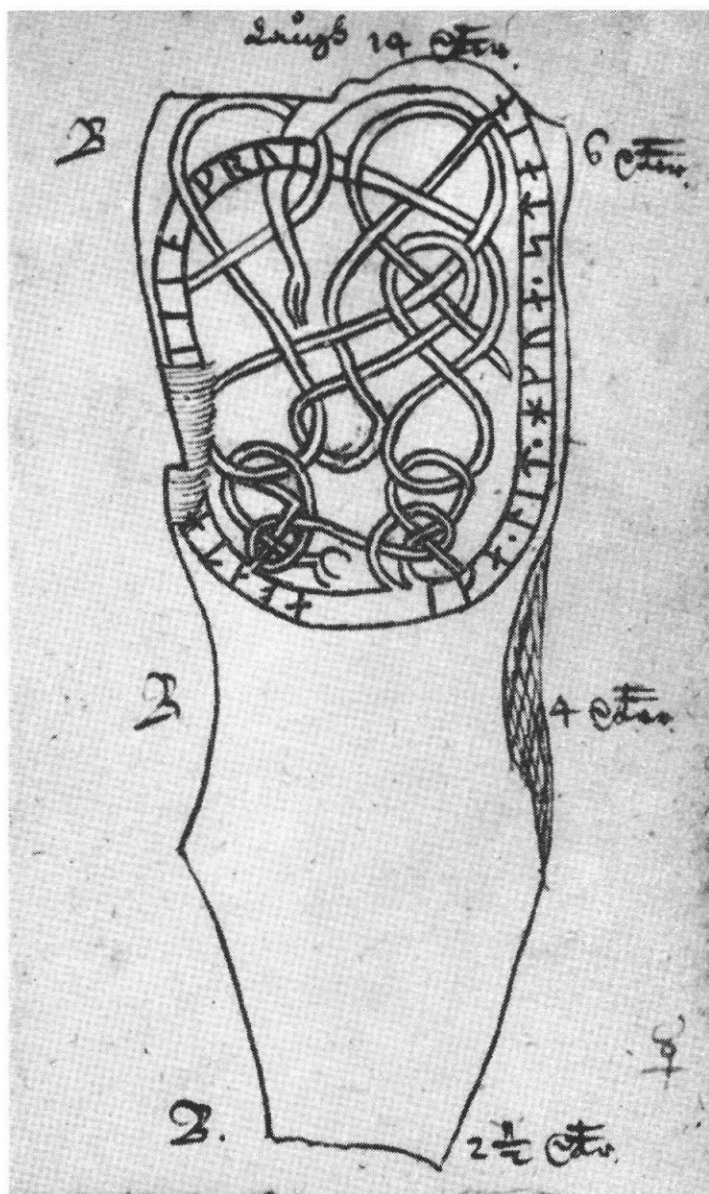

Fig. 245. U 239. Lindö, Avunda, Vallentuna sn. Efter teckning av Aschaneus.

240 och 241. Lingsberg, Vallentuna sn.

Pl. 150, 151, 152.

Litteratur: D 2:105. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), n:r 94, Berättelse för år 1859, 1862, 1863, 1867 (ATA); E. Brate, Berättelse öfver resa för undersökning och afbildning af runristningar sommaren 1904, 1908 (ATA), Brev 3/9 1916 (ATA), Sverges runinskrifter (1922), s. 55 f., Svenska runristare (1925), s. 39; O. von Friesen, När

uppsvearna brandskattade England (Dagens Nyheter ^{29/10} 1909), En nyfunnen uppländsk runsten (Hvar 8 Dag ^{5/12} 1909, s. 147), Historiska runinskrifter (Fornvännen 1911, s. 105 f.), Upplands runstenar (1913), s. 26, Runorna i Sverige (1928), s. 50, Runorna (Nordisk kultur 6, 1933), s. 208.

Äldre avbildningar: U 240: Dybeck (D 8:o n:r 94, D 2:105). U 241: von Friesen foto 1909 (i: Dagens Nyheter, Hvar 8 Dag och Fornvännen).

De båda runstenarna, som en gång ha utgjort ett enhetligt monument, äro numera ej placerade tillsammans. Den ena, som innehåller inskriftens början, står rest i dalen 200 m. Ö om Lingsbergs huvudbyggnad, i norra kanten av en bergknalle, 40 m. Ö om en liten bäck, som i nord-sydlig riktning går mellan åkrarna. Landsvägsbron över denna bäck, på vägen Lingsberg—Kusta, ligger 75 m. N om runstenen. Den andra stenen, U 241, står på gårdsplanen, V om mangårdsbyggnaden.

Båda runstenarna ha först på senare tid upptäckts. Den första tryckta uppgiften om U 240 finnes i *Svenska runurkunder* (1857). Dybeck skriver där: »Gården Lingsberg ligger vid östra gränsen af Vallentuna mot Angarnssjön. En djup dæld är öster om och nära intill gården, hvarifrån en väg löper öfver den i däliden flytande *Kallbäcken* likaledes ostligt ut till Vada socken. I östra sluttningen af dalen, omkring tjugu famnar söder om den nuvarande vägen och 'Kallbäcksbron', märkes tydligt rödning efter en äldre väg, hvilken säkerligen företrädt den som nu är, och invid den gamla, några alnar från det ställe, der den mött vattendraget, ligga på en gärdesren tre stenstycken, hvilka tillsammans utgöra en hel Runsten.» I en not tillägger Dybeck: »En för 16 år sedan erhållen muntlig efterrättelse af herr exp.-sekr. Hallencreutz kom mig att nu söka Runstenen. Men ingen kände någon Runsten här. Jag letade flitigt och länge förgäfves. Då jag tredje gången besökte Lingsberg, träffades 76-årige trögårdsmästaren Anders Fröholm, och han — den ende som egde kunskap om stenen — visade mig honom. Om Fröholm aflidit utan att hafva lemnat underrättelsen, så skulle denne Runsten nog snart gått förlorad.» I sin »Berättelse för år 1859» meddelar Dybeck: »Vallentuna socken har under sommaren mest sysselsatt mig. Runstenen och öfriga fornlemningar vid Lingsberg (se *Runurkunderna*) granskades flere hvarf.» I »Berättelsen» 1862 skriver han: »Den af mig uppdagade och bekantgjorde runstenen vid Lingsberg i Vallentuna socken ligger sönderkrossad samt förfaller mer och mer.» Även följande år besöker Dybeck Lingsbergsstenen: »De af mig förr uppdagade runstenarne vid Näle och Lingsberg besågos. Den vid sistnämnde stället är söndersprängd i två stycken och hans läge i ett åkerdike är högst ofördelaktigt. Inom få år härefter skall han sannolikt förgäfves sökas. Inskriften har flere märkligheter.» I 1867 års berättelse påpekas åter: »Till bevarande af den utaf mig för flera år sedan uppdagade viktiga Lingsbergsstenen . . . blef nu intet åtgjort. Han är i tre delar och således svår att få i önskvärdt skick. Akademien kan af ritningen bedömma huru dervid bör förfaras. På inga vilkor bör han ligga på sin nuvarande dåliga och osäkra plats.» I förteckningen över »Runstenar i Uppland, hvilka tarfva snar omvårdnad» upptager Dybeck också U 240: »Nyfunnen af Dbk. I tre stycken. Märkelig. Bör räddas. Ligger i ett dike.»

Trots Dybecks ansträngningar gjordes emellertid intet för att sätta runstenen i stånd. I sin »Berättelse för år 1904» omtalar Brate, att runstenen (U 240) »ligger på en oodlad backe i gärdet öster om Lingsberg, skild genom en åker från trädgården, i hvilken den mindre stenen (= U 242) . . . påträffades. Från trädgården har norr om stenen gått en stenbro öfver den sankna åkern, och förmodligen ha de båda runstenarne stått vid hvar sin ända af denna. Runstenen är nu i tre stycken men skall hopsättas och resas af ställets ägare patron Hansson.» I »Berättelsen för år 1908» meddelar emellertid Brate: »Avtal hade träffats med ägaren till stället om att hopsätta och resa stenen, men det hade ej befunnits görligt.» När år 1909 U 241 påträffades i närheten av U 240 och det visade sig, att de båda stenarnas inskrifter hängde ihop, blev själfvallet frågan att resa U 240 åter aktuell. Brate meddelar i skrivelse den ^{3/9} 1916

(Brefserien B, ATA), att U 241 rests på gårdsplanen och att den dåvarande ägaren, »patron Hansson, har tankar på att dit ock föra upp den andra av Dybeck funna stenen, sätta ihop dess stycken och resa den, varför han ju dock behöver VHAA^s tillstånd att flytta den.»

Ännu när jag första gången besökte platsen 1935, låg emellertid stenen kvar i samma tillstånd som då Dybeck fann den. 1937 lagades och restes stenen i norra kanten av bergknallen, 8 m. S om den ursprungliga platsen. Stenen gör, sedan den blivit hopsatt och rest, ett mycket ståligt intryck. Den var helt bevarad så när som på ett stycke av övre korsarmens vänstra del, vilket förgäves söktes. Lyckligtvis påträffades detta stycke sommaren 1941 på den plats, där runstenen legat. Stycket fastsattes, och ristningen befinner sig sålunda numera i ursprungligt skick.

Den andra Lingsbergs-stenen, U 241, upptäcktes år 1909, i samma åker, 20 m. N om den plats, där U 240 legat. Om fyndomständigheterna berättar v. Friesen, som på Riksantikvariens uppdrag ett par dagar efter upptäckten tillsammans med E. Wessén undersökte den nyfunna stenen (*Dagens Nyheter* 29/10 1909): »Onsdagen den 20 dennes gick drängen Lindström på Lingsbergs gård i Vallentuna och djupplöjde i det s. k. Lillgärdet. Till sin förvåning fann han att en af de nyss upplagda tiltorna bar intryck af 'bokstäfver', och en undersökning som gårdens ägare, hr Albert

Hansson, omedelbart företog besannade plöjarens aningar: det låg en runsten i åkern. Mer än fotsdjup mylla hade täckt den nära 2,5 meter långa stenen.» I *Fornvännen* 1911 lämnar samme författare en utförlig beskrivning av fyndplatsen: »Den nyfunna runstenen låg strax (42 m.) öster om den lilla å, som från norr till söder flyter strax öster om Lingsbergs gård och afleder vattnet från den s. k. Kallbäcken, en nu afdikad mosse norr och nordost om gården. Vägen mellan Lingsbergs och Kustads gårdar går 63 m. norr om fyndplatsen öfver ån. 30 m. söder om densamma ligger — dessvärre fortfarande — i åkerrenen en stor sönderslagen runsten» [= U 240]. v. Friesen omtalar, att gårdsägaren kunde minnas, hur Angarns sjöns vatten vårar och höstar »gick upp emot Lingsbergs gård». »I senare tid» har sjön »blifvit betydligt sänkt» och »slutligen helt och hållet aftappad. Längs afloppet för Kallbäcken har sålunda i gammal tid marken varit mycket sank och till följd däraf svårframkomlig. Men just där runstenarna äro funna mellan den på ett höjddrag liggande Lingsbergs gård och den rakt öster därom mot gården framskjutande berg- och moränmarken måste sankmarkens smalaste pass ha befunnit sig. I torf- och lerjorden, som längs den lilla ån utgör grunden, observerar man också genast, särskildt i kanten på ån, resterna af en sådan vägbank som de gamle kallade bro och som tjänade som väg eller vad genom sumpmarker eller grunda sund. Vägfyllningen löper nästan midt emellan de båda runstenarna i östlig—västlig riktning och visar i åns skärning den ansenliga bredden af öfver 13 meter. Den är ännu fullt skönjbar i åkern på båda sidor om ån genom de smärre stenar, hvarmed myllan här ännu är uppblandad, ehuru massor af kullersten bortförts af jordägaren. Om fyllningens djup kan man göra sig en föreställning däraf, att man vid åns reglering gått ned till 3 meters djup utan att hinna bankens botten. Öfver 'bron' har den gamla vägen mellan Lingsberg och Kusta gått. Den nuvarande vägen löper ungefär 70 meter

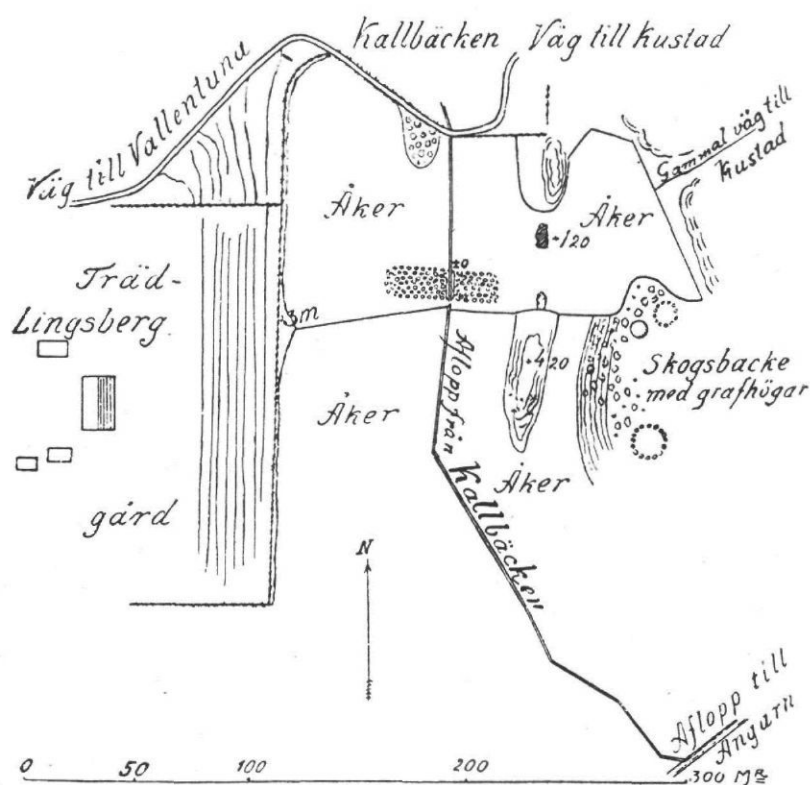

Fig. 246. Skiss av fyndplatsen för U 240 och 241. Lingsberg, Vallentuna sn. Efter *Fornvännen* 1911.

norr om den gamla, af hvilken också finnes en rest i en liten gångstig, som från åkerrenen på östra sidan om ån löper åt Kustahället.»

Denna sten restes av gårdsägaren på gårdsplanen, där den nu står.

Det är tydligt, att de båda runstenarna ha blivit funna mycket nära de platser, där de ursprungligen ha varit resta. De ha stått vid östra ändan av en bro över sankmarken vid Kallbäcken, på var sin sida om vägen. Till följd av markens uppodling kan det ståtliga runmonumentet ej återställas i sitt ursprungliga skick. Men det är att beklaga, att stenarna med de sammanhörande inskrifterna blivit så skilda från varandra som f. n. är fallet.

U 240: Ljusgrå granit. Höjd 2,60 m., bredd (mitt på stenen) 1,35 m. Ristningen är ganska djupt huggen med breda, i botten rundade linjer.

U 241: Röd och grå gnejsgranit; ett kvartsband går tvärs över ristningsytan. Höjd 1,76 m., bredd (mitt på) 1,06 m. Ristningen är i stort sett tydlig med breda i botten rundade linjer.

Inskrifter:

1. U 240:

tan auk huskarl + auk suain + auk hulmfridr × þaun mjþkin litu rita stin þino × aftir halftan +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
faþur þeira tans + auk humfridr at buanta sin
 75 80 85 90 95 100 105

Dan ok Huskarl ok Svæinn ok Holmfridr, þaun mœðgin letu retta stein þenna æftir Halftan, faður þeira Dans, ok Ho[l]mfridr at boanda sinn.

»Dan och Huskarl och Sven och Holmfrid, moder och söner, läto resa denna sten till minne av Halvdan, fader till Dan och hans bröder, och Holmfrid efter sin make.»

2. U 241:

n tan auk huskarl + auk sua(i)n + l(i)tu rita stin aftir + ulfrik + faþurfaþur sino + hon hafþi
 110 115 120 125 130 135 140 145 150 155 160 165 170
onklanti tuh kialtakit + kup hialbi þira kipka salukups mup(i)
 175 180 185 190 195 200 205 210 215 220

[E]n Dan ok Huskarl ok Svæinn letu retta stein æftir Ulfrik, faðurfaður sinn. Hann hafði a Ænglandi tu giald takit. Guð hialpi þeira fœðga salu ok Guðs moði[r].

»Och Dan och Huskarl och Sven läto resa stenen efter Ulfrik, sin farfar. Han hade i England uppburit två gälder. Gud och Guds moder hjälpe faderns och sonens själar.»

Till läsningen: Båda inskrifterna börja och sluta utan sk. Även i övrigt äro sk mycket få; de stå mellan ordgrupper eller fraser, men i allmänhet icke mellan sammanhörande ord. Ett undantag är sk efter 146 **n**. Härmed sammanhänges, att då en runa slutar ett ord och börjar nästa, den endast tecknas en gång. 175 **o**, 190 **t**, 216 **u** och 217 **k** skola sålunda läsas två gånger. **a**- och **n**-runorna ha i regel ensidiga bistavar; **o**-runan har formen þ (endast 168 **o**: þ); i **u**-, **r**-, **l**- och **t**-runorna utgå bst i regel ett avsevärt stycke nedanför huvudstavens topp. **s**-runan har två former: ʒ, ʒ. U 241 utmärkes av att ornamentslinjer ofta utnyttjas som hst (7 fall). I 1 **t** fortsattes den högra bst av en bågformig fördjupning, som ej är huggen, 3 **n** har ensidig bst i likhet med 58, 71, 84, 102, 107, 108, 111, 129, 141, 165, 169, 176, 180 **n**. 10 **k** har förlorat bst och nedre delen av hst i brottet. Sk efter 13 **l** har formen av en (liten) **n**-runa. I 21 **n** är bst kortare t. v. om hst än t. h., och i 22 **a** är förhållandet omvänt. I 25 **h** ligger bistavarnas skärningspunkt något t. h. om hst. I 35 **a** går bst vinkelrätt över hst; bst är kortare på högra sidan om hst. 38 **m** har förlorat nedre delen av hst i brottet; i samma brott har

39 **i** förlorat ett stycke på mitten, 40 **p** den övre hälften och 46 **t** den högra bst. Samma brott korsar 47 **u**. 58 **n** har bst ansatt högt upp. 60 **a** har ensidig bst (i likhet med 70, 73, 78, 81, 83, 101, 104, 110, 119, 127, 137, 154, 159, 171, 179, 188, 191, 200, 207, 212, 214 **a**). 74 **p** har skadats av det övre brottet. I 75 **u** är bst ansatt ovanligt långt ned på hst. Sk före 86 **a** har formen av ett kort lodrätt streck. 89 **h** har överraskande kort hst; det gör nästan intryck av sk. Ett likadant **h** förekommer på U 241, runan 185. 92 **f** har skadats av övre brottet; endast en bst är bevarad.

U 241 börjar med 108 **n**. Runan har ensidig bst, vilket gäller alla **n**-runor i U 241. Någon runa före 108 **n** har ej funnits. Mellan 109 **t** och 110 **a** synes nedtill början på en felaktigt huggen ramlinje. I 118 **k** är bst skadad invid hst; i 124 **k** är bst upptill skadad; 126 **u** har hst skadad nedtill (det har varit svårt att hugga i kvartsbandet). I 127 **a** tjänstgör en korsande ornamentslinje som hst; 128 **i** och 131 **i** utgöras också av korsande ornamentslinjer; jfr runorna 165 **n**, 166 **o**, 179 **a** och 180 **n**, där likaledes en ormkroppens båda konturlinjer utnyttjats som hst. 134 **r** går ej upp till ramlinjen; i 142 **a** är bst på högra sidan om hst kortare än på den vänstra. 152 **k** är oregelbundet på grund av ojämnhet i stenytan; jfr 177 **k**. Mellan 152 **k** och 153 **f** har ett trekantigt stycke lossnat ur stenen; samma kil mellan 213 **s** och 214 **a**. Denna skada är äldre än ristningen, som sålunda icke har blivit skadad genom bortfallet. 165 **n** har bst ansatt på den undre konturlinjen av en korsande orm. På den övre linjen av samma ornament finnas tydliga **o**-bistavar. En runa 166 **o** är sålunda ofrånkomlig. Sannolikt har ristaren först glömt **h** i följande ord **hon** men upptäckt misstaget och efter sk börjat om från början med ordet **hon**. I 167 **h** ha övre delen av hst och övre vänstra bst fallit bort; 168 **o** har bst endast t. v.; 170 **h** är skadat i skärningspunkten mellan hst och bst. 171 **a** har (den ensidiga) bst i en spricka. 177 **k** har formen av en gaffel; jfr 152 **k**. 179 **a** har bst i den vänstra och 180 **n** i den högra figurlinjen av en korsande orm; 182 **i** ser nästan ut som ett **k**, vilket förmodligen beror på att ristaren på denna punkt har fortsatt det korsande bandet för långt. (Det korta bistavslänkande strecket bildar emellertid icke en omedelbar fortsättning av ramlinjen utan börjar något till vänster om skärningspunkten mellan ramlinjerna.) Mellan 183 **t** och 184 **u** är avståndet ovanligt långt. Mycket svaga spår som av en hst synes efter 183 **t**, vilket möjligen kan förklaras av att ristaren av misstag börjat hugga ormens högra halslinje över runslingan. 185 **h** har ovanligt kort hst (jfr 89 **h**); det måste emellertid uppfattas som en runa, då det som sk bleve alldeles för stort och då man här överhuvud icke väntar ett sådant, på grund av ristarens sparsamma användning av sk. 208 **k** är säkerligen felristning för **f**; 216 **u** är upptill skadat genom en spricka i stenen. Efter 223 **p** finnas inga spår av runor, men den korsande slinglinjen kan naturligtvis uppfattas som ett **i**.

Dybeck (om U 240): sk efter 16 **k** och 64 **r**; sk saknas före 86 **a**; sk efter 88 **k**, 98 **t** och 104 **a**. »Kännestreck till \mathcal{P} i $\ast\mathcal{N}\mathcal{H}\mathcal{P}\mathcal{R}\mathcal{R}$ har alldeles gått förlorat. $\ast\mathcal{N}\mathcal{H}\mathcal{P}\mathcal{R}\mathcal{R}$ är icke antagligt. Den glömda runan \mathcal{P} i det sednare $\ast\mathcal{N}\mathcal{N}\mathcal{Y}(\mathcal{P})\mathcal{R}\mathcal{P}\mathcal{R}$ har man sökt ersätta med ett kännestreck å stafven till \mathcal{N} . Det ena af kännestrecken till \mathcal{P} i samma namn måste väl anses vara bortflagadt» (*Svenska runurkunder*). — v. Friesen (om U 241): »Något **i** finnes icke» — före 108 **n** — »ty svårligen kan man fatta ett af konturstrecken på den slinga, som korsar rundjuret strax bakom dess hufvud, som ett sådant. Det står på alldeles för långt afstånd: om inskriften började vid denna slinga borde man vänta, att den fortsatt omedelbart härifrån, där godt utrymme finnes. I stället gör rundjuret en vinkelrät krökning, innan inskriften på ett rundligt afstånd från den i krökningen anbrakta foten tar vid.» 166 **o**: »är fel sannolikt föranlett af att nästa ord börjar med samma tecken. Ristaren har medels ett skiljetecken velat markera, att en ny sats börjar med **an hafpi**, fortsätter emellertid efter **sin** omedelbart med **an**, upptäcker sitt missgrepp och sätter punkten efter **a** samt påbörjar därefter på nytt satsen **an hafpi** etc. Möjligen kan också tanken på, att monumentet är ägnadt såväl fadern som farfadern, ha spelat in och för-

anledt felet.» 167 **h** saknas; i noterna till läsningen anmärker emellertid v. Friesen: »Före **a** och efter **a** finnas möjligen svaga spår af en vertikal hufvudstaf — kanske af **h**. 170 **h**: »Bistafvarna bortfallna på vänstra sidan af **h**.» 185 **h**: »Vertikalstafven når icke runslingans konturlinjer och är kortare än hvar och en af sidostafvarna. Jag fattade tecknet först som skiljetecken, men samma teckens förekomst i Lingsberg 1 [U 240] som **h** runa afgör, att det också här står för **h**. Vi få så den egendomliga läsningen **tuh kialt**, till hvilken vi emellertid ha en fullständig parallell å en annan Asmund-sten, B 566, **pauh kunprubr = pau Gunnprubr.**» 208 **k**: »Ristaren har glömt andra bistafven till **f**!» Efter 223 **p** läser v. Friesen »den korsade slingans margstreck som **i**; **ṛ** är här som i slutet på Yttergårds-stenen 1 [U 343] utelämnadt.»

Om namnet *Dan* se U 114. *Huskarl* förekommer som namn i några få uppländska inskrifter; se U 184 och den utförliga redogörelsen för substantivet *huskarl* i Sö 338. — Moderns namn *Holmfridr* hör till de allra vanligaste kvinnonamnen i runinskrifter (se U 25) och är också under medeltiden »rätt vanligt» (Lundgren-Brate). Det skrives en gång i U 240 även **humfripr**. Samma mindre noggranna skrivning förekommer i U 25, (se behandlingen av U 25, där alla beläggställen finnas upptagna). — Farfaderns namn *Ulfrikr* är visserligen styrkt från både öst- och västnordiskt område, men det har uppenbarligen varit ett sällsynt namn. Det finnes på en sørmländsk runsten, Sö 280.

Wessén har påpekat (*Nordiska namnstudier*, s. 13 f.), att inom samma familj namn av samma bildningstyp flerstädes förekomma. Lingsbergsstenarnas Halvdan har sönerna Dan, Huskarl och Sven. »Namnen *Huskarl* och *Svæin* ha ju samma betydelse. Märkligt är också *Halfdan* och *Dan* inom samma familj.»

Det största intresset tilldrager sig självfallet inskriftens uppgift om de två englandsgälderna. O. v. Friesen har (i *Fornvännen* 1909) utförligt behandlat de inskrifter som omtala, att den man, över vilken stenen rests, har uppburit gäld. Med fyndet av U 241, som gjordes samma år som v. Friesens viktiga uppsats trycktes, erhöi man »ett nytt dokument, som intygar svenskarnas andel i vikingatrafiken i England omkring år 1000» (*Fornvännen* 1911, s. 111 f.). Lingsbergsstenarna kunna av flera skäl räknas till Upplands märkligaste, och tillsammans med Grinda- (Sö 166), Väsby- (U 194) och Yttergårdeinskrifterna (U 343, 344) ge de upplysningar till vikingatidens historia av utomordentligt värde. Se härom U 343 och 344. Formuleringen i U 241, att Ulfrikr »*hafði a Englandi tu giald takit*», anger troligen, såsom v. Friesen framhållit (a. a. s. 111), »att Ulfrikr redan en tid varit död, innan han samtidigt med sin son fick en minnesvård sig tillägnad».

Huruvida det ståtliga bromonumentet vid Lingsberg en gång har bestått av ytterligare en eller två runstenar, kan ej med visshet sägas. Några stenar vid brons andra ända ha icke påträffats. Ett fragment av en runsten låg emellertid i grunden till Lingsbergs mangårdsbyggnad (U 242), och tänkbart är, att man i detta fragment kan se en rest av en försvunnen brosten.

Lingsbergsristningarna äro icke signerade, men av allt att döma äro de båda, såsom v. Friesen framhåller, utförda av Åsmund Kåreson. Bl. a. styrkes detta av följande: stenarnas utsmyckning med figurer och ornamentikens allmänna drag; skiljetecknens bruk, runornas form, huggningstekniken; samma runa användes för att beteckna slutljudet i ett ord och uddljudet i det följande; **o**-runan är tecken för nasalerat *a*.

242. Lingsberg, Vallentuna sn.

Pl. 153.

Litteratur: D 2: 98. UFT h. 3 (1873), s. 87; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Berättelse öfver resa för undersökning och afbildning af runristningar sommaren 1904 (ATA); Handlingar (i ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck, a. a.; Brate foto 1904 (ATA); G. Olson foto 1941 (ATA).

I *Sveriges runurkunder* 2 (1865) omtalar Dybeck, att ett fragment »för två år sedan» påträffats i »Lingsbergs trögård».

Fragmentet inmurades senare i grunden till köksfarstun, där det satt vid mitt första besök. Fragmentet togs ut år 1941 och uppställdes på gårdsplanen bredvid U 241.

Rödaktig granit. Mått: 0,28 × 0,38 m.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Dybeck):

- × **auk** × **st**[u] ...

- × **raisa** ×

... ok St- ... reisa ...

»... och St- ... (lät)o resa ...»

Till läsningen: Av det bevarade partiet att döma har inskriften haft sk mellan varje ord. Av runan 1 synes endast högra nedre delen av en bst. Med all sannolikhet har runan varit **r**; möjligen **r**, jfr 9 **r**. 2 **a** har mycket kort bst t. h. om hst. Av runan 8 finnes endast ett kort stycke av bst i behåll. Det bevarade stycket gör det sannolikt, att runan har varit ett **u**; 9 **r** är skadat upptill; av 10 **a** är endast nedre hälften i behåll. Av runan 11 ser man endast ett stycke av en stav nedtill; detsamma gäller runan 12. Av avståndet mellan dessa två stavar att döma har den senare runan (12) varit ett **s**; jfr 5 **s**. 13 **a** är skadat upptill. Runorna 9—13 ha sålunda varit: **raisa**. — Dybeck: efter runan 6 **t** var ännu ett **u** i behåll; runan 12 **s** helt bevarad. — Brate: »+ **auk** × **st**(u) - hör sannolikt till inskriftens början, till namnen på dem, som rest stenen. Inskriftstycket har alltså sedan Dybecks tid förlorat spåret af den första runan, hvilket i D II 98 utgör h. hst af **h** och hela den sista runan i D II 98 **u**. Förmodligen har denna skada skett vid styckets inläggning i muren, hvilken företagits af stenarbetare utan vetskap af ägaren patron Hansson.» Om runföljden 8—13 skriver Brate: »[u] × **raisa** [×] har likaledes skadats. D II 98 äger hela kst af **u** i dess början, nu finnes blott dess nedersta del. Runorna **raisa** äro i D II 98 fullständiga, sakna nu toppen; skiljetecknet därefter är nu borta.»

Runorna 5—7 **st**[u] utgöra med all sannolikhet början av ett namn, t. ex. *Styrbiorn*. Det är omöjligt att med bestämdhet avgöra, om U 242 ursprungligen tillhört bromonumentet vid Lingsberg. I sin »Berättelse» för år 1904 antager emellertid Brate, att så varit förhållandet: »förmodligen ha de båda runstenarne [= U 240 och 242] stått vid hvar sin ända af den gamla bron». Mot ett sådant antagande talar dock, att U 242 knappast, av det bevarade stycket att döma, kan ha ristats av Åsmund Kåreson och att icke någon av de i U 240 och 241 omtalade personerna bär ett namn, som börjar med *St*[u]-.

243. Molnby, Vallentuna sn.

Litteratur: B 68, L 452. J. Bureus, F a 6 s. 177 överst (Rhezelius); J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 16, Monumenta 3, bl. 164; O. Celsius, SR 2, s. 101, 581; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 126; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 84; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 76.

Avbildningar: Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1); Peringskiöld och Hadorphs träsnitt (i F 1 5:1, Peringskiölds Monumenta och B 68).

Runstenen, som länge varit försvunnen, stod enligt Rhezelius »Widh Vbby eler Mólneby i Valtuna». I F 1 5:1 anger Peringskiöld stenens plats vara »Mólneby wijdh Slotthagsbacken öst söder om byn», och samma uppgift återfinnes skriven med bläck på träsnittet i Peringskiölds

Monumenta. Dybeck uppger visserligen 1860, att runstenen »vid Mölnby» är »i behåll», men den uppgiften beror säkerligen på ett misstag. Runstenen har förgäves sökts 1935 och 1940.

Höjd omkring 1,60 m., bredd (nedtill) 1,30 m.

Inskrift (enligt Rhezelius):

holmlauk · uk · holmfrþ · lata · reisa · steina · eftir · fasta · uk · shfast · sunu · sina · þir · to i hoitauapum

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

*Holmlaug*_[R] ok *Holmfrið*_[r] lata reisa steina æftir Fasta ok Sigfast, sunu sina. Þeir dou i hvitavæðum.

»Holmlög och Holmfrid låta resa stenarna efter Faste och Sigfast, sina söner. De dogo i vita kläder.»

Till läsningen: Inskriftens **s**- och **t**-runor ha uppenbarligen tillhört den svensk-norska runraden; **o**-runan har formen **þ** och **f**-runan har förkortad undre bst. Efter 16 **r** och 44 **s** har ristaren utelämnat ett **i**. Peringskiöld: sk (kort streck) före 1 **h**; 8 **h**; sk saknas efter 53 **u**; 61 **i**, 63 **s**, 65 **k**; av runan 68 **a** finnes bara en halv hst med ett kort tvärstreck nedtill. Den har av Peringskiöld uppfattats som ett svenskt-norskt **s** eller ett skadat **a**. Efter 73 **m** ett sk (:).

Brocman lämnar följande kommentar till B 68: »Runan | är utelemnad i ordet *Holmfrith*, och Twärstreken på | i *to* förgäten, samt | i *Huiti* omvänd. Men om det sidsta | i detta Ord med Flit är sådant, eller efter Runristarens Mening bordt vara † kan man intet säga med Wisshet. Däremot är det nog tydligt, at så wäl det här förekommande þ, hwars Twärstrekar icke afskåra Stafwen, som det lilla ' i ställe för þ, måste vara af et senare Påfund, än då man dessa Runor, icke utan hela, brukade at rista. På Ingwars och Götes Stenar finnas inga dylika Förkortningar, utan endast med Runorna † och þ och med Runan † eller þ, på Råby Eklabro och kanske Stäringe-Stenarne, för större Tydlighets skull. Men det lilla ' finnes på ingen-dera; som man likwäl skal wisa i senare Tider, ock i Synnerhet på Ubbes och Bales, samt deras Lärlingars Stenar, ofta hafwa blifwit nyttjadt. Man kunde därföre med nog Sannolikhet äfwen här af sluta, at desse Runristare lefwat efter Ingwars och Göthes Tider; så framt icke andra redan anförda Skäl, jämte den under 1ste Stenen anmärkte Drakefigur, det dessutom ådagalade. Här är ock Runan † i Ordet *auk* utesluten, som på än yngre Stenar skrifwes † eller *ok*, såsom en riktig Förkortning af det äldsta *auk*.»

Inskriftens första namn är med all sannolikhet ett mansnamn, *Holmlaugr*. Att namnet i inskriften saknar nominativ-**r**, hindrar ej en sådan uppfattning. Ristningen är nämligen av allt att döma utförd av Visäte, och denne utelämnar ofta nominativ-**r**. Detta namn förekommer också i Sö 332, där det behandlas.

Om kvinnonamnet *Holmfriðr* se U 25. Att föräldrarnas namn ha samma förled, torde bero på en tillfällighet. — *Fasti* är ett, särskilt i uppländska runinskrifter, vanligt kortnamn till namn på *Fast*- eller *-fastr*, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Även broderns namn *Sigfastr* hör till denna stora namngrupp. Om detta namn se E. Wessén a. a., s. 100.

Uttrycket *i hvitavæðum* förekommer på ytterligare fem uppländska runstenar: U 363, L 118 Håga, Bondkyrko sn, L 235 Tensta kyrka, L 326 Torsätra, Västra Ryds sn, L 709 Amnö, Veckholms sn. Innebörden i uttrycket har mycket diskuterats, se t. ex. O. Celsius i *Acta Literaria Sveciæ* (1733), s. 87 f. Det utförligaste bidraget lämnar N. R. Brocman (a. a., s. 125 f.), som i kapitlet »Stenar öfwer Folk, som döt i Hwitawaden» också redogör för tidigare tolkningsförslag: »Det är icke mycket längesedan, som detta Ord *Hwitawæð*, hwilket på åtskillige Runstenar läses, sålunda först blef uttydt, som skulle därmed något Ställe wara beteknad, hwaräst en del Swenske antingen fallit för sine Fiender, eller äljäst omkommit. Act. Lit. Svec. 1726. p. 296. Sedan

hafwer man förestält sig at et Wethwed i Jutland warit samma Ställe, och at et Fältslag, som ingen Historia förr omtalt, där ståt i K. Erik Segersälls Tid imellan Swenske och Danskar, ib. 1733. p. 89. Men at detta säges utan tilräckliga Bewis, är tilförne anmärkt; och är därföre, utom den Uplysning man kan hämta af själfwe Stenarnes Innehåll, inga Historiska Efterrättelser, som mera tala om Orsaken til våre Landsmäns aflidande i Hwitawaden, än om Göthes Uttåg.» Brocman anser för sin del (a. a., s. 133), att ingen rimligare »Gissning kan gifwas, än den, at de uti Ån, som rinner utur Womsjön til Käflinge, imellan Holmby och Gårdstånga, wid Hwiderup warit belägna, aldenstund samma Å där länge skal kunnat öfwerwadas. Likheten imellan dessa Ställens Namn och *Hwitavad*, *Hvitaholm* och *Garda*, är snart funnen. Hwarföre ock en vår Tids mycket flitige Fornforskare, som han mig själf därom behagat underrätta, för möjligt anset, at själfwa Ån imellan Frosta och Thorna Härader, något nedan för Getinge Bro, fordom hetat Hwitawad: hwilket Namn efter Brons förfärdigande, som i Biskop Absalons Tid redan war bygd, kan tyckas blifwit förloradt, och Hwitinge sedermera i Getinge förwandladt. Tiden när en så namnkunnig Drabbning imellan Swenskar och Normän samt Danskar eller andre Fiender, wid denna Å förefallit, igenfinnes, icke utan Sannolikhet, i Olofs, Harald Kesias Sons oroligheter.»

En riktig tolkning av uttrycket hade däremot långt tidigare framlagts: »Alii Suethice interpretantur: *I det hwita wadmalet, eller hwita klädningen. In albis pannis vel vestibus*» (*Acta Literaria Sveciæ* 1733, s. 87). Tolkningsförslaget avvisas emellertid av O. Celsius (a. a.) »quia majores nostri, septimo, vel octavo a nobis seculo viventes longe aliter locuti sunt, Vestes non *Vader*, sed *Voder* appellabantur. *Vad* autem *Vadum*, & *Vadi* periculum significabat. Unde in precibus antiquis sæpissime legas: *af allom vadhom, ab omnibus periculis*. Deinde non *i hwita vadum*, sed *i hwitum vodum* dicendum fuisset, ut Act. 1. 10. *i hwitum klädum*.» O. Celsius' egen uppfattning framlägges i följande rader: »Quibus hæc sunt posita monumenta, loco aliquo Daniæ, *Hwitavað* dicto, ferro hostili perierunt.»

N. H. Sjöborg diskuterar uttrycket ingående i sin *Inledning Til Kännedom af Fäderneslandets Antiquiteter* (1797), s. 144 f.: »Då det på många Runstenar nämnes at minnesmärket är efter en, som dött i *Hwita Wadum*, har man trott at detta warit et ställe, hwarest et fältslag stått, och efter detta ställe har man med mer och mindre rimlighet sökt både i Sverige, Danmark och Norrige. Rätta betydelsen är denna. Sedan en hedning under öpen himmel i rinnande watten blifwit döpt, kläddes han af den som stått fadder i hwita kläder. Detta kallades at klädas i hwita wadum, och skulle vara en förebild af helgelse och rening.» Därefter hänvisar Sjöborg till *Vita Ansgarii*, till beläggställen i den isländska litteraturen och till några runinskrifter, där uttrycket förekommer. — Något senare behandlar Rasmus Nyerup uttrycket i *Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider* IV (Kjøbenhavn 1806), s. 146 f. Nyerup påpekar bl. a.: »man finder i islandske Skrifter denne selvsamme Talemaade som man saa sært har misforstaaet paa Runstenene». Behandlingen hos Nyerup är f. ö. påfallande lik Sjöborgs och gör snarast intryck av att vara en översättning. Se även J. G. Liljegren, *Runstensinskrifter*, ms 4:o (ATA).

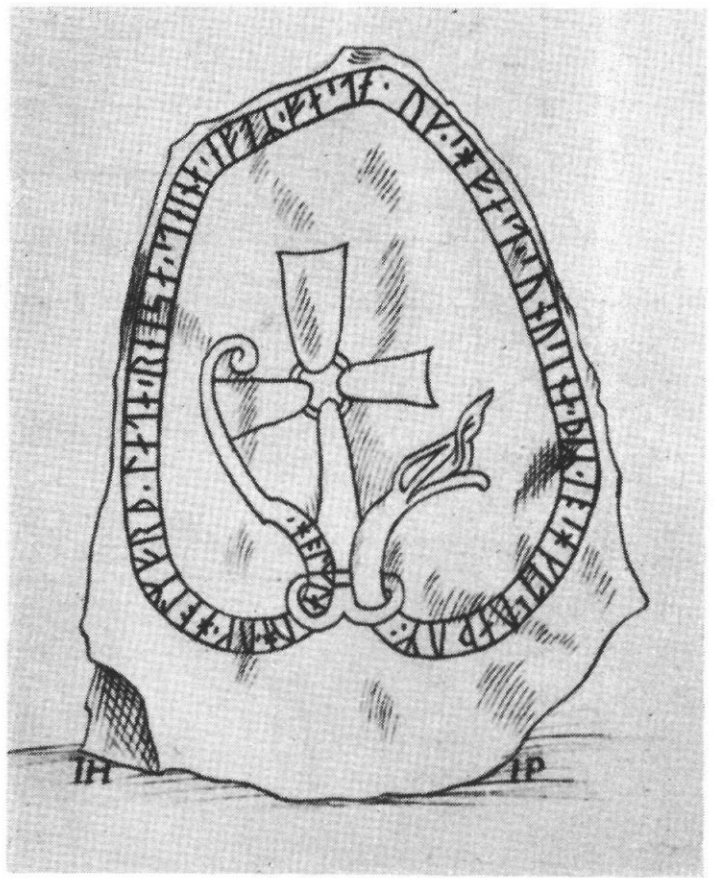

Fig. 247. U 243. Molnby, Vallentuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

C. Säve anmärker till sin översättning »i hvita våder» (*UFT*): »Det gick i begynnelsen trögt nog med kristendomens utbredande i nordn. Äfven de, som blefvo öfvertygade om den nye sedens företräde framför den gamle — mången väl också af rent verldslig beräkning — kunde icke alltid besluta sig för att på en gång och fullt förändra sin tro, utan öfvergingo till en början blott till en del och läto sig *prim-signas* (mottogo en första och inledande välsignelse medelst korstecknet), hvarvid de ikläddes *hvita dopkläder*, hvilka de slutligen vid dödens analkande åter påtogo för att dö som kristna och således komma syndfrie till himmelen. Detta kallades att *dö i hvita vadum*.»

Ordet *hvítaváðir* är väl känt från den isländska litteraturen. Det betecknar »de hvite Kläder, som de nydöpte vare iförte den første Uge efter deres Daab» (Fritzner); det återger mlat. *albæ vestis candida, quam induebant recens baptizati, in puritatis et innocentiae, quam profitebantur, symbolum*» (Du Cange). De isländska hövdingarna Kjartan Olafsson och Bolli Bollason blevo döpta i Norge hos Olov Tryggvason; dopet ägde rum på annandag jul, och de voro sedan konungens gäster under julveckan, medan de voro *i hvítaváðum*. Den dag, då Kjartan avlade sina dopkläder (*er hann var færðr ór hvítaváðum*), blev han kungens handgångne man (*Laxdöla saga*, kap. 40; *Kristnisaga*, kap. 11; jfr också *Fornmanna sögur* 1, s. 230 och *Flateyjarbók* 1, s. 245). Många gånger omtalas i sagorna män, som läto döpa sig på sin ålderdom eller då de voro sjuka; det hände, att män dogo, medan de voro klädda i dopkläder (jfr K. Maurer, *Die Bekehrung des norwegischen Stammes* 2, s. 279). Om Viga-Glum berättas, att *er kristni kom út hingat, tók Glúmr skírn, ok lifði 3 vetr síðan ok var byskupaðr í banasótt af Kol byskupi, ok andaðiz í hvítaváðum* (*Viga-Glúms saga*, kap. 28). Den norske storbonden Bárðr blev döpt till följd av Olov Tryggvasons missionsiver, då han redan var gammal; han blev sjuk, kort efter det att han hade blivit döpt *ok andaðiz í hvítaváðum* (*Flateyjarbók* 1, s. 383). Óláfr at Haukagili var *svá gamall, at hann lá í rekkju ok drakk horn*. Hans frände Torkel Torgrimsson ville icke byta tro och låta döpa sig i vatten, men »Olov bonde, min frände är gammal», sade han, »han skall taga emot denna tro och alla andra som vilja, men jag skall ännu vänta en tid». Sedan blev Olov döpt *ok andaðiz í hvítaváðum* (*Vatsdöla saga*, kap. 46). Uttrycket *andask í hvítaváðum* »dö i dopkläder» förekommer även i uppdiktade och legendariska berättelser. Till Olov den helige kom i Sarpsborg en gammal man som hette Toke, son av Toke Tokeson; han berättar för konungen om forntidens kämpar och sagohjältar. Konungen frågar till sist, om han var döpt. Toke svarar: »Jag är primsignad men icke döpt, därför att jag har varit omväxlande bland hedniska män och kristna, och ändå tror jag på Vite Krist. Jag har nu kommit till Eder i den avsikten, att jag vill döpas.» Toke blev sedan döpt av konung Olovs hirdbiskop, *ok andaðiz í hvítaváðum* (*Flateyjarbók* 2, s. 138). Gestr, son till Bárðr Snæfellsáss, kom till Olov Tryggvason och lät döpa sig. *Síðan andaðiz Gestr í hvítaváðum, þótti konungi þat hinn mesti skaði* (*Bárðar saga Snæfellsáss*, kap. 21).

Det är av stort intresse, att på sex uppländska runstenar finna omtalade män, som ha dött *i hvítaváðum*. Uttrycket tillhör missionstiden, en kort begränsad tid, då det var vanligt, att människor inför döden togo det avgörande beslutet att övergå från hedendom till kristendom. Då de anhöriga ha funnit angeläget att i minnesinskrifterna omtala detta, vittnar det om att de själva högt värdesatt dopet och att sålunda kristendomen har gjort ett djupt intryck på dem.

I detta sammanhang må även erinras om vad Rimbert (*Vita Anskarii*, kap. 24) berättar om de nordiska nyomvända i Slesvig: »Och medan många, som där blevo döpta, levde kvar efter dopet, var det dock en oräknelig mängd, som i sin vita dopdräkt därifrån steg upp i himlarnas rike. Ty de togo gärna korsets tecken för att få undervisning och därigenom få tillstånd att gå in i kyrkan och vara närvarande vid de heliga handlingarna, men de uppskötö anammandet av dopet, i det de ansågo det vara en fördel att bli döpt vid livets slut för att, renade genom frälsningens bad, ofördröjligen kunna utan fläck och besmittelse ingå genom det eviga livets

portar. Det fanns också hos dem många av sjukdom plågade, som när de sågo, att de förgäves offrat till avgudarne för sitt tillfrisknande, och när deras närmaste uppgåvo hoppet om dem, togo sin tillflykt till Herrens barmhärtighet och lovade att bli kristna; när de tillkallat prästen och undfått dopets nåd, blevo de genast genom Guds hjälp helbrägda. Så växte på denna plats Guds förbarmande nåd, och en stor mängd av folket blev omvänd till tron på Herren» (Rimbert, *Ansgars levnad*, Övers. av G. Rudberg, 1926, s. 108 f.). Skildringen av förhållandena under missionstiden kan säkerligen i stort sett gälla för Uppland under 1000-talet, om blott i stället för Slesvig insättes namnet Sigtuna.

Även i formellt avseende är uttrycket *i hvitaváðum* av intresse. Det är gemensamt nordiskt, utan tvivel stämplat i något centrum för missionen och därifrån spritt till Uppland och till Island. *hvitaváðir* är en sammansättning med oböjlig förled. Ursprungligare har väl varit ett böjligt uttryck *hvítar váðir* (dat. *hvítum váðum*).

Rhezelius' läsning i **hoitauapum**, som ovan anförts, återfinnes på Torsätra-stenen (D 1:12). Båda dessa inskrifter äro med all sannolikhet utförda av Visäte. Att U 243 kan hänföras till denne ristare, vilket f. ö. redan Brate gjort (*Svenska runristare*, s. 76), framgår av att följande för Visäte karakteristiska drag ha funnits i inskriften: **s**- och **t**-runorna ha svensk-norsk typ, runan **f** har nedre bst av samma längd som den övre; skrivningarna **reisa**, **steina**, **efta**; pres. av verbet *lata*. Även den ornamentala utsmyckningen talar bestämt för Visäte.

Inskriften talar om stenar. Den andra stenen (eller de andra stenarna) ha vi ingen upplysning om. Möjligen har den försvunna U 243 utgjort en del av ett vägmonument vid »Mölneby».

244. Mällösa, Vallentuna sn.

Pl. 154.

Litteratur: B 66, L 464, D 2:97. J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 168; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA), Berättelse för år 1867 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 86; E. Brate, *Anteckningar* 1908 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 139.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 66); Dybeck, D 2:97; Brate foto 1908 (ATA).

Det runristade blocket ligger i en hage med gravhögar 175 m. N om mangårdsbyggnaden i Stora Mällösa, 70 m. Ö om landsvägen Grana—Sälna.. Gravhögarna äro utmärkta på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

»Mällösa norra gerdes backa wid ättehögarne» har Peringskiöld antecknat på träsnittet i *Monumenta*. I *Bautil* anges platsen vara »Mällösa gärde». Dybeck uppger 1860, att stenen är »i behåll», och i D 2:97 anges platsen närmare: »Stenen utgör östra kretsstenen uti en af de i Mällösa norra tomt varande stora stenrundlarne.» Dybeck tillägger: »Stenkretsarne hafva funnits innehålla graflemningar från hednatiden.» I sin »Berättelse för år 1867» omnämner han också runblocket: »De stora fyllda stenkretsarne vid Mällösa, af hvilka den som är längst i öster har en kretssten med runristning . . . lida årligen genom grustägt. När jag sista gången granskade runstenen och uppmätte kullarna, yttrade innehafvaren (Thorsell), som dervid närvar: 'här blir väl nu ingen oppsigt mer på det här? Svar: jo, hädaneftre minst tre gånger hvarje år'.» — Brate: »Runstenen utgör den östra stenen i en ring av stenar kring en gravhög, som är urgröpt i mitten och stenen inberäknad är 7 m. i diameter.»

Mörkblå gnejs med ljusa inslag. Höjd 1,25 m., bredd 1,65 m.

Inskrift:

fasti · lit · hkua · stain · iftr · fastulf · sun – sin
 5 10 15 20 25 30

Fasti let haggva stæin æftir Fastulf, sun sinn.

»Faste lät hugga stenen efter Fastulv, sin son.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Avståndet mellan 9 h och 10 k är påfallande stort, vilket beror på att stenytan här är ojäm och svår att rista. Någon runa har ej ristats i mellanrummet. 20 t är lätt skadat nedtill och 21 n mitt på hst; 24 s har formen

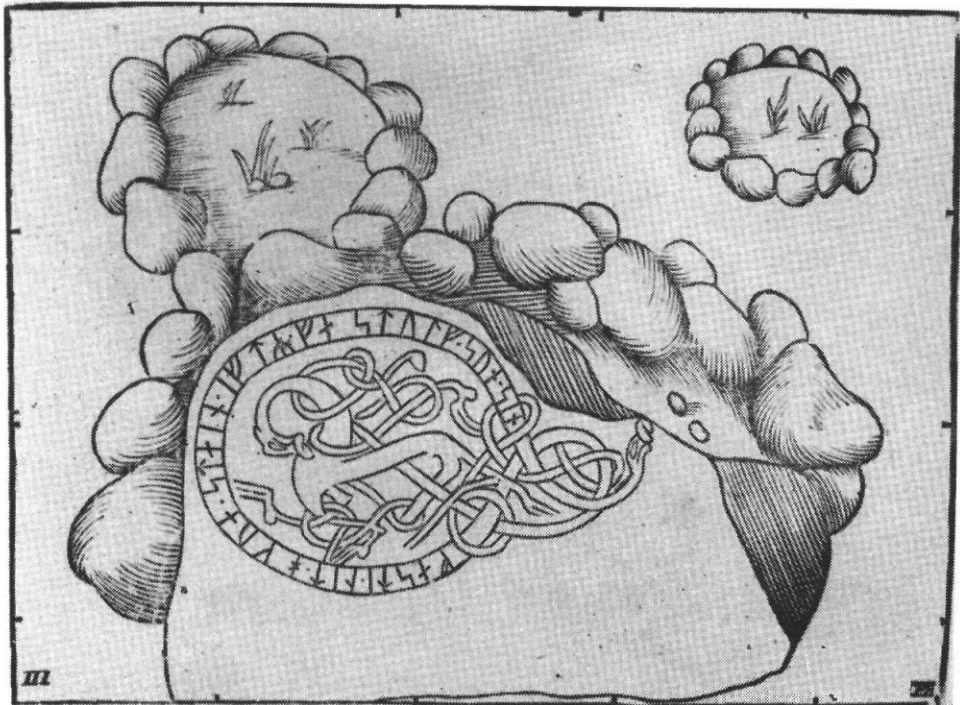

Fig. 248. U 244. Mällösa, Vallentuna sn. Efter B 66.

h; efter 31 n finnes ett vågrätt streck, placerat högt i slingan; det gör intryck av att vara hugget och är möjligen sk. — Hadorph och Helgonius: 24 s har »vanlig» form. — Dybeck: »Den märklige ristningen, i *Bautil* oriktig, är här fullständigt återgifven efter aftryck.» Denna kritik av Hadorph och Helgonius är oberättigad. Skillnaden mellan träsnittet och Dybecks bild inskränker sig f. ö. till ett sk och några detaljer i den ingalunda lättutredda ornamentiken. 24 s har »vanlig» form; sk saknas efter 31 n. — Brate: Mellan 9 h och 10 k läses ett a: »Uti *hakua* står det första a på ett mycket gro-pigt ställe, varför det är mycket osäkert, om det finnes; staven är knappt märkbar men ett kort kännestreck

tyckes kunna varnas. Då den nästan likalydande inskriften vid Sursta, Vallentuna sn, har *hkua*, bör ordet kanske också här så läsas.»

Om *Fasti*, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99 f. — Även sonens namn *Fastulfr* är vanligt i runinskrifter, se a. a. s. 150. De båda namnen ge exempel på variation. Anmärkningsvärt är, att faderns namn *Fasti* är kortnamn till *Fastulfr*, se U 170, 171.

Som redan Brate påpekat, möta oss samma personer i den likartade inskriften på Surstahällen, U 251. Avståndet från Stora Mällösa till Sursta är endast drygt 2 km. De båda ristningarna äro troligen utförda av samme ristare, se U 251.

245. Mällösa, Vallentuna sn.

Litteratur: B 69, L 465. J. Bureus, F a 6 s. 172 n:r 50 (Rhezeliu), F a 5 n:r 453, F a 1 s. 100; M. Aschaneus, F b 18 s. 177; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 155 och 168; R. Dybeck, Berättelse för år 1867 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 86.

Avbildningar: Aschaneus, teckning a. a.; osign. teckning (i Peringskiölds Monumenta 3, bl. 155); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 69).

Runstenen låg enligt Aschaneus »Vthi Mälösa Västergårdhs fägård», men blev tydligen genom hans försorg rest: »låg om kull. Nu vprester.» Rhezelius (F a 6): »J Mälösa i fägården»; F a 5:

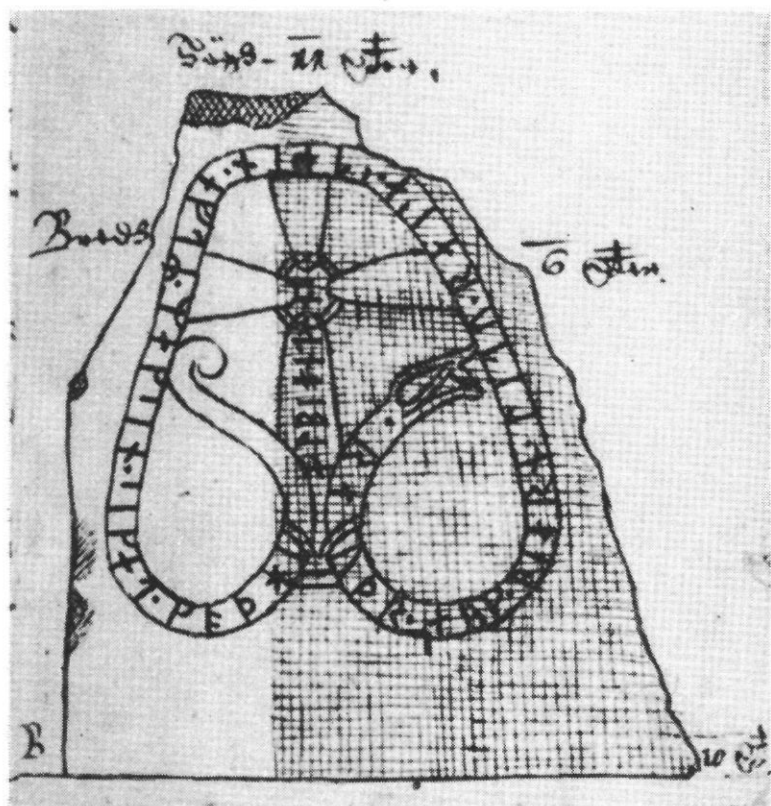

Fig. 249. U 245. Mällösa, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

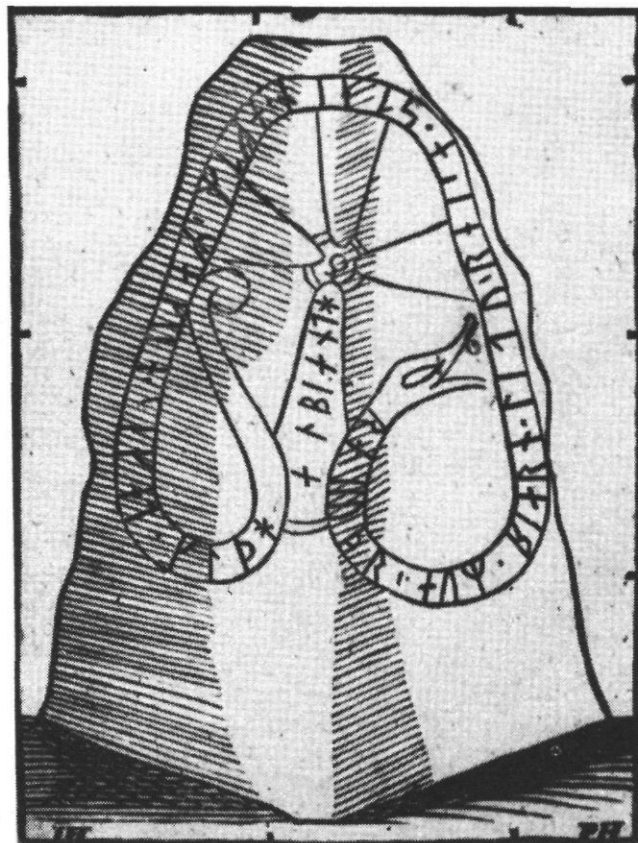

Fig. 250. U 245. Mällösa, Vallentuna sn.
Efter B 69.

»Mälösa». *Ransakningarna* ha uppgiften: »J Mälösa Fäagårdh eller Ladugårdh finnes ehn Runasteen.» *Peringskiöld*: »J Mälösa fägård.» *Bautil*: »Mällösa trögård» (!). *Dybeck* sökte runstenen förgäves. I sin »Berättelse» för år 1867 omtalar han, att det »upptäcktes att förut nämnde arrendatorn Thorsell» — se U 244 — »för några år sedan låtit inlägga en af Mällösa stenarna till härd i sin smedja». *Dybeck* lyckades sannolikt aldrig finna stenen, och även jag har vid flera tillfällen sökt den förgäves. Smedjan på Mällösa revs 1937 utan att någon runsten kom i dagen.

Aschaneus lämnar en värdefull beskrivning av runstenens utseende: »Runor på både sijder. Huijtrödt quarns steens gryte.» Den senare uppgiften gör det troligt, att stenarten varit kvartsrik gnejs. Höjd omkring 1,60 m., bredd (över korset) 0,90 m., (nedtill) 1,50 m.

Inskrift (enligt *Aschaneus*):

· rauþr · auk · biarn · litu · raisa · stein · eftr · mak sin · sikat ·
5 10 15 20 25 30 35 40

kop hialbi ont hns ·
45 50 55

*Rauðr ok Biörn letu reisa stein æftir mag sinn Sigvat.
Guð hialpi and hans.*

»Röd och Björn läto resa stenen efter sin frände Sigvat.
Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: **s**- och **t**-runorna äro av svensk-norsk typ; **o**-runan har två former **þ**, **ǰ**. Runorna 48—55 stå på undre korsarmen och runorna 56 **n** och 57 **s** i korsets mittparti. — *Rhezelius*: Sk vid inskriftens början saknas; 30 **t** har **bst** också åt höger. — *Hadorph* och *Helgonius*: sk vid inskriftens

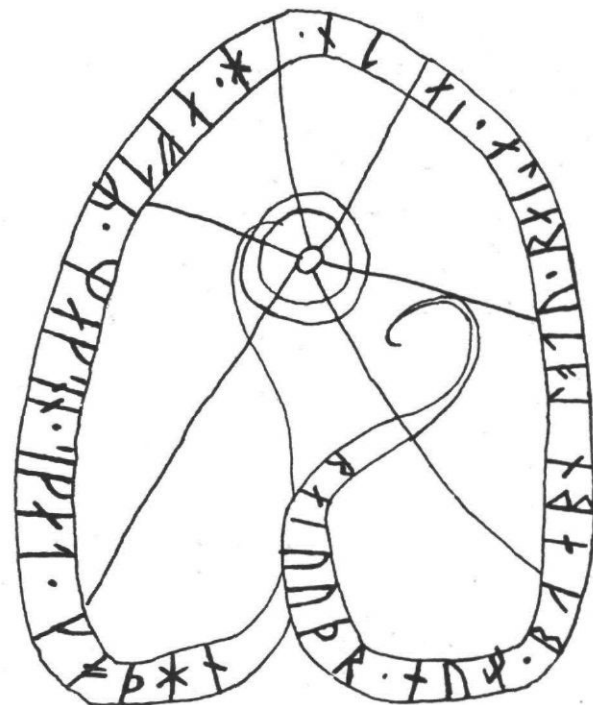

Fig. 251. U 245. Mällösa, Vallentuna sn.
Efter osignerad teckning i *Peringskölds Monumenta 3*.

början saknas; mellan 2 **a** och 3 **u** synas på träsnittet två hst; 8 **m**; 19 **e**; 28 **a**; 35 **i**; 47 **i** saknas; 52 **a**; 56 **n** ser ut som sk; 57 **s** och följande sk saknas.

Mansnamnet *Rauðr* förekommer också i L 314 Bro kyrka, Uppland och Ög 104. Namnet, som ursprungligen har varit ett binamn (adj. fsv. *rødher*), förekommer över hela Norden. Även den svaga formen finnes i en runinskrift (Ög 23). — Skrivningen **sikat** åsyftar säkerligen det i runinskrifter ofta belagda namnet *Sigvatr*, se Sö 317. Skrivningen utan **u** förekommer flera gånger, se t. ex. U 67, 128, 144, 152, 180.

Isl. *mágr*, fsv. *magher* betyder »manlig frände i följd af giftermål», måg, svärson, sväger. Ordet förekommer relativt ofta i runinskrifter, se U 18.

U 245 har många drag, som äro utmärkande för mästaren Visäte: **s**- och **t**-runorna ha svensk-norsk form; diftongen *æi* tecknas **ei**, med all sannolikhet här både i **reisa** och **stein**; formen **kop** med **o**-runa; prep. skrives **efta**. Ordföljden **efta · mak sin · sikat** är också karakteristisk. Korset med inskrift på korsarmen och ornamentiken i sin helhet tala också för att Visäte har ristat stenen.

246. Mällösa, Vallentuna sn.

Pl. 153.

Litteratur: D 2:110. UFT h. 3 (1873), s. 87; E. Brate, Anteckningar 1908 (ATA).

Äldre avbildningar: R. Dybeck, a. a.; Brate foto av avklappning (ATA).

Runstensfragmentet sitter insatt i en källarmur under den södra byggnaden vid stora Mällösa, inne i källarsvalen i den yttre muren. Detta hus var tidigare huvudbyggnaden.

Dybeck anger ett runstensfragment som »nyfunnet». »Runstensstycket är i en gammal källarmur.»

Granit. Höjd 0,37 m., bredd 0,68 m.

Inskrift:

- ia · - n · eftir · h!
 5 10

... æftir H ...

»... efter H ...»

Till läsningen: Inskriften är på grund av sin placering svårläst. Av runan 1 synes blott stavens fot; efter 3 **a** synes ett kort lodrätt streck, som kan vara ett sk, eller möjligen rest av en hst. Runan 4 är skadad, troligen **a** eller **k**; 8 **t** har bst endast t. v. om hst. Runan 12 gör intryck att vara **l**. — Dybeck: ... **ain · iftir · hu** ... — Brate: 4 **þ**; 12 **l**: »kännestrecket på **l** är rätt långt, det räcker till slingans mitt men det förefaller icke kunna hava varit kännestreck till **u**, enär dettas fortsättning till nedre slinglinien borde ha varit synlig och stenen icke förefaller nött. Man väntar **u**, och om **u** åsyftas, har ristningen av dess kännestreds nedre hälft underlåtit.» — Säve (UFT) översätter inskriften efter Dybecks läsning: »... (resa st)en efter Hu- ...»

247. Lilla Mällösa, Lotteräng, Vallentuna sn.

Pl. 155.

Litteratur: B 57, L 466. J. Bureus, F a 6 s. 172 n:r 51 (Rhezelius), F a 5 n:r 454, F a 1 s. 100; M. Aschaneus, F b 18 s. 179; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1, n:r 9, Monumenta 3, bl. 169; O. Celsius, SR 2, s. 105, 607; UFT h. 3 (1873), s. 86; E. Brate, Anteckningar 1908, 1909 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 90.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning a. a.; Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1); Hadorph och Peringskiöld, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 57); Brate foto 1909 (ATA).

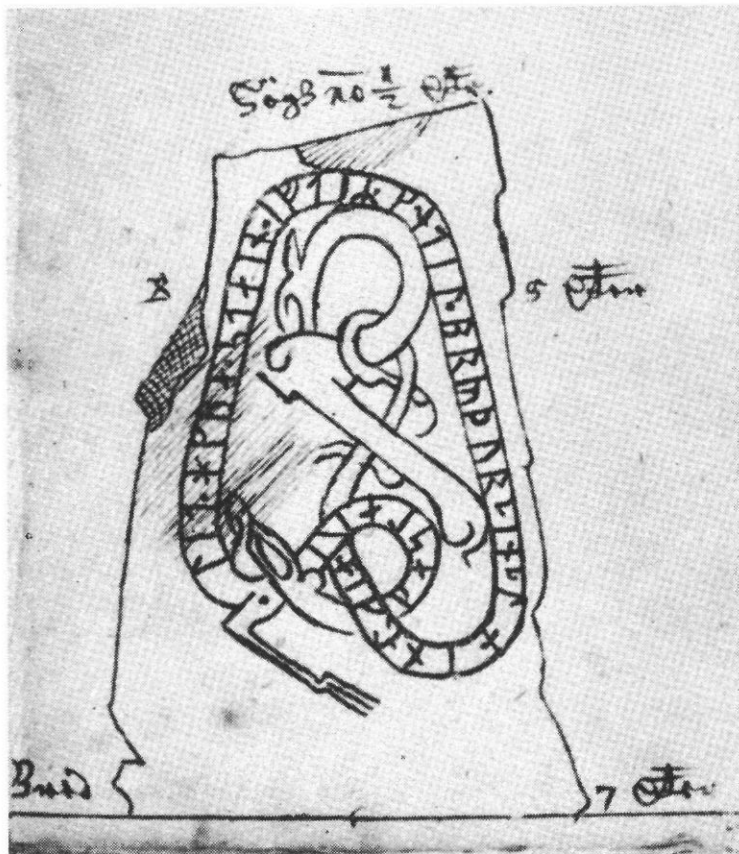

Fig. 252. U 247. Lilla Mällösa, Lotteräng, Vallentuna sn. Efter teckning av Aschaneus.

Fig. 253. U 247. Lilla Mällösa, Lotteräng, Vallentuna sn. Efter teckning av Peringskiöld.

Runstenen står 35 m. SÖ om lägenheten Lotteräng, 7 m. N om landsvägen Stora Mällösa—Sälna.

Aschaneus (F b 18) anger runstens plats vara »Widh Mälösa Örn och dän gamla sköna steenbroona, widh Väster endan. Ligger. Nota, hafuer stått till väster Norr». Rhezelius: »Wid Mälösa örn»; Bureus (F a 5): »wid Mälösa ören». *Ransakningarna*: »Wijdh Mälösa öhren finnes enn Runsteen medh Runaskriff på.» Peringskiöld: »Waltuna Sochen och Mälössa Steenörn, på rygg» (*Bautil*: »Mellösa stenören»). Dybeck kände ej till denna runsten. Brate berättar (*Anteckningar*, 1909), att den »påpekades» för honom »under runresan 1908, då den låg mellan trädgården och vägen vid lägenheten Lotterängen norr om Lilla Mellösa, 10 steg från landsvägsdiket». Brate fortsätter: »95 steg norr om runstenen ligger bron över den kanal, som gräfts i stället för den forna Hargs-ån. Ett torp ungefär lika långt på andra sidan kallas Örn. Ännu i den nuvarande lägenhetsinnehavarens faders tid brukade bönderna vintertid köra sten ut på isen, för att den vid islossningen skulle sjunka och göra stället mera farbart. Det kan alltså tänkas, att även i forntiden någon stenbro blivit anlagd över vattendraget och att runstenen blivit rest invid densamma.»

Ristningsytan är starkt vittrad och inskriften svårläst. Glimmergnejs. Höjd 1,65 m., bredd (nedtill) 1,03 m.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

kasla[uk ·] lt [hkua ·] s[tai]n [·] i[f]tir · ketil · broður [s]in [su]ain r[sti]

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Fastlaug(?) let h[a]ggva stein æftir Kætil, broður sinn. Svæinn r[i]sti.

»Fastlög(?) lät hugga stenen efter Kättil, sin broder. Sven ristade.»

Till läsningen: Efter 5 **a** är ristningsytan skadad och endast mycket osäkra spår av ristning äro bevarade. Runan 7 har hst bevarad; möjligen finnes ett svagt spår av en **k**-bst. 9 **t** är skadat upptill. Mellan 9 **t** och 14 **s** synas spår av två runor på ett stycke, som normalt torde ha gett plats åt 5 runtecken. Av runan 11 är ett stycke av en bst bevarad: **a** eller **k**. I runan 16 synas möjligen svaga spår av bst i ett **a**. I runan 17 finnas inga spår av bst; 18 **n** har förlorat övre delen av hst. Runan 20 **f** är skadad upptill. 21 **t** har bst endast t. v. om hst. 25 **e** är stunget; 26 **t** har bst endast t. v. om hst. Av 34 **r** är endast hälften bevarad. I 36 **i** är endast övre delen av hst synlig (inga spår av bst). Av runan 38 kan endast ett kort stycke av en hst spåras. I 43 **r** är hst svagt synlig; obetydliga rester av bst.

Aschaneus: 6 **u**, 7 **i**; efter 7 **i** sk; mellan 8 **l** och 9 **t** ett **i**; sk efter 9 **t**; mellan 9 **t** och 14 **s**: **hkua**; sk efter 13 **a**; 14—18: **stain**; 15 **t** är ensidigt; sk efter 18 **n**; 31 **u**. 35 **s** och 38 **s** ha hos Aschaneus formen \vee . 39 **l**; runan 43 har formen \ddagger , 44 \mathcal{A} , 45 **l**, 46 \ddagger . (Denna läsning återges av Rhezelius (F a 6) och av Bureus). — Peringskiöld: 6 **u**, 7 **k**; sk saknas efter 7 **k**; mellan 10 **h** och 11 **k** ett **e**; 15 **t** saknar övre delen; sk saknas efter 18 **n** och 23 **n**; 35 **s**, 38 **s**, 44 **s** ha svensk-norsk form. — Brate: »Av (**hakua**) finnes blott en stav i behåll, men den följande punkten är synlig. I **s[t]ain** kan icke **t** påvisas», men »de övriga runorna äro rätt tydliga. I **effia** äro kännestrecken till **ft** utplånade. Orden **ketil · bropur** äro väl bibehållna»; i »**suain** är **u** utplånat och av **risti** synes nu blott **r**» (1908).

Stenen har tydligen redan på 1600-talet varit svårläst. Det första namnet har sannolikt varit kvinnonamnet *Fastlaug*, vilket förekommer i ett 10-tal runinskrifter, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101 och Sö 242.

Det ristarnamn, som här är belagt, påträffas i ytterligare 5 runinskrifter: U 284, 321, 377, L 11 Sigtuna och D 1:155 Brunnby, Börje sn. Det har uppenbarligen funnits fler än en ristare med namnet Sven. Brate förmodar, att U 247, U 321 och L 11 ha utförts av samme man, »på grund av den egendomliga formen av **s** utan nedre stav». På grund av att U 247 numera är så svårt skadad, kan frågan ej lösas med någon säkerhet.

248. Näle, Norrgården, Vallentuna sn.

Pl. 156.

Litteratur: B 73, L 451. J. Bureus, F a 5 (mellan n:r 444 och 445); M. Aschaneus, F b 18 s. 175; J. Peringskiöld, F 1 5:1, n:r 8, Monumenta 3, bl. 164; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 34; UFT h. 3 (1873), s. 83; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); J. Peringskiöld, teckning (F 1 5:1); Hadorph och Peringskiöld, träsnitt (i F 1 5:1, Peringskiölds Monumenta och B 73); Brate foto 1904 (ATA).

Den ristade berghällen ligger i västra kanten av en backe i gårdet Ö om Näle, 90 m. NNV om Hällsta. Ristningen utgöres av ett »rundjur» omslingrat av två ormar. Aschaneus, som tecknat av ristningen, beskriver dess plats sålunda: »Östan för Nälen finnes denna fyrefotade Drachefiguren, på en slätt hälbärgs klint, Vtan R. skriff. Versus occident.» Bureus (anteckningen överstruken): »I Nälen i Bärget bara figuren.» Peringskiöld (F 1 5:1): »Nälby Östergårdshäll»; så även i *Monumenta*. *Bautil*: »Mälby(!) gårds-häll.» I *Svenska runurkunder* skriver Dybeck: »Den under Nr 73 i *Bautil* upptagna vackra hällristningen kan icke vara vid 'Mälby', såsom i boken uppgifves, efter något Mälby icke finnes i Vallentuna socken, samt emedan jag under sommaren flere gånger skådat henne å en liggande, jordfast häll af ett berg i Näle bys östra gårde. En gångväg löper på sidan om hällen, och den glatt-trampade stenen med sin nära nog utplånade ristning skall snart erinra om föga annat än snedsprång.»

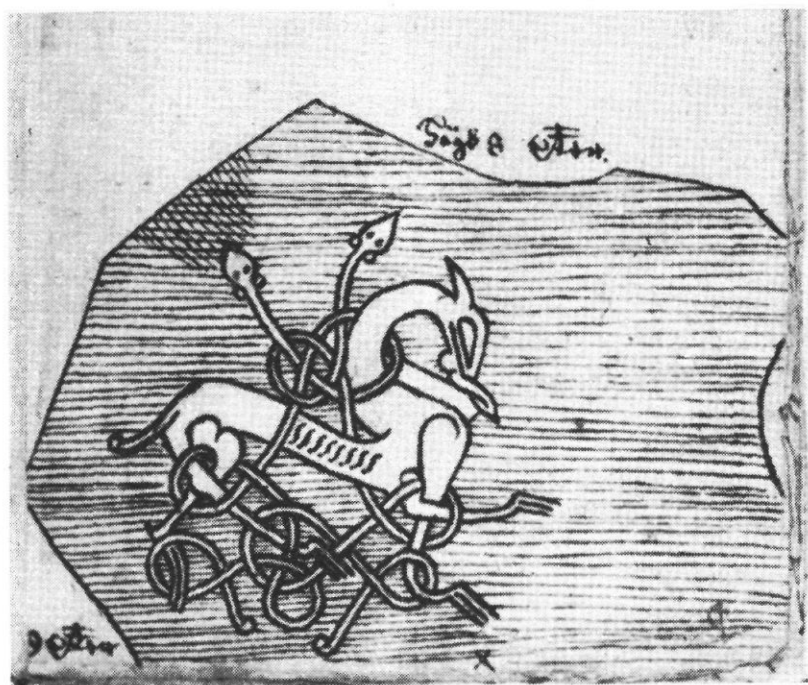

Fig. 254. U 248. Näle, Norrgården, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

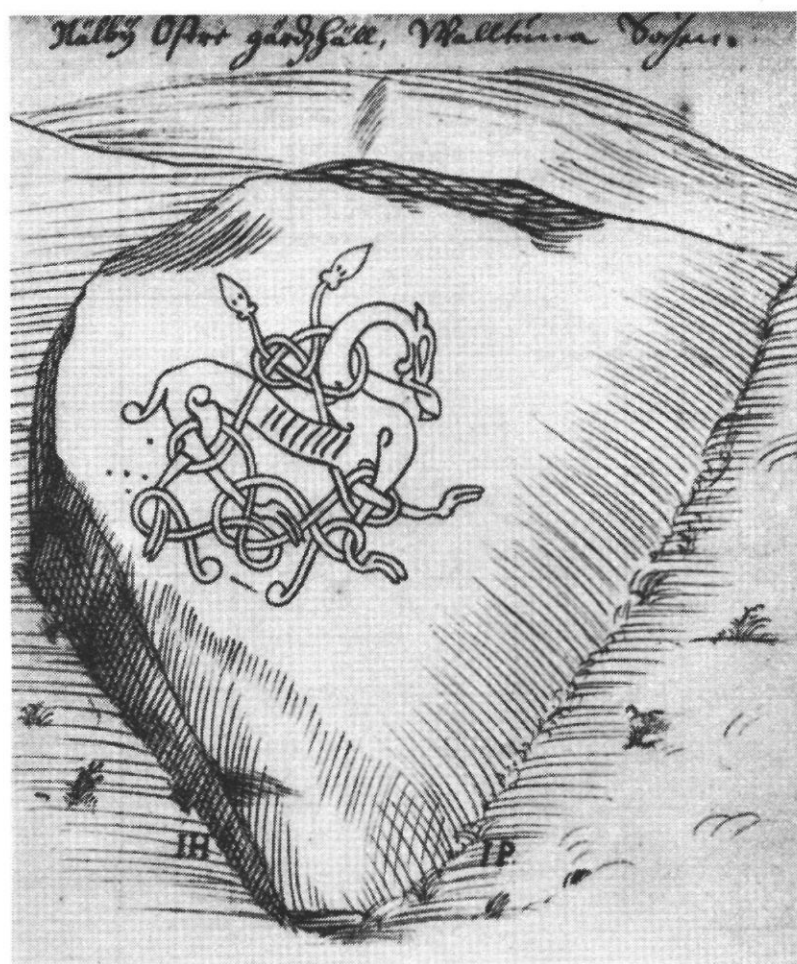

Fig. 255. U 248. Näle, Norrgården, Vallentuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

249. Näle, Södergården, Vallentuna sn.

Pl. 156.

Litteratur: D 2:100. Ransakningarna 1667—84; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), n:r 93, Vallentuna socken 1860 (ATA); G. Stephens, ONRM 2, s. 647; UFT h. 3 (1873), s. 84; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck (D 8:o n:r 93, D 2:100); Brate foto 1904 (ATA).

Den runristade berghällen ligger i en åker, 35 m. Ö om Näle Södergårds smedja. I *Ransakningarna* omtalas: »Vthi Nähle giärde på ett fast Bergh finnes Runaskrift hwilket och kallas Runa Bergh, men ingen wijdare sägn.» Härmed åsyftas med all sannolikhet U 249 och icke U 248, som saknar inskrift. Anmärkningsvärt är, att U 249 icke senare omtalas, förrän Dybeck »upptäcker» den. I *Svenska runurkunder* (1857) omtalar nämligen Dybeck, att en »hittills icke känd ristning är i Näle bys södra gårde, å en likaledes liggande, kullrig berghäll. Skada att några smärre remnor i den eljest släta hällen gjort inskriftens sista ord otydliga.»

Ristningens höjd är 1,37 m., bredd 1,24 m.

Inskrift:

kunuiþr · lit · stain · hkua · auk · kase · eftir · suartapa faþur · sin man k - - na

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Gunnviör let stein haggva ok Kasi æftir Svarthaufða, faður sinn, mann goðan(?).

»Gunnvid lät hugga stenen och Kase efter Svarthövde, sin fader, en god man.»

Till läsningen: Inskriften har möjligen börjat med ett sk (en punkt); i 2 u finnes en fördjupning, som troligen ej är huggen; 12 t har hst i en spricka; 26 e har något över mitten en naturlig fördjupning. I dennas underkant kännes en rund punkt, som tyckes vara huggen.

27 **e** är troligen stunget; pricken är dock osäker, fördärvad av en spricka, som går tvärs över runan. 33 **u** är grundare än de omgivande runorna. Efter 39 **a** finnes möjligen sk (punkt). Efter 47 **n** inga säkra spår av sk. I 50 **n** går bst troligen i den korsande sprickan. Av runan 52 är endast hst bevarad. Därefter inga säkra spår av runor förrän efter 24 cm., då ett tydligt **n** kan läsas (54). 55 **a** är säkert. Inskriften slutar utan sk. — Dybeck (1857): »Runan † uti denna inskrift är illa stungen och det påtagligt långt efter det ristningen huggits»; 2 **y**; 27 **i**; sk efter 39 **a** och 47 **n**. Samma läsning återfinnes i D 2:100 med undantag av att där på hst i 36 **t** placerats ett par önskvärda **h**-bistavar (✱) och att Dybeck nu efter 51 **k** ser en hst samt en bst i ett **u**. — Brate: 27 **e**: »Uti **eftir** synes mig **e** ha prick, om den än är något flack.» Sk efter 39 **a**; 50 **n**: »visserligen faller kst till **n** i en fåra men tyckes dock finnas, om ock ej fullt säkert.» 51—55: »Inskriftens sista ord är **kuna**, hvars **u** dock är ganska otydligt.»

Inskriftens första namn *Gunnviðr* är sällsynt, men det är säkert styrkt i runinskrifter. Det förekommer i ytterligare tre fall: L 85 Balingsta sn, Uppland, L 259 Tierps sn, Uppland, L 1079 Selångers sn, Medelpad. Även under medeltiden är namnet belagt (Lundgren-Brate).

Innebörden i runföljden 23—26 har diskuterats. I samband med sin behandling av Bällsta-stenarna (U 225, 226) skriver Stephens: »The KAS is now in different parts of Scandinavia (KASE, KÅS) masculine; in N. I. (KÖS, gen. KASAR) fem.; it is very rare on these stones. But we have it again on the Näle block, Upland, . . . : LIT STAIN HKUA AUK KASI, *let both-stone hew (fashion) and Kase*. The word signifies a heap, pile; but in Swedish also a Beacon, Watch-mound, Fire-beacon.» Även C. Säve uppfattar ordet på detta sätt, vilket framgår av hans översättning (*UFT*): »Gunnvid lät hugga sten och (nl. göra?) hög efter Svarthöfde, sin fader . . .»

Med all sannolikhet ha vi här att göra med ett mansnamn, namnet på Gunnvids broder. Det är emellertid icke eljest belagt i några källor. Möjligen är namnet, såsom redan Dybeck gissat (*Svenska runurkunder* 2, s. 34), felristat för **karsi**, som förekommer ett par gånger i uppländska inskrifter, se U 343 och 364.

Att ristaren icke varit säker vid återgivande av namn, torde f. ö. framgå av runföljden 32—39 **suartapa**, vilket knappast kan vara något annat än en onöjaktig skrivning för ack. av mansnamnet *Svarthaufði*. En jämförbar skrivning påträffas i U 52: **suartaua**. Se om namnet U 52.

Inskriftens slut är skadat, och det är svårt att med säkerhet bestämma, vad där kan ha stått. Redan Dybeck anmärker: »Jag har ännu icke kunnat komma till rätta med inskriftens sista runor. ?MAN KUP(AN)» (D 2:100). C. Säve återger inskriftens slut (runföljden 48—55): MA . . K . . (?R)UNA och översätter detta parti: »... (runor?).» Brate uttalar sig icke om innebörden av inskriftens slut utan inskränker sig till att konstatera, att dess »sista ord är **kuna**».

Möjligen får man räkna med att ristaren här i inskriftens slut förväxlat **a**- och **n**-runan; detta kan också eljest förekomma, jfr t. ex. U 229, där Öpir kastar om de två sista runorna och ristar **an** i stället för **na**. Ristaren skulle då ha avsett att sluta inskriften med orden: **man kupan**.

Näle, Vallentuna sn.

Enligt *Ransakningarna* 1667—84 skulle vid Näle finnas »en knutsteen under en bodh medh Runaskrift oppå». Detta är den enda uppgift, som bevarats om denna runsten. Möjligen föreligger ett misstag. Någon sådan runsten finnes i alla händelser icke bevarad numera.

Ormsta, Vallentuna sn.

I den under sommaren 1923 av A. Enqvist gjorda förteckningen över fasta fornlämningar i Vallentuna sn (ATA) förekommer en uppgift, att »ett litet *fragment av en runsten*» påträffats »vid grävning för grunden» till villan Solsta, c:a 200 m. NNÖ om Ormsta gård. Fragmentet blev icke tillvarataget.

250. Rickeby, Vallentuna sn.

Litteratur: A. Enqvist, Anteckningar om fornlämningar i Vallentuna s:n, 1923 (ATA).

Avbildning: Enqvist, teckning a. a.

Enligt uppgift av A. Enqvist (1923) påträffades i ett gravfält vid Rickeby »för att par år sedan ... ett litet fragment av en runsten».

Mått 0,22 × 0,20 m.

Inskrift (enligt Enqvists teckning):

η | r

Fragmentet har förkommit.

I Enqvists anteckningar förekommer också följande uppgift: »C:a 10 m sydväst om Rickeby gård skall enligt uppgift av nuvarande ägaren Fredlund vid anläggning av trädgården i jorden ha påträffats för flera år sedan en runsten liggande med runsidan uppåt. Stenen blev aldrig upptagen utan fick ligga kvar i jorden och överlassades med flera lass sten.»

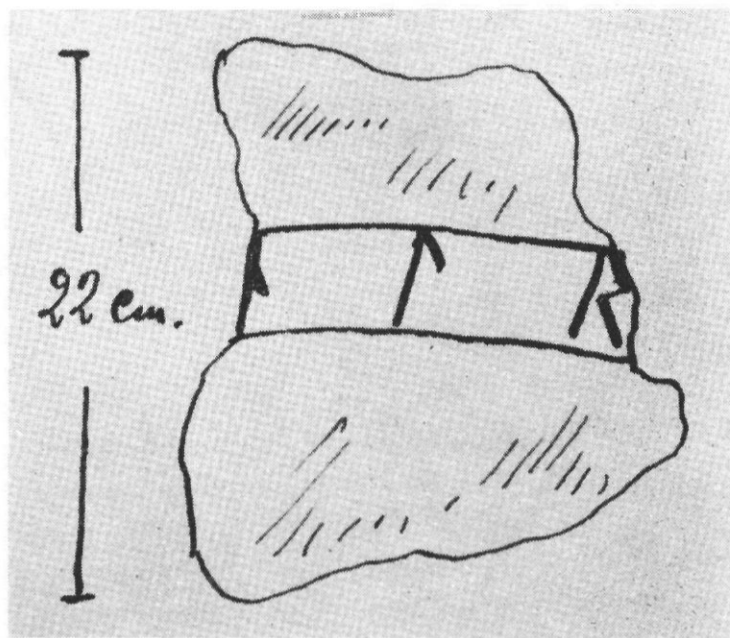

Fig. 256. U 250. Rickeby, Vallentuna sn.
Efter teckning av A. Enqvist.

251. Sursta, Vallentuna sn.

Pl. 157.

Litteratur: B 70, L 462, 463, D 2:104. J. Bureus, F a 6 s. 172 n:r 47 (Rhezelius), F a 5 n:r 442, F a 10:1 n:r 168, F a 1 s. 98, F f 6 n:r 178; M. Aschaneus, F b 18 s. 169 f.; Ransakningarna 1667—84; O. Rudbeck, Atland 3 (1698), s. 56 (fig. E); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 168; O. Celsius, SR 1, s. 414; F. Burman i Nova Acta R. Societatis Scient. Upsaliensis, Vol. 5 (1792), s. 309 f.; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 86; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 138.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Rhezelius, teckning (F a 10:1); Bureus, kopparstick (F f 6; även hos O. Rudbeck a. a.); Helgonius och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 70); Dybeck, D 2:104 (även hos Lindqvist a. a.); Brate foto 1904 (ATA).

Inskriften finnes på en berghäll vid rågången mellan Surstagårdarna, mitt emellan Sursta och Norrbacka, 45 m. S om gamla vägen och ungefär lika långt N om den nybyggda landsvägen Vallentuna kyrka—Fresta kyrka.

Rhezelius (F a 6) anger platsen: »Widh Suresta i Bergit.» I F a 10:1: »Widh Berga i en häll kallas Unglo(!) draka hällen.» Aschaneus anger platsen: »Öst nordan frå Surestad, på slätaste grå hällebärgz klinten, wid jorden, wthwid allmanvägen, wid gärdesgården. Versus Meridiem.» På följande sida tillägges: »Dänna kallas vulgo, Drakahällen! Wtan tuiffell därföre, att här är imagineradt en 4 footot draka. Skriften j en Orm fattad Och mäd drakans högra foot och wmsuäfd rumpa beväpnadt. feijatt.» I F f 6 förekommer endast uppgiften: »Bärga draka Häll», medan F a 5 dels har lokaluppgiften »Bärga. Drakahäll», dels i marginalen tillägget: »Vid Surestad». — Ransakningarna: J Suursta giärde finnes ett Bergh medh Runaskrift hwilket ock kallas Runa Berg, men ingen wijdare sägn.» — Peringskiöld: »Sursta östra Gärde wid gamla vägen äth Gullbron.» Därunder står, med blyerts: »Bärga drakehäll. J. Bur. N:r 178:» Baultil: »Sur-

stad». — På grund av missuppfattning av äldre uppgifter om runhällens läge har Liljegren uppfört inskriften under två olika nummer: »462. Sursta Ö. gårde vid gamla vägen till Gullbron» och »463. Berga, drakahäll.» Av de ovan citerade lokaluppgifterna framgår det ju klart, att »Berga drakahäll» och »Surstahällen» äro identiska. — Dybeck har icke lagt märke till detta förhållande, vilket redan torde framgå av hans missvisande uppgift 1860 (Vallentuna socken, ATA), där han skriver, att »Runstenarne vid Mölneby, Gällstad, Kustad, Mällösa, Berga och Surstad äro i behåll». I *Sveriges runurkunder* anger han Surstahällens plats på följande sätt: »I Liljegrens *Runurkunder* säges denna runristning vara i Sursta ö(stra) gårde, vid gamla vägen till Gullbron; ett misstag, hvartill åtminstone icke *Bautil* är skulden. Ristningen är i vestra sidan af en jordfast klippa, på 1600-talet kallad *Runstensberget*, belägen i en tomt nästan midt i Surstads by, få famnar från sockenvägen, som härifrån löper till Gullbron och Vallentuna kyrka. Runhällen, hvilken på sednare tider varit okänd, återfanns sistlidne sommar.» Sedan inskriften återgivits, tillägger Dybeck: »Stenen vid Berga — fordom kallad *Berga drakahäll* — är icke återfunnen.» — Brate: »Runristningen befinner sig på södra delen af en berghäll 80 steg söder om landsvägen, 19 steg öster om råskillnaden mellan östra och västra gårdarne i Sursta men på de östra gårdarnes mark. Gården kallas Norrbacka. Då Dybeck säger klippan belägen 'i en tomt nästan midt i Surstads by', är att märka, det »tomt» i Vallentuna betyder ett oodladt stycke mark innanför hägnaden till odlad jord; förmodligen har gårdesgården på Dybecks tid gått närmare landsvägen ty nu befinner sig ristningen i hagen mellan landsvägen och gårdet.»

Ristningen är i stort sett väl bevarad. Endast i underkanten har en grund flagring tagit bort några ornamentsdetaljer.

Inskrift:

fasti · lit · hkua · runar · þisar · iftr fastulf · sun sin

5 10 15 20 25 30 35

Fasti let huggva runar þessar æftir Fastulf, sun sinn.

»Faste lät hugga dessa runor efter Fastulf, sin son.»

Fig. 257. U 251. Sursta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

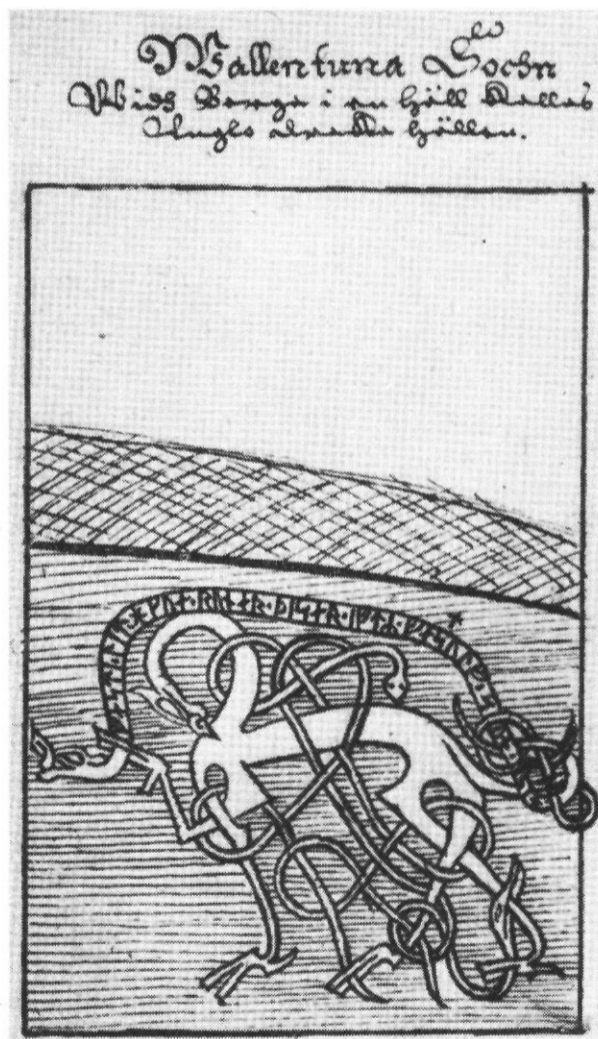

Fig. 258. U 251. Sursta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

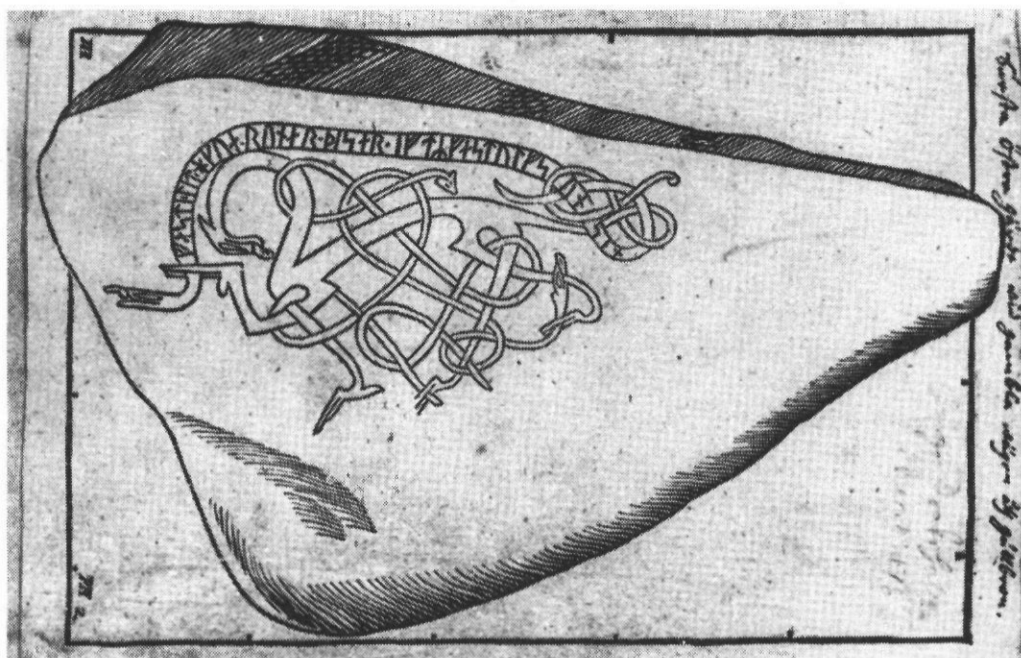

Fig. 259. U 251. Sursta, Vallentuna sn. Efter B 70.

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 34 **s** har formen \mathfrak{h} . — Aschaneus: sk efter 26 **r**; 34 **s** har »vanlig» form. — Rhezelius: sk mellan alla orden och i slutet; 34 **s** har »vanlig» form. — Bureus (F f 6): inga sk utsatta; 2 **i**, 9 **a**; 26 **r** saknas; 28 **i**; 34 **s** saknas. — Hadorph och Helgonius: sk saknas efter 33 **f**; 34 **s** har »vanlig» form. — Dybeck: sk saknas efter 8 **t**, 12 **a**, 17 **r** och 33 **f**; däremot sk efter 39 **n**. — Brate: sk efter 26 **r**.

Samma personer förekomma i den närbelägna inskriften på blocket vid Mällösa, U 244.

Djurets utseende och ristningens allmänna drag göra det sannolikt, att de båda ristningarna äro utförda av samme man. U 244 och 251 äro »tydliggen samtidigt beställda» (Lindqvist a. a.). En detaljgranskning stärker intrycket av gemensam upphovsman: alla runformer äro lika; i båda inskrifterna förekommer ett **s** av typen \mathfrak{h} ; skrivningarna **hku**, **iftr** o. s. v.

Om Sursta-hällens ornamentik skriver Burman (a. a.): »Skulptura hujus lapidis prorsus singularis est, & nota crucis destituta.»

Fresta kyrka.

Från Fresta kyrka äro kända 13 runstenar och runstensfragment, som alla ha varit inmurade i kyrkans väggar.

Fornforskaren och antikvarien Martin Aschaneus, som från 1620 var kyrkoherde i Fresta och Hammarby (d. 1641), omtalar i en av sina handskrifter (F b 5) sju runstenar i Fresta kyrka. Tre av dessa funnos i västra gaveln (U 258, 261, 259), en i norra väggen (U 262) och tre i östra gaveln (U 255—257). Alla dessa finnas upptagna i Bureus' samlingar (F a 6), med läsningar av Bureus själv (4 stycken), Aschaneus (5 stycken) och Rhezelius (alla sju). Dessutom finnes här ännu en runsten, från västgaveln (U 263), efter läsning av Aschaneus.

I *Ransakningarna* 1667—84 säges, att »I Frestadh Kyrckiemur finnes 7 Stycken Runasteenar insätta, men hwadh dhe betyda weet ingen.»

Med undantag av den sistnämnda runstenen i västgaveln, som icke är känd från någon annan källa, blevo samma inskrifter, som finnas hos Aschaneus och Bureus, på 1680-talet avtecknade av P. Helgonius och upptagna i Peringskiölds *Monumenta* och i *Bautil* (B 78, 80, 81, 83, 84, 88, 89). I dessa båda samlingar möter oss ytterligare en liten ristning utan runor (B 79, U 264).

Samtliga de nu nämnda 9 stenarna äro förtecknade i Liljegrens *Runurkunder* (L 402—410). De voro emellertid vid denna tid dolda under kyrkans rappning eller på annat sätt oåtkomliga. År 1776 hade kyrkan undergått en omfattande reparation, varvid också tornet uppfördes utanför västgaveln. En runsten (U 261) blev då fullständigt och två andra (U 258 och U 259) delvis inbyggda bakom tornmurarna.

I Kyrkoinventarium för Fresta (1829) redovisas för denna runstensrika kyrka endast »En Runsten i grunden af Kyrkans Östra Mur» (U 257). Dybeck uppger i sin reseberättelse 1867, att »af de åtte runstenar, hvilka enligt *Bautil* finnas insatte i Frestads kyrkas nu öfverrappade murar är blott en liten del af en enda synlig i östra gavlens fot». I *Sveriges runurkunder* (1867) upptager han också endast en inskrift från Fresta kyrka, U 255, »bara till en ringa del synlig».

År 1869 försågs kyrkan med en ny rappning, och tre förut okända runstenar kommo då i dagen i södra ytterväggen (U 252—254). Därjämte återfunnos flera av de tidigare kända (U 255—259).

År 1934 gjordes det hittills sista runfyndet i Fresta kyrka, i det att en förut okänd runsten (U 260) togs fram i södra hörnet av västgaveln och restes där framför kyrkmuren. År 1940 uttogos fem runstenar ur väggarna, tre på östgaveln (U 255—257) och två på västgaveln (U 258, 259). Tre av dem hade förut varit helt eller delvis otillgängliga för undersökning och avbildning. Fyra restes framför kyrkväggarna i närheten av de platser, där de tidigare varit inmurade.

Vid Fresta kyrka finnas alltså följande 13 runstenar och fragment:

1. I södra kyrkväggen U 252—254.
2. Från östra kyrkväggen U 255—257. U 255 och U 256 äro resta utanför östra kyrkväggen, U 257 är inmurad i vapenhusets norra vägg.
3. I norra kyrkväggen, dold under rappningen U 262.
4. Från västra kyrkväggen U 258—261. De tre första äro numera resta framför västra kyrkväggen på ömse sidor om tornet. U 261 sitter fortfarande dold och oåtkomlig.
5. På numera okänd plats U 263 och U 264.

252. Fresta kyrka.

Pl. 158.

Litteratur: R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1, s. 78; UFT h. 4 (1875), s. 24; Hj. Lindroth, *Anteckningar* (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 110, *Anteckningar* (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck, teckning (ATA), som ligger till grund för avbildningen i *Runa* (fol.) pl. 17; Brate foto 1903 (ATA).

Runstenen ligger inmurad i södra kyrkväggen, drygt 5 m. från västra hörnet, invid marken. Den finnes icke omtalad i äldre källor. Enligt fil. mag. Göran Strömbeck, som förbereder en beskrivning över Fresta socken och dess fornminnen, torde detta ha berott därpå, »att denna del av kyrkväggen är utfylld med ett skikt gråsten, varigenom korpartiet, som ursprungligen var ett »hus» för sig, smalare på gaveln och lägre i takhöjd än långhuset, sammansmältes med detta senare, så att det blev en enda enhetlig huskropp av det hela, vilket skedde vid den stora kyrkoombyggnaden år 1776. Vid det tillfället blev ett gammalt vapenhus, som var tillbyggt till långhusets södra vägg, västerut borttaget, och av allt att döma har man använt gråstensmaterialet från detta vapenhus till att fylla ut korpartiets vägg, så att en rak linje erhöles hela vägen på kyrkans södra långsida.» Om detta är riktigt, skulle man kunna förmoda, att de tre runste-

narna U 252—254 tidigare suttit inmurade i det 1776 rivna vapenhusets murar. Men givetvis kunna andra förklaringar tänkas till att dessa runstenar icke ha kunnat bli uppmärksammade av 1600-talets fornforskare. U 252 blev, skriver Dybeck, funnen »jämte tu hittills äfven okände runstenar [U 253 och 254], hösten 1869 under murbruket å södra ytterväggen af Frestads kyrka, hvilken då försågs med ny rappning».

Ljusgrå, kvartsrik granit, sprickig. Toppen är avslagen. Stenens längd 1,60 m., bredd (nedtill, vid ristningens underkant) 0,87 m. Ristningens mått: 1,12 × 0,75 m. Den ristade ytan är ganska ojämn. Ristningen är i stort sett tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

bryniulfr · uk · hulfr · uk · hu - . . . - ain · aftir · kuþlah · moþur · sin

5 10 15 20 25 30 35 40

Bryniulfr ok Ulfur ok . . . [st]ain æftir Guðla[u]g, moður sin[a].

»Brynjulv och Ulv och . . . stenen efter Gudlög, sin moder.»

Till läsningen: Intet sk vid ristningens början och slut. 3 y är tydligt stunget. Av runan 21 finnes, utom hst, även spår av en bst upptill på h. sidan av hst; sannolikt l. Runan 22: undre delen av en hst. 4 och 44 n ha bst endast på h. sidan av hst, 25 n har tvåsidig bst. Alla a-runor (23, 26, 35) ha tvåsidig bst, likaså 38 o. — Dybeck: 21 l. »Till höger inom runslingan, under skiljetecknet mellan ain och aftir, är ett litet kors, hvilket ock kunde tagas för runan a, som, fogad till förra ordet, gjorde detta till staina, men kanske rättare bör föras till inskriftens sista ord sin, således sina.» — Brate: 21 l(?). — Lindroth: 26 e, 34 l(?), 37—41 bro-ur, 37—38 otydliga.

Efter 35 a har sannolikt en u-runna blivit överhoppad. Egendomlig är formen 42—44 sin i stället för sina, men den förekommer även annars just hos Öpir: U 104, 311, L 128 Ströja, Börje sn och L 570 Mörby, Lagga sn.

12—16 hulfr är troligen Ulfur, med obefogat tillsatt h, vilket även annars förekommer hos Öpir (t. ex. U 104, 311). Det tredje namnet har väl börjat med Holm-, men även (H)ulf- är tänkbart. Om kvinnonamnet Guðlaug se Sö 263. Namnet förekommer även på en annan runsten i Fresta kyrka, U 253, rest av en Guðlaug över hennes make. Det är mycket frestande att förmoda, att i de båda inskrifterna avses samma person. Det stämmer också väl med det intryck som ornamentik och runformer ge: U 253 bör vara något äldre än U 252.

U 252 är utan tvivel ristad av Öpir, såsom också Brate har förmodat.

253. Fresta kyrka.

Pl. 158, 159.

Litteratur: R. Dybeck, Runa (fol.) 1, s. 78; UFT h. 4 (1875), s. 25; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildning: Brate foto 1903 (ATA).

Nedre delen av en runsten, inmurad i södra kyrkväggen, ungefär mitt emellan västra och östra hörnen, invid marken. Den kom i dagen, då kyrkan år 1869 erhöll ny rappning. Förmodligen har den, liksom U 252 och 254, tidigare varit inmurad i vapenhuset, som revs på 1770-talet, och först vid denna tid fått sin nuvarande plats.

Gråblå granit. Stenens längd 1,02 m., största bredd 0,75 m. Ristningens mått: 0,72 × 0,74 m. Ytan är ganska ojämn. Ristningen är någorlunda djup och väl bevarad.

54—42683. *Upplands runinskrifter.*

Inskrift:

· **kuprlaug** · **lit** · **hk** - . . . - **u** · **bunta** · **sin**
 5 10 15 20

Guðlaug let h[a]gg[va] . . . bonda sinn.

»Gudlög lät hugga . . . sin man.»

Till läsningen: 1 **k** är icke stunget. Mitt mellan hst och bst i 2 **u** finnes en grund fördjupning, ej huggen. 8 **g** är däremot säkert stunget. 12 **h** är säkert, även om h. övre bst är skadad. Även 13 **k** är skadat upptill. Hst och bst äro emellertid tydliga; ej **a**. Efter 13 **k** finnes nedre delen av en hst. Av runan 15 finns endast nedre delen av en hst. Bst i 16 **u** går icke ned till slinglinjen. — Dybeck: 8 **k**. — Brate: 8 **k**, 12 **a**, 15 - **k**.

Om kvinnonamnet *Guðlaug* se U 252. Framför 17—21 **bunta** har stått ett mansnamn, slutande på *-u*, sålunda i nom. på *-a*. Brate fäster uppmärksamhet vid att namnet *Guðlaug* förekommer även på U 294, även där tecknat **kuprlauk**. Avståndet mellan Fresta kyrka och L. Vilmunda i Hammarby sn är icke stort. U 294 har blivit rest av en *Guðlaug* över hennes man *Forkuðr* (ack. *Forkunn*). Brate förmodar nu, »att båda inskrifternas personer äro desamma och att denna inskrifts **-ku** · **bunta** står för **forku** · **bunta** med utelemnande i beteckningen af det till *m* framför *b* öfvergångna slutande *m* liksom *kumbl* ristas **kubl**». Detta är ej sannolikt.

254. Fresta kyrka.

Pl. 158, 159.

Litteratur: R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1, s. 78; UFT h. 4 (1875), s. 25; E. Brate, *Anteckningar* (ATA).
 Äldre avbildning: Brate foto 1903 (ATA).

Fragment av en runsten, inmurat i södra kyrkväggen, ovanför och något t. h. om U 253, ungefär 1 m. V om tredje fönstret (från V räknat). Det kom, liksom U 252 och 253, i dagen år 1869, då kyrkan rappades om.

Röd granit. 0,42 × 0,24 m.

Inskrift:

. . . - · **rita** · **s** . . .
 5

. . . *retta s[tæin]* . . .

»... uppresa stenen ...»

255. Fresta kyrka.

Pl. 158, 159.

Litteratur: B 81, L 409, D 2:72. M. Aschaneus, F b 5 s. 64; J. Bureus, F a 6 s. 99 (Aschaneus), 164 (Rhezelius), F a 5 n:r 109; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 191; UFT h. 4 (1875), s. 23; E. Brate, *Anteckningar* (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 81); Dybeck, a. a.

Runstenen låg före 1940 i grundvalen till Fresta kyrka, på östra gaveln, 1,10 m. från sydöstra hörnet, i själva markytan, med ristningsytan uppåt. Endast en obetydlig del av ristningen var synlig, med runorna 33—44 **ur** × **sin** × **auk** × **gilu**. På detta sätt har den alltså legat, sedan kyrkan byggdes, fullständigt okänd såväl till utseende som inskriftens innehåll. År 1940 fram-

togs stenen ur muren och restes på sin nuvarande plats, invid östra gavelväggen, omedelbart framför det ställe, där stenen tidigare legat.

Aschaneus (F b 5): »På samma gafuel [som de förut omtalade U 256 och 257], neder på grundvhalen, vthi Söderhörnedt, på en slät grå sten, synes denna R-skrift, dätt mere är inmuradt», (F a 6): »nederst widh grundwalen på Södergavlen»; Rhezelius: »Vnder grundwalen»; Bureus (F a 5): »Sunnantil». Peringskiöld: »Fresta Kyrkemur Öster sijdan».

Grå granit med svagt rödaktig skiftning. Höjd 2 m., bredd (över ristningens nederkant) 1,50 m. På v. sidan är kanten avslagen, varvid en del av runslingan har gått förlorad. Ytan är jämn och vacker. Ristningen är omsorgsfullt utförd och väl bevarad.

Inskrift:

× iluki × lit × raisa × - - - na × - - - R × biarn × bropur × sin × auk × giluk × at × sun. sin ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Illugi let reisa [stæi]na [æfti]R Biorn, broður sinn, ok Gillaug at sun sinn.

»Illuge lät resa stenarna efter Björn, sin broder, och Gillög efter sin son.»

Till läsningen: Icke stungna äro 4 och 45 k. Däremot är 41 g säkert stunget. 13 a: nedre delen av hst finnes kvar jämte nedre delen av v. bst. Det följande ordet har säkert varit **stina**; endast de två sista runorna äro säkra. Efter 50 n finns en rund fördjupning, som möjligen kan vara huggen. — Aschaneus (F b 5): 29—34 **fapur**, (F a 6) **apur**, 41 k. — Rhezelius: 41—42 **ku**. — Helgonius o. Hadorph: 41 k. — Dybeck: 41 k. — Brate: 41 g.

Om namnet *Illugi* se U 41, om *Gillaug* Sö 205.

Viktigt är, att runorna 17—18 **na** äro bevarade och att alltså pluralformen **stina** »stenarna» är säkerställd. U 255 har följaktligen hört samman med U 267 vid Harby, 2,5 km. SÖ om Fresta kyrka. De ha tillsammans, jämte U 268, utgjort ett minnesmärke, rest över Björn av hans broder Illuge och hans moder Gillög. U 267 och 268 stå kvar på den ursprungliga platsen vid bron, men U 255 har tidigt i samband med kyrkobygget blivit förd till Fresta och inlagd i kyrkans grundval.

Ristningen är, liksom U 267 och 268, utförd av Fot.

256. Fresta kyrka.

Pl. 158, 160.

Litteratur: B 80, L 408, M. Aschaneus, F b 5 s. 64; J. Bureus, F a 6 s. 163 (Rhezelius), F a 5 n:r 107, F a 1 s. 27; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 190; UFT h. 4 (1875), s. 22; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 80); Brate foto 1903 (ATA).

Runstenen låg före 1940 inmurad i östra kyrkväggen, o. 2,65 m. från nordöstra hörnet, på 12—14 cm. avstånd från marken, med fotändan åt S. Ristningen var i sin helhet fullt synlig. År 1940 framtogs stenen ur muren och restes på sin nuvarande plats, invid östra gavelväggen, omedelbart framför det ställe, där stenen tidigare var inmurad.

Aschaneus (F b 5): »På östergavlen, mit under fönstret, neder på Grundwhaalen, denna gråa sten; och af sit förriga grafställe förder. Vti en gemen Orm, mäd en liten orm kring Halsen.»

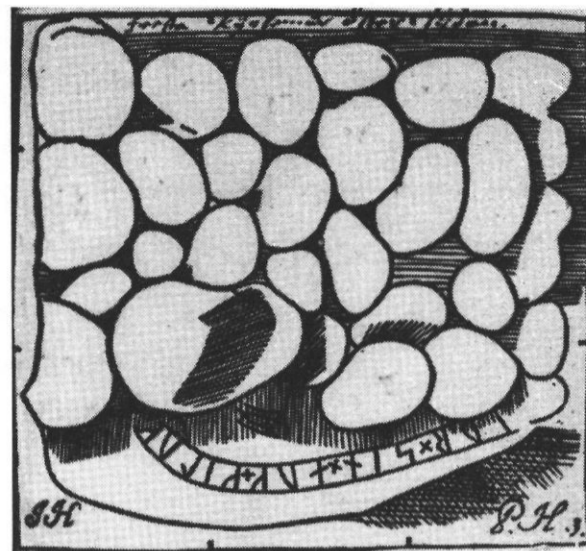

Fig. 260. U 255. Fresta kyrka. Efter B 81.

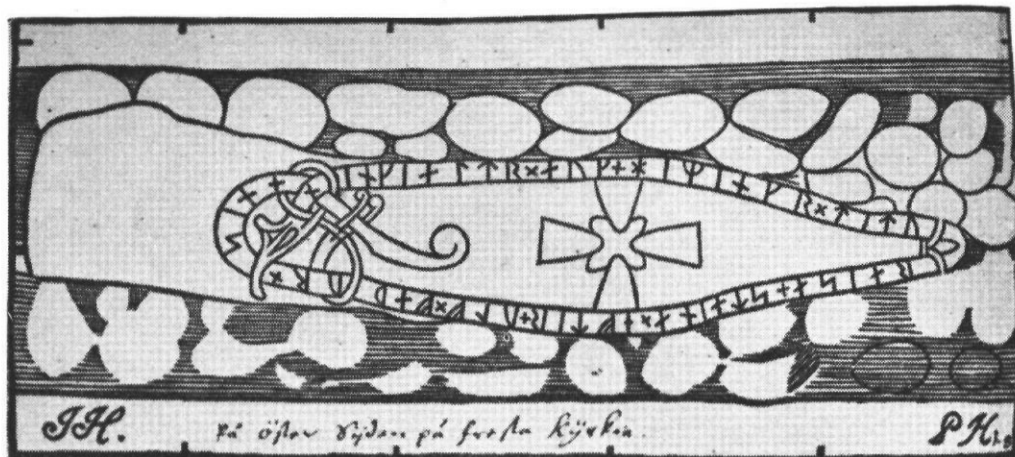

Fig. 261. U 256. Fresta kyrka. Efter B 80.

Nota. Dätte Monumentet berömer sönerna, som stenen lätte resa och skrifa efter sin fader.» Rhezelius: »På Öster gafwelen»; Bureus: »Östan til». Peringskiöld: »På öster Sijdan på Fresta Kyrkia.»

Grå, grovkornig granit med röd skiftning. Stenen har en mycket vacker spetsig form, bredast på mitten. Höjd 2,59 m., över nuvarande markytan 2,30 m., bredd (vid mitten) 0,54 m. Stenens tjocklek är 0,49 m. Den ristade ytan är jämn. Ristningen är synnerligen väl bevarad. I större delen av runslingan på stenens båda sidor saknas yttre slinglinje. Runorna äro huggna ända ut i kanterna. Stenen förefaller sålunda icke att vara skadad.

Inskrift:

× **inkialtr** × **auk** × **heminkr** × **litu** × **raisa** × **staina** × **eftir** · **ulf** × **fapur** × **sin** ×

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Ingjaldr ok Hæmingr letu ræisa stæina æftir Ulf, faður sinn.

»Ingjald och Häming läto resa stenarna efter Ulv, sin fader.»

Till läsningen: Icke stungna äro 3 och 17 **k**. Däremot äro 13 och 34 **e** försedda med tydlig, djup prick. — Aschaneus: 7 **a**, 13 **a**, 17—18 **kar**, 34 **i**, 39—41 **ulfuar**. — Rhezelius: 13 och 34 **e**. Bureus (F a 5) har felaktigt 13 **a**. — Hadorph o. Helgonius: 13 **i**, 34 **e**. Sk × efter 49 **n** har på träsnittet blivit för stort och fått formen av ett **a**. — Brate: 13 **e**, 34 **e**.

Om namnet *Hæmingr* se U 101.

Både ornamentik och inskrift äro skickligt utförda. Mönstret är väl avpassat till stenens form, och runorna fylla med jämna mellanrum ut den av drakkroppen bildade slingan. Mycket talar för att denna runsten, liksom U 255 och 267—268, är utförd av Fot.

257. Fresta kyrka.

Pl. 160.

Litteratur: B 78, L 410. M. Aschaneus, F b 5 s. 64; J. Bureus, F a 6 s. 89 (Bureus), 104 (Aschaneus), 164 (Rhezelius), F a 5 n:r 108; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 191; UFT h. 4 (1875), s. 23; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 84, 120, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus a. a., enkel bläckteckning; P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 78); Brate foto 1903 (ATA).

Del av en runsten, som före 1940 satt inmurad i östra kyrkväggen, omedelbart ovanför U 256, omkring 0,55 m. över marken och omkring 3,80 m. från nordöstra hörnet. Hela den ristade ytan var synlig. År 1940 framtogs stenen och insattes i vapenhusets inre vägg på norra sidan.

Inskriften fanns enligt Aschaneus (F b 5) »På samma östir gafuel [som den förut omtalade U 256], på en sönderslagen röd sten, af Gryte, och af sit rätte grafställe förder»; (F a 6) »På Frestada Kyrkegafvel södhra»; den hade ett »stycke af en lindorm». Bureus (F a 6): »På öster sidan, vnder et diur»; Rhezelius: »På Öster gafwel.»

Röd granit med flagrande yta. Höjd 1,14 m., bredd 0,60 m. Ristningen är synnerligen tydlig.

Inskrift:

... r · risti runar þisar
 5 10 15

... risti runar þessar.

»... ristade dessa runor.»

Till läsningen: Sk endast efter 1 r, men icke efter 6 i, 11 r eller 16 r. Runan 16 r står nedanför slinglinjen. — Aschaneus och Rhezelius: 16 r saknas; däremot finns den hos Bureus. — Hadorph o. Helgonius: 16 r saknas. — Brate: 16 r saknas.

Inskriften är anbragt i en rak slinga. Den sista runan 16 r har icke fått plats utan har satts till nedanför, under raden. Det visar, att stenens ytterkant här är bevarad. Inskriften har sålunda bestått av ett rakt band med uppgift om ristaren. Den erinrar slående om U 268 vid Harby, Fresta sn, där inskriften **fotr** × **risti** × står tvärs över en sten, som f. ö. endast är prydd av ett kors. Korset motsvaras på U 257 av en fågelbild, sannolikt med symbolisk betydelse. Hur många runor som gått förlorade framför 1 r, kan ej fastställas. Namnet kan ha varit *Fotr*. Brate förmodar i stället *Þorgautr* Torgöt, på grund av att en fågel finnes liksom på den av Torgöt ristade L 670 Hårby, Husby-Sjutolfts sn. Skälet förefaller mycket svagt. Fågeln på Hårby-stenen liknar ej alls fågeln på U 256, och avståndet mellan de båda stenarna är avsevärt. Sannolikare synes då vara Fot, som har varit verksam i Fresta och som där har utfört en sten med mycket likartad komposition. Möjligen skulle man våga antaga, att U 257 har hört samman med ett runstenspar, varav endast en enda är bevarad: U 256, och att det sålunda någonstans i Fresta har funnits ännu ett minnesmärke liknande det vid Harby och likaledes utfört av Fot, bestående av två resta stenar (U 256 och en förlorad) jämte en tredje, varå ristaren endast har signerat sitt verk.

Fig. 262. U 257. Fresta kyrka.
Efter B 78.

258. Fresta kyrka.

Pl. 161.

Litteratur: B 88, L 402. M. Aschaneus, F b 5 s. 62; J. Bureus, F a 6 s. 89 (Bureus), 96—97 (Aschaneus), 163 (Rhezelius), F a 5 n:r 102, F a 1 s. 26; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 187; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 193 f.; R. Dybeck, Reseberättelse 1867 (ATA), Runa (fol.) 1 (1865—72), s. 78; UFT h. 4 (1875), s. 21; G. Stephens, ONRM 2, s. 689; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 24, Anteckningar (ATA); Handlingar i ATA 1927—28, 1940; O. von Friesen i Namn och Bygd 18 (1930), s. 102.

Äldre avbildningar: Aschaneus a. a. (dålig och ofullständig bläckteckning); Helgonius och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 88).

Runstenen var före 1940 inmurad i västra gavelväggen omkr. 2,30 m. över markytan, i lig-gande ställning med fotändan åt N. När år 1776 tornet uppfördes, blev större delen av stenen,

med så gott som hela ristningen, inbyggd och dold bakom tornmuren. Dybeck sökte runstenen förgäves 1867. »Men kort efter besöket underrättades jag af herr Björkegren att stenen ändtligen var funnen, och vid förnyad inställelse såg jag en liten del af honom i det hörn, som bildas af kyrkgafveln och norra tornmuren, omkring åtta fot från marken. Största delen av honom är dold af den fulla tre fot tjocka tornmuren.» Fortfarande var emellertid endast fotstycket (o. 0,75 m.), med allra nedersta delen av ristningen, synlig på norra sidan av tornet. För att möjliggöra en undersökning av den viktiga inskriften beslöt församlingens kyrkostämma, år 1927, på förslag av fil. mag. Göran Strömbeck, att runstenen skulle få blottas. I tornets tegelvägg upptogs en öppning till runstenens bredd, så att denna blev synlig. Inskriften undersöktes ¹/₉ 1928 av O. v. Friesen och E. Wessén. För att stenen fortfarande skulle vara tillgänglig, bibehölls den gjorda uttagningen på utsidan av tornmuren i form av en nisch. Även denna lösning visade sig emellertid med tiden otillräcklig; det var bl. a. icke möjligt att åstadkomma en tillfredsställande avbildning av stenen. År 1940 uttogs den och restes på sin nuvarande plats på norra sidan av tornet.

Enligt Aschaneus (F b 5) fanns runstenen »Vti Kyrkiomuren i Frestad, på Norre gafflen, under gaffe fönstret»; (F a 6) »Vti Frestadh Kyrkemur». Då Aschaneus här talar om »Norre gafflen», menar han uppenbarligen västgaveln, liksom han kallar östgaveln för »Södergavlen» (se ovan U 255). Bureus: (F a 6) »Fresta Kyrkewägg vester sijdan», (F a 5) »I Kyrkemuren, westan til»; Rhezelius: »På Wästergafflen». — Peringskiöld: »wester på körkian».

Röd, kornig granit. Höjd 1,76 m., bredd 0,86 m. Den ristade ytan är något skrovlig. Den vittrar och faller av i små flisor. Ristningen är ej särdeles djup; linjerna äro smala och fina. Den är dock på det hela taget tillräckligt tydlig; på några ställen — särskilt upptill och i den h. inre slingan — har den dock skadats genom vittring.

Inskrift:

kunar × uk × sasur × þir × litu × risa × stin × þina × iftir × kirþiarn × faþur × sin × sun × uitkars × i ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

su - - unisi × on × trabu × nurminr × o kniri × asþiarnar
 65 70 75 80 85 90 95 100

Gunnarr ok Sassurr þæir letu ræisa stein þenna æftir Gæirþiorn, faður sinn, sun Vittkar[l]s i Sv[al]unæsi(?). Hann drapu norrmennr a knærri Asþiarnar.

»Gunnar och Sassur de läto resa denna sten efter Gerþjörn, sin fader, son av Vitkarl i Svalnäs(?). Honom dråpo norrmen på Åsþjörns skepp.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut, icke heller efter 87 o. F. ö. finnes skiljetecknet × mellan alla ord. Alla runor i v. yttre raden äro väl bevarade och säkra. 25—27 **tin** äro svaga, särskilt på mitten. V. bst till 27 **n** så gott som helt borta. Även 29—31 **ina** äro svaga på mitten. Undre ramlinjen är borta mellan 28 **þ** och 29 **i** och mellan 33 **f** och 36 **r**. 38 **i** är skadat på mitten. 42 **a** är skadat; endast mycket svaga spår av bst. 56—57 **ui**, 59—62 **kars** äro fullt säkra; 59 **k** är icke stunget. I r. 58 är hst säker, bst t. h. tämligen säker; en fördjupning t. v. är skrovlig, men möjligen huggen; huruvida runan varit **l** eller **t**, kan icke avgöras. 64 **s** är tydligt. De följande tre runorna äro svårt skadade och osäkra. Hst i r. 65 är skadad, säkra spår finnas mittpå; bst är mycket svag i kanten av en flagring. Från hst utgå på h. sidan två parallella, svagt uppåtböjda linjer, på riktig plats för bistavarna i ett **f**. Runan kan med lika stor rätt läsas **f** som **u**. Övre och nedre delen av hst i r. 66 finnas kvar. På mitten är huvudstaven borta genom flagring. På h. sidan finnas sannolikt spår av bst till **a**. Endast nedre hälften av hst i r. 67 är bevarad; övre delen är alldeles förstörd. Runorna 68—72 **unisi** äro säkra. 68 **u** har en mjuk böjning på bst och liknar fullkomligt övriga **u**-runor; däremot

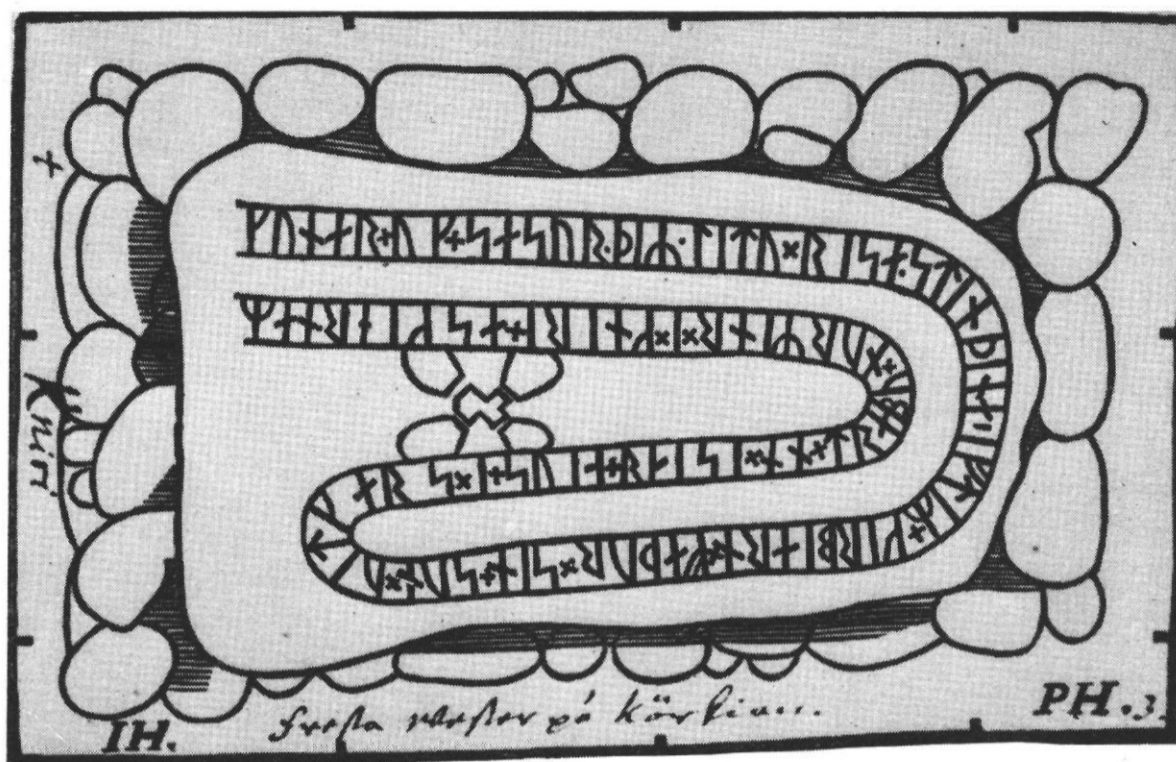

Fig. 263. U 258. Fresta kyrka. Efter B 88.

skiljer den sig märkbart från inskriftens r-runor, vilka ha ett särdeles utpräglat utseende; endast u kan ifrågakomma, icke r. 69 n: bst är visserligen något svag, men dock fullt säker; icke a. I 70 i finnes en svag fördjupning mitt på hst. 74 n är svagt, likaså 79 u. De följande runorna i v. inre raden, till inskriftens slut, äro säkra. På 84 i finnes lågt ned en fördjupning, sannolikt ej huggen. 87 o har bst endast t. h. 90 i är icke stunget. Undre delen av 95 b är svag (varför den äldre läsningen som k i B 88 är förklarlig). Runan 97 är a, icke e.

Aschaneus (F a 6): **kunar · uk · sasur · þir · litu · raisa · staina · þina · iftir · þurbiurn · faþur · sin · sun uitkars · rsti · runr · ont · lanr · aurmin · raiakrui . . . isþianar.** — Bureus: **kunar uk · sasur · þir · litu · risa · stan þisi · iftir kiribiarn · faþur · sin · sun · uitkars r - s - - kuiri · ioa trabu · nurminr o kniri as - iarnar.** — Rhezelius: **kunar × uk sasur × þir × litu × risa × stin × þina × iftir × kirbiarn × faþur × sin × sun × uitkas × i saiunisi × on trabþ × aurminr × niniri × asaiarnar ×.** — Hadorph och Helgonius: **kunar × uk × sasur · þir · litu × risa · stin þina · iftir + kirbiarn × faþur × sin + sun × uitkars × i × suia + raisi × nn × trabu × nurminr × i × kniri + askiernar.**

Inskriften har tydligen varit lika skadad och svårläst på 1600-talet som nu. Särskilt gäller detta om runorna i den h. inre raden, r. 63—72. Ristningen har sålunda icke blivit skadad, då tornmuren uppfördes på 1770 talet.

Namnet **sasur** är känt från ännu en uppländsk runinskrift: L 208 Söderby, Danmarks sn, och är tämligen väl styrkt från svenska medeltidsurkunder (Lundgren-Brate). Det förekommer också i flera danska inskrifter: 110 Virring, 184 Bregninge L, 238 Fjenneslev, 379 Ny Larsker 1, 402 Klemensker 4. »Også senare forekommer navnet temmelig almindelig i Danmark (skrevet *Sacerus, Sazerus, Sacer, Sazer, Satzer* o. s. v.)» (L. Wimmer i *De danske Runemindesmærker* 2, s. 467). Däremot är det icke känt från västnordiska källor. Dess bildning är dunkel (jfr isl. *Qzurr, Gizurr*). S. Bugge (*ANF* 21, 1905, s. 143 f.) har antagit, att fsv. fda. *Sassurr* har uppkommit ur *sa Assurr*, d. v. s. mansnamnet *Assurr* (*Atsurr*, isl. *Qzurr*) med framförställt pronomen *sa* (jfr no. *han Olav*); jfr även Axel Kock i *ANF* 10 (1894), s. 304 f. och 38 (1922), s. 15 f. — Om namnet *Gæixbiorn* se Sö 213. — Oklart och flertydigt är namnet (gen.) **uitkars**. Det har ingen känd motsvarighet för övrigt i inskriftsmaterialet. Hos Lundgren-Brate (*Personnamn*, s. 301) sammanställs det med ortnamnet *Vitkars*, by i Kyrksläotts sn, Nyland; de äldsta formerna av detta namn äro *Wittkalaby* (1540, 1542, 1543), *Wytkallaby* (1541), *Witkallaby* (1544; Greta Hausen, *Nylands ort-*

namn 2, 1922, s. 385). Med förleden *Vit* finns i det norsk-isländska namnförrådet endast ett namn, *Vitgeirr*, belagt endast en gång; det bars av en *seiðmaðr* på Harald hårfagers tid. Förleden är sannolikt, såsom redan Dag Strömbäck har antagit (*Sejd*, 1935, s. 43), isl. *vitt* 'trolldomsmedel'. »Mannen har hetat *Geirr*; han sysslade med trolldom och har så blivit kallad *vitt-Geirr*.» Efterleden i runinskriftens **uitkars** kan icke gärna vara ett *-gæirr*, ty detta skulle säkerligen icke ha tecknats med **a** och med **r** i denna inskrift; jfr **kir**, i **kirbiarn** *Gæirbiorn*. Efterleden kan vara *-karr* (i *Öðinkarr*, *Styrkarr*, *Karr*), men sannolikare torde vara *-karl*. **uitkars** är i så fall genitiv av ett *Vitt-karl*, »trolldomskarlar», med *l* på vanligt sätt bortfallet i ställningen mellan två konsonanter. Vi ha då att göra med ett appellativum, som från början brukats såsom öknamn och sedan fått ersätta det egentliga namnet. Vi få härmed också anknytning till det finländska ortnamnet, som innehåller samma appellativ i gen. pl.: **Vittkarlabý*, »trollkarlarnas by».

Det ortnamn som följer efter **uitkars** har givetvis lockat till tydning. Före 1928 hade man läsningen i B 88 att hålla sig till med det egendomliga **i × suia × raisi**. Det är naturligt, att man i **suia** har sökt gen. pl. av folknamnet *Svear*. Peringskiöld översätter **i × suia × raisi** »en Rese i Sverige» (in *Svionia giganti*). Dieterich (*Runen-Wörterbuch*, s. 265) förmodar, att **suia × raisi** står för *Svia riki*. Stephens tolkar det som *swia rise* 'Swedish-wood' (isl. *hrís*). Ännu Brate (*Svenska runmästare*, s. 24) framhåller, att **a** i **raisi** troligen är felläsning för **k** (inskriften har f. ö. inga diftonger) och att **suia × rkis i** kunde vara *Svea rikis ø*, »men detta förbleve dock oförklarad». Carl Säve (*UFT* h. 4, s. 22) anmärker, att »om de oförklarliga orden *i Svia raisi* äro rätt lästa, så tyckes dermed menas namnet på ett ställe eller en ort; men detta blir icke så lätt att afgöra, förr än stenen blir uttagen ur muren och inskriften granskad å nyo.» — v. Friesen (*Namn och Bygd* 18, s. 102) har vid sin granskning av inskriften funnit, att runorna **s - - - unesi** äro säkert läsbara, att närmaste runan efter **s** snarast är **u** men att de därpå följande äro skadade och att deras ursprungliga utseende icke nu kan säkert fastställas. Kanske — men närmaste runan före **u** ser snarast ut som ett skadat **a** — kan man läsa **sualunesi**, och om så är avses väl gården Svalnäs i Danderyds socken norr om Djursholm vid en vik av Stora Värtan.» Även vi ha vid upprepade granskningar av det skadade stället funnit, att läsningen 64—72 **s - - - unisi** är säker; r. 65 har förmodligen varit **u** och r. 66 **a**; r. 67 är så förstörd, att den icke kan fastställas. Tolkningen *i Svalunæsi* låter sålunda väl förena sig med de bevarade inskriftsresterna.

Den man *Gæirbiorn*, över vilken stenen är rest, hade omkommit på våldsamt sätt. »Honom dräpte norrmän på Åsbjörns skepp.» Säkerligen syftar detta på en vid den tiden allmänt känd händelse, måhända ett sjöslag mellan svenskar och norrmän, i vilket ett skepp, som ägdes eller styrdes av Åsbjörn, hade deltagit. Isl. *knorr*, m. (dat. *knerr*) kan beteckna såväl handelsskepp som vikingaskepp.

80—86 **nurminr** återger väl ett *norrmennr* (jfr **menr** Sö 56), pl. av *norrmaðr*, *norðmaðr*.

Inskriften har en omsorgsfull och konsekvent ortografi. Inga diftonger förekomma: **uk**, **pir**, **risa**, **stin**, **kirbiarn**. **i**-runan användes även som tecken för *ǣ*: **nurminr**, **kniri**, **iftir**. Huruvida stungen runa förekommer, i 69—72 **nisi**, kan ej med säkerhet avgöras. Skillnaden mellan **r** och **ṛ** uppehålls. **o**-runan betecknar *a*: **on**, **o** (men **asbiarnar**, **pina**). Runornas utseende och användning göra ett ålderdomligt intryck. Ornamentiken är synnerligen enkel. Inskriften är anbragt i ett band utan någon som helst utsmyckning. I två varv har det blivit lagt över ytan, och inskriften har tydligen med beräkning anpassats så, att den har fyllt det på detta sätt åstadkomna utrymmet. Därutöver finns som prydnad endast ett enkelt kors. Ristningen hör utan tvivel till den äldsta gruppen av uppländska runstenar, den som von Friesen kallar de oornerade stenarna. Brate för den till runmästaren Gunnar.